

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

НЄВЗОРОВА Ірина Володимирівна

УДК 342.5

ДИСЕРТАЦІЯ

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ КОМПЕТЕНТНІСНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І.В. Нєвзорова

Науковий керівник –
Почтовий Максим Миколайович,
кандидат юридичних наук, с.д.

Дніпро – 2021

АНОТАЦІЯ

Невзорова І.В. Теоретико-правові основи компетентнісної діяльності нотаріуса. – *Кваліфікаційна праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретико-правових основ компетентнісної діяльності нотаріуса. Насамперед наголошено, що історіографія інституту нотаріату – це сукупність знань про еволюцію розвитку нотаріату на українських землях в усі історичні періоди, яка характеризується логічною взаємопов'язаною та несуперечливою системою правових джерел про інститут нотаріату та відображає еволюційний процес накопичення та вдосконалення правового знання про це явище.

Встановлено, що зародження інституту нотаріату пов'язують, в першу чергу, з періодом розквіту і роздробленості Київської Русі. Свого подальшого розвитку інститут нотаріату набуває одночасно із рецесією Магдебургського права, знаходить закріплення в текстах Литовських статутів, Інструкції гетьмана Данила Апостола судам 1730 року, «Суд і розправа в правах малоросійських» 1750 року, «Зібрання малоросійських прав» 1807 року, Судового статуту 1864 року та ін.

Запропоновано під професіоналізмом розуміти систему властивостей особистості нотаріуса, які характеризуються його правовою культурою, правовою свідомістю і знаходять своє вираження у його поведінці. Рівень правової культури і правової свідомості, в цьому випадку, повинен бути високим, через що і поведінка буде відзначатись належним ставленням до роботи та правомірністю вчинків у буденному житті (побуті).

Доведено, що проблема професійного обов'язку нотаріуса є однією з ключових в загальній структурі деонтологічних засад діяльності нотаріуса.

Його важливість забезпечується тим, що в діяльності нотаріуса немає контролюючої інстанції, крім його власної свідомості, адже, під час здійснення прийому клієнтів, нотаріус не звітує ні перед жодним з начальників, керівників, директорів тощо, тому що їх у нього немає. Саме професійна діяльність характеризується взаємодією особистих та професійних якостей особистості нотаріуса під час її здійснення.

Аргументовано, що суттєвим стимулом в нотаріальній діяльності є відповідність професійного обов'язку особистим переконанням, інтересам та здібностям нотаріуса.

Встановлено, що дуже часто регулятором поведінки нотаріусів виступають традиції та принципи моралі, які склалися у нотаріаті, проте, у всіх випадках суттєвою гарантією виконання професійного обов'язку повинні бути такі моральні фактори, як совість, честь, репутація нотаріуса.

Запропоновано під професійним обов'язком нотаріуса розуміти діяльність нотаріуса, пов'язану з виконанням його процесуальних обов'язків у зв'язку з реалізацією функцій його діяльності, яка характеризується рівнем правової культури та правової свідомості нотаріуса, його поведінкою (як правовою, так і в побуті), що орієнтується на принципи моралі, які склалися у нотаріаті і реалізуються через сферу особистих і професійних якостей нотаріуса.

Проаналізовано та розмежовано за змістом поняття «професійний обов'язок нотаріуса», «професійні обов'язки», «службовий обов'язок», «професіоналізм». Наголошено, що нерідко у юридичній літературі допускається підміна одних термінів іншими.

З'ясовано, що у сучасній науковій літературі та нормативно-правових актах простежується відсутність однастайності у питанні визначення принципів діяльності міжнародного нотаріату. Причина цього криється як в історичних особливостях розвитку деяких міжнародних організацій, так і специфіки законодавства ряду розвинених держав світу.

Проаналізовано історичний розвиток нотаріальних відносин на предмет формування та трансформації принципів Міжнародного нотаріату. Починаючи з часу свого заснування у 1948 році, Міжнародний союз нотаріату встановив ряд цінностей і принципів, які дозволили представити нотаріат як інститут, який є частиною правової системи держави, і які визначають спосіб буття і дій нотаріусів.

Дослідивши еволюцію зародження та трансформації принципів міжнародної нотаріальної діяльності, зазначено, що кожний із перелічених періодів історичного розвитку знайшов своє закріплення та відображення у сучасних принципах Міжнародного нотаріату.

Аргументовано, що визначені десять принципів Міжнародного нотаріату є збалансованими і дозволяють охопити усі сторони нотаріальної діяльності в аспекті керівних, вихідних положень, якими керуються у повсякденній діяльності нотаріус. Положення, які висувались в той чи інший історичний період, і не потрапили до переліку сучасних принципів діяльності Міжнародного нотаріату, пройшли «свою еволюцію», результатом чого стало поглинання більш змістовнішим принципом, втрата актуальності через врегулювання ряду питань (прогалин) на законодавчому рівні, модернізація самого принципу з урахуванням вимог часу тощо.

Встановлено, що стандарти нотаріальної діяльності є зразком діяльності нотаріусів, яким повинна відповідати їх поведінка. Сьогодні стандарти – це концентрований вираз суспільних уявлень про місце і роль нотаріата у суспільному житті. Очікування, які адресовано нотаріальній діяльності відображено у міжнародних нормативно-правових актах.

Визначено, що стандарти професійної діяльності нотаріуса – це передбачені міжнародними актами, чинним законодавством вимоги до якості відповідних нотаріальних дій, а також напрацьовані нотаріальною практикою методи та способи організації роботи нотаріуса в цілому та в окремих правових чи іншого роду ситуаціях, які дозволяють йому діяти найбільш ефективним чином.

Розмежовано предмет нотаріальної етики та стандартів професійної діяльності. Питання етики – це завжди проблема морального вибору між «необхідно» та «можна», «невигідно» та «неможна». Стандарти професійної діяльності аж ніяк не покликані замінити собою етику, вони починають застосовуватись лише після того, як відповідний моральний вибір вже зроблено, або ж там, де необхідності у такому виборі взагалі немає.

Встановлено, що поділ на особисті та професійні якості в особистості нотаріуса зумовлений тим, що характер виконуваної ним роботи накладає відбиток на його повсякденне, відмінне від трудової діяльності, життя. З іншого боку – особисті якості, набуті від народження та розвинені в процесі виховання, знаходять своє відображення у професійній діяльності нотаріуса, наділяючи її певними рисами.

Зазначено, що в цьому аспекті про зв'язок особистих та професійних якостей особистості нотаріуса можна вести мову як про взаємний вплив кожного з компонентів один на одного. Взаємність обумовлена постійним розвитком особистості нотаріуса, багатогранністю його соціального життя. Особисті риси, проявляючись у професійній діяльності нотаріуса, зазнають змін, переорієнтовуються і набувають нової якості. В свою чергу професійна сторона діяльності нотаріуса також розвивається (кар'єра, досягнення у юриспруденції, юридичний досвід тощо), і, не останню роль в цьому, відіграють особисті риси (репутація, культура, стиль юридичного спілкування та ін..).

Доведено, що дослідження особистості нотаріуса є актуальним з огляду на те, що його діяльність розповсюджується у соціальній сфері, тобто характеризується комунікативними зв'язками з іншими людьми. Особливість такого спілкування полягає в тому, що нотаріус не просто виступає від свого імені із притаманним йому набором особистих якостей. Професійний обов'язок змушує нотаріуса забезпечувати дотримання прав та інтересів свого клієнта, що в свою чергу змінює прояв особистих якостей нотаріуса, так як вони слугують вже не просто виразом емоційної поведінки нотаріуса, а

виступають засобом досягнення професійної мети. Через це виникає своєрідна «мутація» особистих якостей нотаріуса через сферу його професійної діяльності. Це зумовлює те, що ознаки характеру нотаріуса позбавлені можливості вільного прояву своїх рефлексивних властивостей і вони підпорядковані певній меті – забезпечення дотримання прав та інтересів інших осіб (клієнтів).

Наголошено, що до особистих якостей відносяться моральне підґрунтя, етична культура та естетичний образ. Серед професійних якостей виділяємо правову культуру та правову свідомість, які знаходять свій прояв у правовій поведінці нотаріуса.

Доведено, що основними професійними здібностями, які забезпечують успішність виконання нотаріусом професійних завдань та реалізації його діяльності є наступні: 1) високий рівень розвитку понятійного, аналітичного і синтетичного, дедуктивного мислення; 2) схильність до дослідницької роботи; 3) наявність розвинутих комунікативних якостей; 4) високий рівень розвитку короткочасної і довгострокової пам'яті; 5) уміння встановлювати психологічний контакт зі співрозмовником, здатність вести переговори, переконувати; 6) наявність гарно розвинутих вербальних здібностей; 7) здатність займатися тривалий час кропіткою роботою, високий рівень розвитку концентрації і стійкості уваги; 8) здатність сприймати велику кількість інформації; 9) здатність контролювати свої емоції тощо.

Насамкінець, сформульовано якості, що перешкоджають ефективності професійної нотаріальної діяльності: вузькість кругозору; непевність у собі, нерішучість; низький рівень розвитку чи відсутність комунікативних здібностей, погана дикція; невірноваженість, безтактність; інертність; безпринципність; непогашена судимість; відсутність інтересу до виконуваної роботи; запальність, імпульсивність; нездатність зіставляти й аналізувати факти; невміння протистояти зовнішнім факторам.

Ключові слова: нотаріус, нотаріальна діяльність, деонтологічні засади, компетентнісна характеристика, морально-етичні основи, правила

діяльності, кодекс поведінки.

SUMMARY

Nevzorova I. V. Theoretical and legal principles of notary's competence activity. – *Qualifying scientific work published as manuscript.*

The thesis is for PhD in the field 081 "Law". Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, 2021.

The dissertation deals with a complex research of theoretical and legal principles of notary's competence activity. First of all the author has emphasized that the historiography of the notary institute is a set of knowledge about the evolution of notary in Ukraine in all historical periods, characterized by a logically interconnected and consistent system of legal sources on the notary institute and reflects the evolutionary process of accumulation and improvement of legal knowledge about this phenomenon.

It has been established that the origin of the notary institute is associated, first of all, with the period of prosperity and fragmentation of Kievan Rus. The institute of notaries was further developed at the same time as the reception of Magdeburg law, it is enshrined in the texts of the Lithuanian Statutes, Hetman Danylo Apostol's Instruction to the Courts of 1730, the Trial and Reprisal in the Rights of Little Russia in 1750, the Collection of the Rights of Little Russia in 1807, and the Judicial Statute of 1864.

The author has proposed to understand professionalism as a system of personality traits of a notary, which are characterized by his/her legal culture, legal consciousness and find expression in his/her behavior. The level of legal culture and legal consciousness, in this case, must be high, which is why the behavior will be marked by a proper attitude to work and the legitimacy of actions in everyday life.

He has proved that the problem of professional duty of a notary is one of the key in the general structure of deontological principles of the notary. Its importance is ensured by the fact that in the notary's activities there is no

supervisory authority, except his/her own consciousness, because during the reception of clients, the notary does not report to any of the chiefs, managers, directors, etc., because he/she has none. It is professional activity that is characterized by the interaction of personal and professional qualities of the notary's personality during its implementation.

It has been argued that a significant incentive in notarial activity is the compliance of professional duty with the personal beliefs, interests and abilities of the notary.

The author has found out that very often the notaries' traditions and principles of morality are regulated by notaries, but in all cases such moral guarantees as conscience, honor, reputation of the notary must be an essential guarantee of professional duty.

The notary's professional has been proposed to be understood as notary's activities related to the performance of his/her procedural duties in connection with the implementation of functions of his/her activities, characterized by the level of legal culture and legal consciousness of the notary, his/her behavior (both legal and everyday life), which focuses on the principles of morality that have developed in the notary and are implemented through the area of personal and professional qualities of the notary.

The concepts of "notary's professional duty", "professional duties", "official duty", "professionalism" have been analyzed and differentiated according to the content. It has been emphasized that in the legal literature it is often allowed to substitute some terms for others.

It has been found that in the modern academic literature and regulations there is a lack of unanimity in determining the principles of international notary. The reason for this lies both in the historical peculiarities of the development of some international organizations and in specifics of legislation of some developed countries of the world.

The author has analyzed the historical development of notarial relations for the formation and transformation of the principles of International Notary. Since its

establishment in 1948, the International Union of Notaries has set a number of values and principles that have allowed to imagine the notary as an institution that is part of the national legal system, and which determine the notaries' way of life and actions.

Having studied the evolution of the origin and transformation of the principles of international notarial activity, he has noted that each of these periods of historical development has been enshrined and reflected in current principles of International Notary.

It has been argued that the defined ten principles of International Notary are balanced and allow to cover all aspects of notarial activity in terms of guidelines, initial provisions, which govern the notary's daily work. Provisions that were put forward in one or another historical period, and did not fall into the list of modern principles of the International Notary, have undergone "their evolution", resulting in the absorption of more meaningful principles, loss of relevance due to the legislative settlement of a number of issues (gaps, the modernization of the principle itself, taking into account the requirements of the time, and so on.

It has been found that the notarial activity standards are a model of notaries' activity, which must comply with their behavior. Today, standards are a concentrated expression of public ideas about the place and role of the notary in public life. Expectations addressed to notarial activity are reflected in international regulations.

It has been determined that the standards of notary's professional activity are the requirements for the quality of relevant notarial acts stipulated by international acts, current legislation, as well as methods and ways of organizing the of a notary's work in general and in certain legal or other situations that allow him/her to act most effectively.

Notarial ethics subject and professional activity standards have been distinguished. The question of ethics is always a problem of moral choice between "necessary" and "possible", "unprofitable" and "impossible". Professional activity standards are by no means intended to replace ethics, they begin to be applied only

after the appropriate moral choice has already been made, or where there is no need for such a choice at all.

The author has found that the division into personal and professional qualities in the personality of the notary is due to the fact that, on the one hand, the nature of his/her work leaves an imprint on his/her daily life, other than work. On the other hand, personal qualities acquired from birth and developed in the process of upbringing are reflected in the notary's professional activity, endowing it with certain features.

The author has noted that in this aspect the connection between personal and professional qualities of the notary's personality can be referred to as the mutual influence of each of the components on each other. The reciprocity is due to the constant development of the notary's personality, the diversity of his/her social life. Personal traits, manifested in the notary's professional activities, are subject to change, reorientation and acquire a new quality. For its part, the professional side of the notary's activity is also developing (career, achievements in jurisprudence, legal experience, etc.), and not the least role in this is played by personal traits (reputation, culture, style of legal communication, etc.).

It has been proved that the study of the notary's personality is relevant given that his/her activity is spread in the social area, i.e. it is characterized by communicative connections with other people. The peculiarity of such communication is that the notary does not just speak on his/her own behalf with his/her inherent set of personal qualities. Professional duty forces a notary to ensure the observance of rights and interests of his/her client, which in turn changes the manifestation of notary's personal qualities, as they no longer serve as an expression of the notary's emotional behavior, but serve as a means to achieve professional goals. This causes a kind of "mutation" of the notary's personal qualities through the sphere of his/her professional activity. This means that the signs of the notary's character are deprived of the opportunity to freely express their reflex properties and they are subject to a specific purpose – to ensure respect for the rights and interests of others (clients).

The author has emphasizes that personal qualities include moral background, ethical culture and aesthetic image. Among professional qualities we distinguish legal culture and legal consciousness, which are reflected in the notary's legal behavior.

He has proved that the main professional abilities that ensure the success of the notary's professional tasks and implementation of his/her activities are as follows: 1) a high level of development of conceptual, analytical and synthetic, deductive thinking; 2) propensity for research work; 3) the presence of developed communicative qualities; 4) high level of development of short-term and long-term memory; 5) the ability to establish psychological contact with the interlocutor, the ability to negotiate, persuade; 6) the presence of well-developed verbal abilities; 7) the ability to engage in long-term hard work, a high level of development of concentration and stability of attention; 8) the ability to perceive a large amount of information; 9) the ability to control his/her emotions and more.

Finally, the author has formulated qualities that hinder the effectiveness of professional notarial activity: narrow worldview; self-doubt, indecision; low level of development or lack of communication skills, poor diction; imbalance, tactlessness; inertia; unprincipledness; outstanding criminal record; lack of interest in the performed work; inflammation, impulsivity; inability to compare and analyze facts; inability to resist external factors.

Key words: *notary, notarial activity, deontological principles, competence features, moral and ethical bases, rules of activity, code of conduct.*

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Невзорова І.В. Міжнародні деонтологічні стандарти діяльності нотаріату. *Науковий журнал «Юридичний бюлетень»*. 2019. № 11. С. 84-90.
2. Невзорова І.В. Сутність деонтологічних засад діяльності нотаріуса. *Науковий журнал «Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України»*. 2019. № 19. С. 33-37.

3. Невзорова І.В. Генеза розвитку деонтологічних засад діяльності нотаріуса. *Науковий збірник «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції»*. 2020. № 2. С. 14-18.

4. Невзорова І.В. Сучасні стандарти діяльності нотаріуса. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2020. № 61. С. 32-35.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Невзорова І.В. Національні стандарти нотаріальної діяльності в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 1 (volume 2). С. 63-67. (Словацька Республіка).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Невзорова І.В. Професійний обов'язок нотаріуса як основа його належної поведінки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 334-335.

2. Невзорова І.В. Правова культура та правова свідомість нотаріуса. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 14-15 червня 2019 р.). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 12-14.

3. Невзорова І.В. Поняття та ознаки деонтологічних засад діяльності нотаріуса. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 14-15 червня 2019 р.). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 14-15.

4. Невзорова І.В. Поняття та зміст правової поведінки нотаріуса. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ.

конф. (Запоріжжя, 21-22 червня 2019 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. С. 18-19.

5. Невзорова І.В. Еволюція інституту нотаріату ХІХ-ХХ століть : новації та недоліки в нормативних документах. *Правова освіта: науковий погляд молодих вчених: матеріали ІІ науково-практичної конференції до Міжнародного дня освіти* (м. Київ, 22 січня 2021 р.). Київ: Громадська організація «Фундація науковців та освітян», 2021. С. 88-91.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА	24
1.1. Історія зародження та становлення засад діяльності нотаріуса	24
1.2. Професійний обов'язок нотаріуса як основа його належної поведінки	45
Висновки до розділу 1.	65
 РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА	 71
2.1. Деонтологічні принципи діяльності нотаріуса	71
2.2. Міжнародні деонтологічні стандарти нотаріальної діяльності	83
2.3. Національні стандарти діяльності нотаріуса в Україні	95
Висновки до розділу 2	110
 РОЗДІЛ 3. ДЕОНТОЛОГІЧНІ РІВНІ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА	 116
3.1. Професійно-етична характеристика особистості нотаріуса	116
3.2. Відносини нотаріуса з клієнтами	135
3.3. Взаємодія нотаріуса з колегами	142
Висновки до розділу 3	154
 ВИСНОВКИ	 160
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	163
ДОДАТКИ	182

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Цивілізаційні та глобалізаційні процеси у світі нівелюють кордони держав, поширюючи свій вплив на все більші території. Одним із таких процесів є діяльність нотаріуса, яка вже набула міжнародного статусу. Міжнародна спільнота сьогодні намагається уніфікувати стандарти нотаріальної діяльності з тим, щоб нотаріус мав можливість займатись улюбленою справою не зважаючи на національні кордони і не прив'язуючи себе до законодавства певної держави.

Важливість дослідження ґрунтується на необхідності подолання протиріччя між потребою впровадження міжнародних та європейських стандартів нотаріальної діяльності та відсутністю належного теоретико-правового й організаційного підґрунтя для реалізації реформ у сфері нотаріальної діяльності в Україні.

Кожне суспільство і кожна правова система створюють свій власний образ і тип нотаріуса, хоча при високому ступені абстрактності він може бути однаковим. У кожній культурі має місце власне розуміння ролі нотаріуса-професіонала, яке значною мірою впливає на формування його загального образу. Виходячи з того, що праця нотаріуса є надзвичайно складною, вона потребує високої кваліфікації, освіченості, незалежності прийняття рішень, «управлінських» функцій під час вчинення правочинів та посвідчення нотаріальних дій, відповідальності за долю людей, інтенсивності праці.

Робота нотаріуса носить яскраво виражений творчий характер. Він, як правило, сам вибудовує свою політику взаємовідносин з клієнтом, виходячи зі свого практичного досвіду, власних етичних переконань, зі свого розуміння сутності проблеми, з приводу вирішення якої необхідні його послуги, визначає шляхи досягнення поставленої мети. Взаємодія нотаріуса з клієнтом є найбільш складною, важливою та значущою порівняно з іншими учасниками процесу професійної взаємодії. Це обумовлено не тільки тим, що від нього нотаріус одержує грошове винагородження за свою роботу, а і

рядом моральних, професійних та процесуальних аспектів нотаріальної діяльності.

Серед вчених-теоретиків, які здійснили вклад і історичний розвиток інституту нотаріату, слід відзначити К. Бахмана, С. Барановського, А. Бойкова, А. Гасмана, Є. Гіду, С. Гусарєва, О. Коляду, С. Кузнецова, Ю. Нікітіна, П. Підгорецького, Л. Сміяна, О. Тихомирова, П. Хоменко, М. Яроцького та ін. Важливим є також і вклад практиків у розвиток та еволюцію інституту нотаріату, зокрема А. Боборикіна, М. Драгомирова, Хорхе Хара Грау та ін.

Достеменно відомий факт, що кожна професія створювала і створює свою деонтологію. Не є винятком і нотаріальна діяльність. Сьогодні у науковій літературі, а також текстах міжнародних і не тільки нормативно-правових актів, відсутні уніфіковані та систематизовані положення щодо деонтологічних засад діяльності нотаріуса.

Однією з причин, що впливає на існуючу ситуацію є відсутність системної роботи у напрямі формування політики держави щодо нотаріальної діяльності, формування професійних стандартів тощо. Це питання потребує не тільки наукового вирішення, а й практичного втілення з використанням новітніх та вдосконаленням існуючих засобів і методів нотаріальної діяльності. Усе викладене зумовлює актуальність обраної теми дослідження, а також необхідність її розгляду на ґрунтовному дисертаційному рівні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з вимогами Закону України «Про нотаріат», Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015, Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що схвалена Законом України від 21.11.2002 р. № 228-IV, напряму «Світоглядні та методологічні проблеми праворозуміння, підвищення правової свідомості та правової культури в

контексті глобалізації та євроінтеграції» Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 рр., затвердженою постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р., Концепції реформування освіти в МВС України, затвердженої наказом МВС України від 25.11.2016 № 1252, Пріоритетними напрямками наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 рр.

Мета та завдання дослідження. Мета полягає у вивченні теоретико-правових основ компетентнісної діяльності нотаріуса, запровадженні нових форм і методів роботи, ефективних міжнародних стандартів нотаріальної діяльності, визначенні та формуванні нової системи оцінки роботи органів нотаріату в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- проаналізувати історію зародження та становлення засад діяльності нотаріуса;
- охарактеризувати професійний обов'язок нотаріуса як основу його належної поведінки;
- визначити деонтологічні принципи діяльності нотаріуса;
- з'ясувати міжнародні деонтологічні стандарти нотаріальної діяльності;
- проаналізувати національні стандарти діяльності нотаріуса в Україні;
- визначити професійно-етичну характеристику особистості нотаріуса;
- встановити особливості відносин нотаріуса з клієнтами;
- з'ясувати характер взаємодії нотаріуса з колегами.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у сфері нотаріальної діяльності в державі та контролю за їх дотриманням.

Предмет дослідження – теоретико-правові основи компетентнісної діяльності нотаріуса.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації складає сукупність загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів пізнання.

Так, за допомогою *історико-правового методу* висвітлено історію зародження та становлення засад діяльності нотаріуса (підрозділ 1.1). *Статистичний метод* використано для аналізу та узагальнення результатів соціологічного опитування думки громадян та нотаріальних об'єднань Дніпропетровщини (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). *Методи класифікації та групування* використовувалися для виділення окремих напрямів, основних ознак окремих понять, форм та методів нотаріальної діяльності (підрозділи 1.2, 2.1-2.3, 3.1). *Логіко-семантичний метод* використано для поглиблення понятійно-категоріального апарату у досліджуваній сфері (підрозділи 1.2, 2.1-2.3, 3.1). *Порівняльно-правовий метод* пізнання та метод декомпозиції застосовано для вивчення позитивного зарубіжного досвіду нотаріальної діяльності у контексті сучасних євроінтеграційних процесів (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2). *Структурно-логічний метод* використано для вивчення та систематизації функцій нотаріату України, завдань та принципів діяльності (підрозділи 1.2, 2.3, 3.2, 3.3). Застосовано *діалектичний метод*, спрямований на дослідження внутрішньої сутності речей у їх розвитку, що дало змогу з'ясувати правову природу та сутність нотаріальної діяльності (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1-2.3, 3.1-3.3). Використання таких логічних методів, як *аналіз, синтез, аналогія* простежується протягом усього наукового дослідження.

Науково-теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження є наукові праці українських і зарубіжних учених, фахівців у галузі теорії держави і права, конституційного права та інших правових наук.

Нормативною основою дисертації є Конституція, кодекси та закони України, міжнародні правові акти, міжнародні угоди України, постанови Верховної Ради України, рішення Конституційного Суду України, укази, розпорядження Президента України, постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України та нормативно-правові акти органів державної влади.

Інформаційну й емпіричну базу дослідження становлять матеріали правозастосовної практики, зведені дані, отримані в результаті анкетування

220 працівників нотаріальних установ та органів юстиції України в Дніпропетровській області та 280 мешканців Дніпропетровщини, а також власний практичний досвід роботи помічником нотаріуса, аналіз політико-правової публіцистики, довідкових видань, фактологічних матеріалів тощо.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що вперше на монографічному рівні комплексно з використанням методів пізнання та врахуванням новітніх досягнень науки теорії держави і права досліджено теоретико-правові основи компетентнісної діяльності нотаріуса, запропоновано шляхи удосконалення цієї діяльності. У результаті дослідження сформульовано низку наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них є такими:

уперше:

1. визначено та проаналізовано ознаки професійного обов'язку нотаріуса: 1) реалізується через сферу особистих і професійних якостей особистості нотаріуса; 2) характеризується рівнем правової культури та правової свідомості, поведінки нотаріуса, як правової, так і в побуті; 3) пов'язаний з виконанням обов'язків нотаріуса та реалізації функцій його діяльності; 4) орієнтується на принципи моралі, що склались у нотаріаті та визначають професійний такт;

2. встановлено «еволюційний ланцюг» формування принципів Міжнародного нотаріату, проаналізовано причини та умови, які сприяли трансформації принципів, починаючи з 1965 року і по т.ч., зокрема і положення, які висувались в той чи інший історичний період, і не потрапили до переліку сучасних принципів діяльності Міжнародного нотаріату;

3. запропоновано досліджувати нотаріальну діяльність через призму деонтологічних засад, не обмежуючись аналізом лише етичних основ, що дає змогу розширити межі наукового пізнання та досліджувати моральне підґрунтя, естетичний образ, правову культуру та правову свідомість нотаріуса комплексно;

4. сформовано критерії особистих якостей нотаріуса, які є визначальними для його професії: пошукова сфера, конструктивна діяльність, документальне забезпечення та комунікативна сфера;

удосконалено:

5. уявлення про професійний обов'язок нотаріуса, зокрема визначено, що це діяльність нотаріуса, пов'язана з виконанням його процесуальних обов'язків у зв'язку з реалізацією функцій його діяльності, яка характеризується рівнем правової культури та правової свідомості нотаріуса, його поведінкою (як правовою, так і в побуті), що орієнтується на принципи моралі, які склались у нотаріаті і реалізуються через сферу особистих і професійних якостей нотаріуса;

6. тлумачення поняття «професіоналізму нотаріуса» як системи властивостей особистості нотаріуса, які характеризуються його правовою культурою, правовою свідомістю і знаходять своє вираження у поведінці нотаріуса;

7. розуміння національних стандартів професійної діяльності нотаріуса як передбачених міжнародними актами, чинним законодавством вимог до якості відповідних нотаріальних дій, а також напрацьовані нотаріальною практикою методи та способи організації роботи нотаріуса в цілому та в окремих правових чи іншого роду ситуаціях, які дозволяють йому діяти найбільш ефективно;

8. уявлення вчених щодо взаємовідносин між нотаріусами, які повинні будуватись на засадах колегіальності, взаємної поваги представників професії, дотримання професійних прав нотаріусів, довіри і професійної взаємодії, усіх основних принципів нотаріальної етики, а також проявляти коректність і доброзичливість;

дістало подальший розвиток:

1. положення щодо систематизації історико-правових періодів еволюції інституту нотаріату, зокрема визначені ключові етапи розвитку: 1) поява необхідності реєстрації та запису до урядових книг приватних актів (кінець

XIV ст.); 2) прийняття Положення про нотаріальну частину на нормативному рівні (Судовий статут 1864 року); 3) запровадження присутності нотаріусів у столицях, губерніях та повітових містах (XIX ст.); 4) закріплення офіційного статусу на нормативному рівні, питань про майновий стан нотаріуса під час здійснення своєї діяльності, запровадження символу – печатки як приналежності до певної території (губернії) та ієрархії нотаріусів (XIX ст.); 5) поява гарантій нотаріальної діяльності: наявність свідків під час вчинення нотаріальної дії, введення поняття «нотаріальна таємниця» та вимог до ведення нотаріальної документації – реєстрів (1866 р.); 6) закріплення положень щодо вікового, освітнього цензів, введення дворічного нотаріального стажу, суми початкової застави, обмеження дисциплінарної відповідальності, введення інституту помічника нотаріуса, розсильного; розширення кола нотаріальних дій за рахунок введення нових видів засвідчень, усунення із нотаріальної практики свідків (1904 р.); 7) «чорні роки» історії нотаріату – скасовано приватну власність; нотаріат, як складову частину попередньої системи правопорядку, майже нівельовано, функції перерозподілені між органами РАЦС та суддями (1917-1921 рр.); 8) Прийняття Положення про державний нотаріат, яким передбачалось створення (відновлення) нотаріальних контор (1921 р.); 9) закріплення норм про оплату праці нотаріуса (1930 р.); 10) прийняття Закону України «Про нотаріат» (1993 р.).

2. уявлення вчених про чинники, які впливають на формування професійної правосвідомості нотаріуса, зокрема: 1) соціально-політичні чинники (нотаріуси ніколи не виступають від імені державної влади); 2) соціально-правові чинники, пов'язані з тим, що нотаріуси відображають принципи чинного права, якість законодавчих, урядових та відомчих актів; 3) соціально-психологічні фактори – подекуди конфліктний характер праці, можливі контакти зі злочинцями та аморальними елементами, неофіційні корпоративні настрої (цілі, норми, цінності соціальної групи); задоволення або незадоволення роботою; престиж роботи; 4) культурно-етичні фактори,

які містять у собі й загальний рівень культурного розвитку працівника, й елементи “батьківської” культури;

3. теоретичні положення, що серед міжнародних стандартів нотаріальної діяльності слід виділяти: статус нотаріуса; правову та територіальну юрисдикцію; термін виконання обов’язків; професійну підготовку та підвищення кваліфікації; право відмовитись від виконання функцій; дотримання законності, прав людини; особисту реалізацію повноважень нотаріусом; обов’язкове членство; рекламу; професійну добросовісність та юридичну відповідальність; фінансову солідарність; сумісність професії; грошове забезпечення;

4. наукові уявлення, що особливості взаємовідносин нотаріуса з клієнтом відзначаються рядом професійних ознак – необхідністю всіляко забезпечувати дотримання прав та інтересів клієнта, кваліфікованістю нотаріуса під час реалізації своєї діяльності, додержанням конфіденційності інформації, процесуальною самостійністю нотаріуса, моральним характером взаємодії нотаріуса з клієнтом.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес і можуть бути використані:

– у науково-дослідній діяльності для подальшого вивчення та наукових розробок щодо нотаріальної діяльності, концептуальних засад діяльності органів та інституцій нотаріату в Україні тощо (Акт впровадження у наукову діяльність Науково-дослідного інституту публічного права від 29.10.2021 р.);

– у правотворчості – для внесення змін та доповнень до законів і підзаконних нормативно-правових актів, якими регулюється нотаріальна діяльність;

– у правозастосовній діяльності – для вдосконалення нотаріальної діяльності, роботи інших структурних підрозділів органів юстиції;

– у навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права»,

«Юридична деонтологія» (Акт про впровадження у навчальний процес Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 20.10.2021 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації в цілому та окремі її аспекти оприлюднено автором на засіданнях кафедри, науково-практичних семінарах, всеукраїнських науково-практичних конференціях, міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: III Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти» (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Львів, 14-15 червня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 14-15 червня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 21-22 червня 2019 р.); II Науково-практична конференція до Міжнародного дня освіти «Правова освіта: науковий погляд молодих вчених: матеріали» (м. Київ, 22 січня 2021 р.).

Структура та обсяг дисертації зумовлюється предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається з основної частини (вступу, трьох розділів, що включають у себе вісім підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінки, із них основного тексту 148 сторінок, список використаних джерел налічує 195 найменувань і займає 19 сторінок. 4 додатки викладено на 41 сторінці.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА

1.1. Історія зародження та становлення засад діяльності нотаріуса

Історіографія (від грец. *istoria* – дослідження, розповідь про те, що є вивченим, пізнаним, дослідженим, і *grapho* – пишу, буквально – опис історії). «Історична енциклопедія» дає три значення терміна «історіографія»:

1) історія історичної науки, або сукупність досліджень, присвячених певній визначеній темі (хронологічному періоду) чи сукупність історичних праць, пов'язаних внутрішньою єдністю в теоретико-методологічному, соціальному чи національному відношенні;

2) наукова дисципліна, яка вивчає історію історичної науки;

3) у найширшому (і найменш застосовуваному в сучасній мові) значенні історіографією називається сама історична наука (звідси – «історіограф», тобто те саме, що й «історик») [79, с. 455; 67, с. 136].

Історіографія тієї чи іншої науки або галузі знань свідчить про еволюцію її розвитку, дозволяє виокремити найбільш важливі історичні періоди її існування, а також дає можливість визначити зв'язок між суспільно-економічною формацією певного історичного періоду та станом розвитку науки у цей же час.

Створення історіографії будь-якої галузі знань є показником зрілості певної науки, необхідним елементом її самосвідомості: відслідковуючи історичний розвиток нотаріату, вчені отримують змогу глибше зрозуміти її сучасний стан, проблеми та суперечності, більш чітко побачити перспективу. Тому закономірним є те, що за мірою розвитку науки нотаріату та нотаріального процесу зростає й інтерес до її історії, а поява історіографічних праць є свідченням цього [180, с. 39; 67, с. 137].

На думку Т. Сидорової, історії науки про інститут нотаріату характерна функція ретрансляції в концентрованому вигляді згустків колективної пам'яті про його минуле, якщо мається на увазі сукупний досвід осмислення

«історичного» відтворення образів цього минулого, відображеного в теоріях і концепціях, що мають печать індивідуальності їх творців і «знаків» їх часу. Сучасне якісне дослідження з історії науки про інститут нотаріату є комплексним, системним, ґрунтується на міждисциплінарному підході, що синтезує можливості суміжних юридичних наук [156, с. 236; 67, с. 137].

Як зазначає Л.В. Єфіменко, нотаріат не є суто вітчизняним інститутом. Підставою формування нотаріату ще з часів Стародавнього Риму була потреба в підтвердженні у майбутньому юридично набутих відповідним суб'єктом цивільних прав [74, с. 31; 67, с. 137].

В.М. Черниш зазначає, що правовий інститут нотаріату нашої держави формується не одне століття і «як кажуть» «слово в слово» повторив усі етапи, які з найдавніших часів пройшов нотаріат і Римської імперії, й інших держав [180, с. 41; 67, с. 137].

На думку К.І. Чижмарь, історіографія інституту нотаріату – це сукупність досліджень у галузі права, сукупність юридичних робіт, що володіють внутрішньою єдністю, присвячені зародженню, становленню та перспективам розвитку інституту нотаріату в конкретний історичний період, які відображають еволюційний процес накопичення та вдосконалення правового знання, є логічно взаємопов'язаною та несуперечливою системою правових джерел наукових знань про інститут нотаріату [185, с. 70; 67, с. 137].

Безспірним є той факт, що будь-яке наукове дослідження здійснюється за допомогою тих чи інших методів пізнання, притаманних саме цьому явищу чи процесу. У своїй сукупності методи пізнання формують методологію наукового дослідження.

На думку професора М.С. Кельмана, методологія – це вчення про структуру, логічну організацію, методи, способи та форми діяльності дослідника в процесі пізнання ними досліджуваних явищ [82, с. 42; 67, с. 137].

Як зазначає О.І. Нелін, у дореволюційному вітчизняному правознавстві існував плюралізм поглядів і течій, складне переплетення, взаємодія ідей різних напрямів, синтез декількох методологічних підходів до вивчення державно-правових явищ. Використовувалися філософський, історичний, догматичний (або систематичний), порівняльний (або історичнопорівняльний), критичний, соціологічний, психологічний, соціальнополітичний та інші підходи й методи. Багато вітчизняних учених сповідували підхід багаточинника під час вивчення історичних явищ, водночас вважаючи, що будь-який один чинник – біологічний, географічний, економічний, психологічний – не дає змогу отримати істинно наукове історичне знання про явища, які вивчаються. Для дослідників радянської доби, єдиноможливою методологічною основою історично-правових дисциплін визнавалися марксистсько-ленінське вчення про державу та право, марксистські діамат та істмат, посилення в наукових дослідженнях на твори або навіть на окремі висловлювання класиків марксизму-ленінізму і як практичне втілення цих настанов партійність історично-правової науки і класовий підхід до висвітлення всіх державно-правових явищ [104, с. 49; 67, с. 137].

Методологія сучасних наукових досліджень відтворює та враховує особливості розвитку державно-правових та суспільних явищ і процесів в цілому та правової системи України зокрема, її прогресивні зміни, передовий досвід, новації тощо. Варто наголосити, що лише за періоду незалежності України історико-правова наука звільнилася від радянської заїделогізованості, з'явилась можливість вибору методологічних підходів, свободи наукової творчості, плюралізації використовуваних методів дослідження тощо.

Так, на думку Л.В. Єфіменко, конкурентна взаємодія різних теоретико-методологічних підходів структурувала багаторівневість сучасної методології дослідження нотаріату та нотаріальної діяльності, що призвело

до розширення можливості вивчення цього суспільного явища [74, с. 32; 67, с. 137].

М.С. Долинська вважає, що методологія дослідження історії українського нотаріального законодавства передбачає насамперед пошук виваженого співвідношення загальних (філософських) підходів та загальнонаукових методів пізнання зі спеціальними та власними правовими методами [67, с. 139].

Як зазначає К.І. Чижмарь, формування теоретико-методологічних основ інституту нотаріату як елемента механізму позасудового захисту прав і свобод людини та громадянина та його складових вимагає усталення відповідної комплексної методології або ж своєрідної «схеми пояснення в науковому пізнанні» [184, с. 91; 67, с. 139].

Ми підтримуємо позицію Л.В. Єфіменка про багаторівневість структури сучасної методології дослідження нотаріальної діяльності.

Як зауважує В.О. Заломов, саме антропологічна методологія найбільше підходить для аналізу історії розвитку нотаріату – це інститут, діяльність якого переважно залежить не тільки від законодавчих норм, а й від правової поведінки суб'єктів права, від їх правосвідомості. Нотаріат як інститут покликаний «олюднювати» право, бути правозахисним органом та органом превентивного правосуддя [76, с. 80; 67, с. 141].

Досить слушно також зазначає й М.С. Долинська, що українське нотаріальне законодавство є складним багатоаспектним явищем, дослідження якого потребує серйозної методологічної основи. Лише комплексне, множинне залучення окремих груп методів із використанням певних їхніх сегментів – пріоритетних на різних етапах дослідження, дає змогу обґрунтовано й достовірно вирішити завдання дослідження українського нотаріального законодавства. Під час дослідження українського нотаріального законодавства застосовуються взаємопов'язані наукові методи (теорії, «парадигми» як: діалектичний, історичний, порівняльний,

герменевтичний, аксіологічний (ціннісний), системний, структурний, синергетичний, комплексний та інші методи дослідження) [67, с. 141-142].

Якщо аналізувати історію становлення та розвитку інституту нотаріату в Україні, стає цілком очевидним, що він, за винятком певних нетривалих періодів, тяжів до латинської моделі нотаріату, а її основоположні принципи у більшості були закріплені у законодавстві. Варто зазначити, що в історії вітчизняного права, на відміну від західноєвропейського, участь органів державної влади в укладенні приватно-правових юридичних актів і документів спостерігається порівняно раніше і справляла значно більший вплив на поступовий розвиток нотаріального інституту. Певні зародки такого «втручання» держави простежуються вже у період розквіту і роздробленості Київської Русі. А система обов'язкової явки, урядового ствердження, реєстрації та запису до урядових (судових) книг приватних актів з'явилася в Україні одночасно із рецепцією Магдебурзького права, тобто з кінця XIV століття, та була детально врегламентована у Литовських статутах і у таких пам'ятках українського права, як: Інструкція гетьмана Данила Апостола судам від 13 липня 1730 року; «Процес короткий приказний» 1734 року; «Суд і розправа в правах малоросійських» 1750 року; «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року; «Зібрання Малоросійських прав» 1807 року. У подальшому, через об'єктивні обставини, історія українського нотаріату нерозривно була поєднана з історією російського нотаріату, який унаслідок низького рівня економічного розвитку, панування кріпосного права, поєднання судової й адміністративної влади, розвивався значно повільнішими темпами [187, с. 106-107].

Глобальне реформування всіх сфер життєдіяльності суспільства у Російській імперії XIX століття стосувалось і нотаріальних структур, розвиток яких завдячується досвіду французької та німецької моделей еволюції нотаріату латинського типу. Так, за часів правління Олександра II, разом з новим Судовим статутом 1864 року передбачено і Положення про нотаріальну частину. Результатом такої законотворчої діяльності стало два

проекти Положення – 1863 та 1866 років. Перший проект не пройшов схвалення Державного комітету, другий – був затверджений 14 квітня 1866 року. Саме в останньому передбачалась дефініція самого поняття «нотаріус» та його правомочностей. Зокрема, нотаріус визначався особою, яка мала право вчиняти та засвідчувати нотаріальні акти [28, с. 90-91].

Згідно зі статтею 3 даного Положення, посади нотаріусів запроваджувались у столицях, губерніях та повітових містах, а за необхідності – і в повітах. Однак, дія Положення розповсюджувалась не на всій території імперії. Там, де були відсутні нотаріуси, їх функції виконували мирові судді, повітові судді та поліція [28, с. 91].

Таке запровадження присутності нотаріусів свідчить про зародження системності та масштабності нотаріальної діяльності на території всієї держави, а не лише в окремих її землях.

Статтею 17 Положення нотаріуси визнавались державними службовцями, вони отримували 8 ранг за посадою. Однак, при цьому, фінансова винагорода (жалування), пенсія від держави не виплачувались [28, с. 91].

З приводу правового статусу нотаріуса в юридичній літературі були висловлені два протилежні погляди. Захисники першої вважали за необхідне надати нотаріусам усі права державних службовців, у тому числі право присвоєння чинів і право на платню за рахунок державної скарбниці, і, відповідно, право на пенсію. Вони вважали, що зрівняння нотаріусів у статусі з державними службовцями піднесе престиж інституту нотаріату і дасть змогу багатьом нотаріусам переходити по службі у судові відомства. Деякі дослідники теорії нотаріату дотримувалися проміжних поглядів. Наприклад, К.О. Бахман, висловлюючись за надання нотаріусам усіх прав державної служби, а також права на пенсію, був проти переведення їх на державне утримання з таких міркувань: по-перше, будь-який платіж посадовій особі – це податок на населення, а податок є виправданим лише тоді, коли його платять саме ті обивателі, які користуються послугами посадової особи (а є

багато людей, особливо незаможних, які за все життя не укладали у нотаріуса жодного акта). І, по-друге, суспільству значно вигідніше, коли нотаріус зацікавлений у кількості та якості своєї роботи. Якщо ж він забезпечуватиметься державою і сума такого забезпечення ні зменшуватиметься, ні збільшуватиметься залежно від кількості вчинених дій, то, цілком можливо, нотаріуси, не зацікавлені у здійсненні тієї чи іншої угоди, зможуть знайти законний привід до ухилення від виконання своїх обов'язків [27, с. 9-13; 186 с. 157].

Представниками ще одного погляду щодо службового становища нотаріусів були широко відомі в правничих колах юристи А. Гасман, М. Яроцький, П. Підгорецький, С. Кузнецов. Висловлені ними міркування можна підсумувати словами нотаріуса П. Підгорецького: «Особисті якості, власна гідність, знання, добросовісне ставлення до важливої і серйозної, довіреної нотаріусам справи, коректність і законність завжди і у всьому – ось справжні важелі до створення міцного, почесного і найнадійнішого статусу нотаріусів у суспільстві і по службі. Вони, цілковито, у їхній власній владі, лише вони, а не чини, прерогативи і ордени, здатні звеличити і надати нотаріусам як публічним особам ореолу слави, поваги і довіри» [131, с. 218]. Як бачимо, ці слова, сказані століття тому, і тепер не втратили своєї актуальності [186, с. 157].

Однак, незважаючи на розбіжності у думках вчених, слід констатувати важливий факт – закріплення за нотаріусом офіційного статусу на нормативному рівні.

Статтею 208 Положення нотаріуси визнавались вільними професіоналами, які здійснюють свою діяльність на комерційній основі. Так, наприклад, за надані послуги за згодою з клієнтом нотаріус брав відповідну плату. У випадку відсутності такої згоди, вартість нотаріальної дії визначалась відповідно тарифу. З метою забезпечення виконання зобов'язань, які могли виникнути внаслідок неправильних дій нотаріуса, він повинен був під час призначення на посаду внести залог [28, с. 91].

В юридичній літературі кінця XIX – поч. XX ст. неодноразово було порушене питання про скасування відповідної статті нотаріального положення чи хоча б про пом'якшення її вимог, наприклад, щодо осіб з вищою юридичною освітою. Головним аргументом прихильників цієї ідеї було те, що, за словами І.С. Вольмана, інтелігенція і чиновники були переважно людьми незаможними: якщо чиновник – шахрай, то жодна застава не зупинить його перед злочином, а якщо він людина порядна, то така застава лише стримає його від вступу на службу, бо, передусім, необхідних грошових коштів на її поповнення в нього може і не бути [46, с. 388; 186, с. 157].

Крім цього, як продовження питання про матеріальне забезпечення нотаріуса після виходу на пенсію або сім'ї на випадок його смерті, то вчені вважали за потрібне запровадити для них власну емеритуру (всі нотаріуси повинні були вносити певний відсоток від заробітку в загальну суму на утворення фонду, з якого, у разі потреби, сплачувались необхідні кошти) [186, с. 157].

Таким чином, зазначені ініціативи закріплювали на нормативному рівні питання про майновий стан нотаріуса під час здійснення своєї діяльності.

Посвідчення нотаріальних документів здійснювалось не від імені держави в цілому, а тієї губернії, де працював нотаріус, оскільки нотаріус мав печатку із зображенням губернського герба. Нотаріус повинен був виконувати свої обов'язки тільки в межах свого нотаріального округу. Нотаріальні дії повинні були здійснюватися у приміщенні нотаріальної контори. Згідно зі статтями 37, 114 Положення нотаріуси повинні були щоденно перебувати у своїх конторах не менше 6-ти годин, а у виняткових випадках нотаріальні дії могли здійснюватися вдома, але виключно в інший час [28, с. 91].

Це свідчить про запровадження в нотаріальній діяльності своєрідного символу – печатки, як приналежності до певної губернії. Крім цього, офіційно закріплено і трудовий розпорядок дня.

На місцевостях, де присутність нотаріуса була обов'язковою, а бажаючих обійняти вакантну посаду не було, передбачалась можливість призначення нотаріуса від уряду. Кандидат повинен був відповідати всім вимогам, які висувались до нотаріуса. Особа, яка призначалась урядом на посаду нотаріуса, вважалась державним службовцем, користувалась всіма правами та перевагами на рівні секретаря окружного суду; отримувала фінансову винагороду, яка призначалась міністерством юстиції, і не передавала залог для забезпечення своєї діяльності [28, с. 91].

Призначення і звільнення нотаріуса згідно з Нотаріальним положенням повністю залежало від волі однієї особи – старшого голови судової палати, при цьому протекціонізм був не винятком, а радше, правилом. Пропозиції про введення в процес призначення на посаду колегіального принципу залишались поза увагою [186, с. 158].

Київський нотаріус А. Боборикін відзначав: «...всім відомо, що вибір нотаріуса і призначення його цілком залежать від розсуду голови судової палати і, як правило, всім відомо наперед, до екзамену, хто буде призначений на посаду нотаріуса» [35, с. 16-17; 186, с. 158].

У 1904 р. нотаріальну громадськість дуже стурбували пропаговані Міністерством Юстиції наміри передати цій посадовій особі і права на визначення кількості нотаріусів у кожній місцевості. Вона розуміла, до яких важких наслідків може призвести зосередження в однієї особи права авторизації і визначення кількості посад нотаріусів. Цікавий погляд на проблему надмірного збільшення нотаріусів в окрузі висловив київський генерал-губернатор М.І. Драгомиров, який у відповідь на пропозицію Міністерства юстиції про збільшення посад нотаріусів у деяких містах київського генерал-губернаторства слушно заявив: «голодний нотаріус – небезпечніший від ворога» [186, с. 158].

Таким чином, слід відзначити наявність адміністративного ресурсу (впливу) уряду на діяльність нотаріату в частині призначення на посаду.

Поряд з посадами нотаріусів Положенням визначались посади старших та молодших нотаріусів, правовий статус яких відрізнявся від звичайних нотаріусів. Вони перебували на державній службі, а їх утримання, права та переваги відповідали утриманню, правам та перевагам членів окружних судів. Старші нотаріуси могли мати помічників, які прирівнювались по статусу до секретарів окружних судів [28, с. 91].

Незважаючи на це, значним недоліком Положення 1866 р., на думку Н. Яроцького, сучасники небезпідставно вважали і відмову нотаріату у власній внутрішній структурі (закон не передбачав права нотаріусів на створення професійних об'єднань). Для успішної діяльності і розвитку нотаріату, і це було доведено європейською практикою, необхідною є організація його на корпоративних началах. За браком професійних Рад у нотаріат, за свідченням сучасників, потрапило чимало непотрібних і навіть шкідливих елементів, що, безумовно, негативно відбилося на майнових відносинах населення [195, с. 17; 186, с. 160].

Однак, незважаючи на це, слід наголосити на існуванні так званої ієрархії (градації) нотаріусів.

Враховуючи наявність нотаріальної ієрархії існував поділ компетенції: кріпосна частина – право власності та інші речові права на нерухоме майно – перебувало у сфері підпорядкування старших нотаріусів. Усі інші нотаріальні дії здійснювались молодшими нотаріусами (статті 154-156 Положення) [28, с. 91].

Це свідчить про закріплення компетентнісних повноважень нотаріуса за посадою.

Згідно зі статтею 65 Положення, межі нотаріальних дій визначалось досить чітко: вчинення дій, видача виписок із актових книг, копій актів, посвідчення актів, різноманітних протестів і т.п., прийняття на зберігання від приватних осіб документів. Нотаріуси мали право вчиняти будь-які акти, крім актів службових та межових, а також засвідчувати документи [28, с. 91].

Тобто сфера процесуальної компетенції характеризувалась положенням про дозволеність вчинення дій, що прямо передбачені нормативними документами.

Під час здійснення будь-якої нотаріальної дії повинні бути присутні два свідка, а під час під час здійснення купчі на нерухоме майно – три свідка. Крім цього, у статті 31 Положення передбачені суворі вимоги до ведення реєстрів – без підчисток та неузгоджених виправлень. Також, містились положення про нотаріальну таємницю. Вона стосувалася всіх нотаріальних дій [28, с. 92].

Закріплення таких повноважень на нормативному рівні свідчить, на наш погляд, про появу на той час гарантій нотаріальної діяльності. Вони як раз і характеризувались: 1) наявністю свідків під час вчинення нотаріальної дії; 2) введення поняття «нотаріальна таємниця»; 3) вимоги до ведення нотаріальної документації – реєстрів.

Незважаючи на те, що нотаріуси мали достатньо повноважень щодо вчинення нотаріальних дій, спрямованих на посвідчення цивільних відносин, наприкінці XIX століття існували ще три групи органів та посадових осіб, уповноважених на вчинення нотаріальних дій. Це, зокрема: 1) біржові маклери та нотаріуси, корабельні маклери; 2) вузькоспеціалізовані маклери: судноплавних розправ, державного комерційного банку, приватні, слуг та робітничого класу, цехові, ремісничих управ, Кронштадського товариства вільних матросів, торгіві словесні суди, які виконували функції нотаріуса або маклера за їх відсутності [28, с. 92].

Закріплення таких положень свідчить про обізнаність законотворця та бажання врегулювати питання вчинення нотаріальних дій у «складних» (вимушених, нестандартних) ситуаціях.

Загалом Положення 1866 р. було прогресивним актом, оскільки запровадило єдиний універсальний інститут нотаріату як форму публічної діяльності незалежних нотаріусів, уповноважених державою на вчинення нотаріальних дій. Водночас Положення мало й суттєві недоліки. Про це

свідчить і той факт, що відразу ж після прийняття Положення 1866 р. із різних куточків Російської імперії на адресу Другого відділу імператорської канцелярії почали надходити конкретні зауваження і пропозиції нотаріусів і вчених-правознавців щодо удосконалення нотаріального законодавства. Наукова полеміка велася на сторінках таких авторитетних періодичних видань як «Вісник права», «Журнал Міністерства юстиції», «Журнал Міністерства народної освіти», «Нотаріальний вісник». Гострій критиці було піддано невизначеність у правовому статусі нотаріусів. З одного боку, нотаріуси визнавалися посадовцями, що перебували на державній службі, однак без права присвоєння чинів і отримання пенсії, а з іншого – її визнавали вільними професіоналами, які діяли на комерційній основі. Таке подвійне становище було негативно відображене не лише на роботі нотаріуса, але й на ставленні до нього суспільства [186, с. 156].

Зокрема, С. Барановський писав, що нотаріуси – фактично «пасинки Феміди», оскільки чинне нотаріальне положення виділяло їх із загальної градації чинів міністерства юстиції і позбавляло тим самим усіх прав і прерогатив, якими користувались інші службовці судового відомства. Через те, що нотаріуси не включені в спільну «судову родину», вони позбавлені права, на відміну від суддів, звертатися за роз'ясненнями сумнівів щодо застосування закону в ті окружні суди, при яких вони перебувають, а повинні на свій страх і ризик вирішувати сумнівні правові питання. Він зазначав, що якщо в застосуванні чи тлумаченні закону помиляються судді, то вища судова інстанція лише касує неправильно постановлене рішення, якщо ж помиляється нотаріус, то крім кримінальної йому загрожує ще й майнова відповідальність [25, с. 8; 186, с. 157].

Були піддані критиці сучасників реформи і досить скромні, порівняно із законодавством розвинутих європейських країн, вимоги до кандидатів на посаду нотаріуса. Одна із умов – досягнення віку повноліття (21 р.) – визнавалася багатьма ученими і нотаріусами недостатньою. Моральний ценз, встановлений Положенням, теж визнавався багатьма сучасниками нікчемним

і пропонувалося підвищити критерії, яким повинні відповідати моральні якості нотаріуса. Потрібно також відзначити відсутність у Положенні про нотаріальну частину як обов'язкової вимоги до кандидата на посаду нотаріуса освітнього цензу: необхідно було лише пройти випробування в умінні правильно викласти суть угоди, у знанні форм нотаріального діловодства і необхідних для виконання функцій нотаріуса законів. Таке положення зумовило цілком слушні, на наш погляд, дорікання, оскільки «кожному нотаріусу, до якого часто звертаються за різного роду юридичними консультаціями, доводиться завжди бути в курсі справи і доповнювати свої пізнання не лише суто нотаріальною спеціальністю, але й іншими галузями законодавства» [186, с. 157].

Хочемо акцентувати увагу на тому, що необхідність наявності юридичної освіти та досвіду практичної підготовки у нотаріуса підтримувалась майже усіма сучасниками та була вимогою часу та життєвих реалій.

Отож діючі нотаріуси, а також теоретики нотаріату вимагали удосконалення нотаріального законодавства. Зазначимо, що необхідність реформи нотаріального інституту визнавалася і в уряді. Вже 1871 р. Міністерство юстиції запропонувало окружним судам спільно з нотаріусами розробити пропозиції щодо удосконалення нотаріального законодавства. Активність виявили столичні нотаріуси, які створили нову редакцію Положення про нотаріальну частину і 30 травня 1874 р. передали проект в Міністерство юстиції. На жаль, доля цього документа невідома. Подальша робота над переглядом застарілого законодавства тривала 1899 р., коли за дорученням міністра юстиції сенатор А. Гасман, авторитетний знавець нотаріального права, склав проект нової редакції Положення. У березні 1902 р. для вироблення остаточного варіанту закону було створено Особливу Наряду – колегіальний орган при Міністрі юстиції. 14 травня 1904 р. проект, розглянутий і схвалений Особливою Нарядою, був переданий в Міністерство юстиції. В його основу було покладено думку про те, що Положення 14

квітня 1866 р., як цінну пам'ятку епохи великих перетворень, слід, по можливості, зберегти в недоторканості і лише вдосконалити деякі із її положень. Як наслідок, жодної із найважливіших проблем нотаріату не було вирішено. Зміни зачепили хоч і важливі, але другорядні питання: підвищення вікового, освітнього цензів, введення дворічного нотаріального стажу, зменшення суми початкової застави, обмеження дисциплінарної відповідальності, введення інституту помічника нотаріуса, розсильного; розширення кола нотаріальних дій за рахунок введення нових видів засвідчень, усунення із нотаріальної практики свідків [186, с. 160-161].

Як зазначав А. Гасман, у зв'язку зі зміною обставин проект не набув подальшого законодавчого руху і далі міг служити лише матеріалом для окремих новел [48, с. 383; 186, с. 160-161].

У період з 1910 по 1912 рр. такі новели і справді відбулися: помічники старших нотаріусів набули право самостійно посвідчувати нотаріальні акти, нотаріусам було дозволено оскаржувати дії старших нотаріусів, був введений примусовий порядок виконання тих безспірних зобов'язань, що ґрунтувалися на нотаріальних і явочних актах. Останнім передреволюційним десятиліттям були опубліковані і проекти нотаріальних положень практикуючих нотаріусів Алякритського, Яроцького, Бахмана, Боборикіна, Підгорецького, Мацкевича, які прагнули вказати напрямок реформи російського нотаріату. Проте бажаного ефекту в дореволюційній Росії ця діяльність не справила: законодавець віддав перевагу незадовільній стабільності перед непередбаченими змінами [186, с. 160].

Отже, провівши реформу суду і судочинства за зразком і принципами, виробленими Західною Європою, стосовно нотаріату російські реформатори були непослідовними. Відтак у фундаменті нотаріального інституту, закладеному Положенням 1866 р., були залишені, за словами І. С. Вольмана, трухляві колоди [46, с. 387], такі як низький віковий, освітній і моральний цензи, великі застави, легкий іспит, відсутність екзаменаційної комісії нотаріусів, невизначеність службового становища, наявність добровільної

домовленості з клієнтом відносно оплати нотаріальних дій, двоступенева система укріплення прав на нерухоме майно, брак корпоративного начала в організації нотаріату [186, с. 160].

Після революції 1917 року було скасовано приватну власність. Нотаріат, як складову частину попередньої системи правопорядку, було майже нівельовано. Функції нотаріату були перерозподілені між відділами юстиції, органами РАЦС та судьями [28, с. 92].

Можна стверджувати, на наш погляд, що це період асоціюється як «чорні роки» в історії українського нотаріату.

Лише після 1921 року, коли запроваджувалась нова економічна політика у країні, пов'язана з розвитком приватної торгівлі та промисловості, прийняттям нового цивільного законодавства, зростає потреба у функціонуванні інституту нотаріату, зокрема у посвідченні правовідносин, що виникали між державою і приватними особами, наприклад відчуження будівель, різного роду підряди, поставки тощо [28, с. 92].

Цей факт започаткував етап відродження українського нотаріату.

Декретом Ради народних комісарів СРСР від 12 серпня 1921 року було встановлено, що засвідчення угод та договорів здійснюється нотаріальними столами губернських відділів юстиції та повітових бюро юстиції. Крім цього, було розроблено та прийнято Положення про державний нотаріат, яким передбачалось створення нотаріальних контор [28, с. 92].

Таким чином нотаріат набув «повноцінного» статусу державного органу, а нотаріус – посадової особи, яка уповноважена вчиняти нотаріальні дії.

14 травня 1926 року постановами Центрального виконавчого комітету та Ради народних комісарів СРСР було прийнято постанову «Про основні принципи організації державного нотаріату» [28, с. 92].

Реалізацію нотаріальних функцій було покладено на державні нотаріальні контори. Окремі нотаріальні дії, а також на окремих територіях, покладались на інші державні органи – консульські установи, виконкоми.

Державний нотаріус не міг обіймати інші державні посади, крім виборних та викладацьких, бути членом колегії захисників, працювати за наймом у кооперативних та громадських організаціях, а також у приватних осіб, приймати участь у роботі торгових та промислових підприємств [153, с. 68].

Винагороду за свою працю нотаріус одержував виключно від держави. Державному нотаріусу, а також працівникам державної нотаріальної контори, запроваджувалось збереження нотаріальної таємниці. До компетенції державних нотаріальних контор відносилось посвідчення угод, достовірність підписів, засвідчення деяких фактів, збереження документів, реєстрація арештів, посвідчення достовірності копій, подача протестів тощо [28, с. 93].

Таким чином, можна стверджувати про відродження положень щодо закріплення офіційного статусу на нормативному рівні, гарантій діяльності та компетенції.

20 липня 1930 року прийнято Положення про державний нотаріат, затверджене Всесоюзним Центральним виконавчим комітетом та Радою народних комісарів СРСР. У ньому були закріплені функції нотаріальних органів. Також зазначалось, що вчиняти нотаріальні дії можуть і районні або відповідні їх виконавчі комітети, та міські й селищні ради, але тільки у випадках відсутності у населеному пункті нотаріальної контори. Потім це Положення було змінено Положенням про державний нотаріат від 31 грудня 1947 року [28, с. 93].

Це свідчить про розподіл повноважень між органами влади за умови виникнення нестандартної ситуації – відсутності нотаріальної контори у межах певної території та наявної необхідності вчинення нотаріальних дій.

Нотаріус вважався звичайним державним службовцем й отримував заробітну платню, яка не залежала від результатів його роботи. Враховуючи те, що робота була багато в чому просто механічною, пов'язаною з перевіркою правильності заповнення затверджених бланків договорів, довіреностей, заяв, а також низькооплачуваною, випускники юридичних

вишів не прагнули обіймати посаду нотаріуса. Наступний нормативно-правовий акт, що регламентував роботу нотаріату, прийнято 2 серпня 1974 року – Закон СРСР «Про державний нотаріат». У ньому вже більш деталізовано процедуру вчинення кожної нотаріальної дії, розширені деякі положення попереднього акту тощо [28, с. 93].

Вперше за період дослідження історичного розвитку нотаріату запроваджено таку норму про оплату праці. Вона знайшла багато негативних відгуків нотаріусів-практиків та вчених-теоретиків.

Враховуючи те, що не вся територія сучасної України у період ХХVIII-ХІХ століть перебувала під юрисдикцією Російської імперії та СРСР, певні особливості свого розвитку мали місце і на західноукраїнських землях.

Розвиток інституту нотаріату на західноукраїнських землях (середина ХІХ століття – до 1939 року) відповідав основним тенденціям розвитку європейського нотаріату. Нотаріусів визнавали функціонерами публічними, їм надавали широкого професійного самоуправління, на них покладали обов'язок у разі заподіяння збитків клієнтам повністю їх відшкодувати за власний рахунок. Високе значення і авторитет цієї установи зумовлювалися тим, що він, з одного боку, підлягав корпоративному управлінню, а з іншого – не відділявся від загальної судової системи і перебував у суворій залежності як від Міністра юстиції, так і місцевих судових установ. Славними, вагомими і корисними є традиції корпоративного нотаріального самоврядування у Галичині. Проте після 1917 року (а на західноукраїнських землях після 1939 року) вільний нотаріат докорінно змінив свій правовий статус. Ліквідація приватної власності на землю, засоби виробництва, на житло прирекли впливовий колись інститут на животіння. Відбувалися часті і непередумані зміни в системі нотаріального законодавства, що були волюнтаристськими. Зрозуміло, що такі зміни проводили без об'єктивних, науково обґрунтованих передумов і не могли зумовити позитивні результати. В умовах домінування державної власності, заборони на зайняття підприємницькою діяльністю та комерційним посередництвом, монополії

держави на зовнішньоекономічну діяльність нотаріат виступав у ролі непомітного додатку до правової системи держави. На його долю припадало часто формальне засвідчення порівняно невеликої кількості угод і оформлення документів про спадщину. Престижність посади нотаріуса була далеко не такою, як у країнах Західної Європи. Це був низькооплачуваний державний службовець, що посідав у бюрократичній ієрархії найнижчу сходинку. Поширеними були випадки, коли нотаріусами ставали некваліфіковані спеціалісти, часто навіть без юридичної освіти [187, с. 107-108].

У зв'язку з переходом в Україні до ринкової економіки стало зрозумілим, що державний нотаріат не спроможний здійснювати захист прав та законних інтересів учасників економічних відносин на належному рівні. Постійне збільшення кількості державних нотаріусів не позбавляло проблем, пов'язаних зі швидкістю та якістю послуг, що надаються. Державний нотаріат фінансувався за залишковим принципом, що відображалось на технічному оснащенні нотаріальних контор. Державні нотаріуси також не були зацікавлені у результатах своєї діяльності, оскільки кількість нотаріальних дій не впливала на їх заробітну платню.

Враховуючи зазначену ситуацію, було прийнято рішення про розробку нового закону про нотаріат, який би враховував усі вимоги часу. 2 вересня 1993 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про нотаріат». Новий закон був створений на кшталт латинського нотаріату. При цьому, в ньому простежуються риси дореволюційного радянського законодавства, а також риси сучасного германського та французького законодавства про нотаріат.

Закон України «Про нотаріат» складається з 4 розділів та містить 103 статті. У ньому передбачено існування державного та приватного нотаріату. Нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність,

зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [148].

Крім цього, чітко визначається, що нотаріусом може бути громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду [148].

Професія нотаріуса почала рахуватись в суспільстві як престижна та прибуткова, що створило попит на здобуття нотаріального фаху з боку, перш за все, юристів. Введено такий правовий інститут як нотаріальна етика. Детально регламентовано ряд положень, пов'язаних з організацією нотаріальної діяльності.

Отже, подальший розвиток нотаріату в Україні, оптимізація його функціонування, удосконалення законодавчої бази повинні спиратися: по-перше, на історичний досвід, який свідчить про те, що при реформі нотаріату варто керуватися тими правовими традиціями, які склалися в нотаріаті упродовж багатьох століть його існування і за роки функціонування в Україні в нових ринкових умовах; по-друге, на сучасні світові тенденції розвитку нотаріату, пов'язані з діяльністю такої авторитетної міжнародної неурядової організації, як Міжнародна Спілка Нотаріату, яка на сьогодні налічує в своїх рядах близько 86 національних об'єднань незалежних нотаріусів і на визначені під її егідою фундаментальні принципи латинського нотаріату [187, с. 108].

Слід відзначити, що за досить короткий проміжок часу в Україні практично не залишилось державних нотаріусів. Основне навантаження з вчинення нотаріальних дій покладено на приватних нотаріусів, які втілили в

життя багатвікову ідею латинського нотаріату – безпристрасного та незалежного радника з правових питань, який уповноважений на вчинення дій та посвідчення фактів. За 26 років існування українського нотаріату, приватна нотаріальна практика засвідчила свою ефективність.

З огляду на вищезазначене видається, що удосконалення чинного українського законодавства про нотаріат може відбуватися у таких напрямках:

1) остаточна ліквідація існуючого поділу нотаріату на державний та приватний і законодавче закріплення єдиного правового статусу нотаріуса; для усунення негативного дуалістичного (нотаріус – напівчиновник, напівпідприємець) статусу приватного нотаріуса доцільно відмовитися від терміна «приватний» взагалі;

2) міністерство юстиції спільно з Нотаріальною палатою України має визначати необхідну кількість нотаріусів у кожному з нотаріальних округів, перегляд таких квот має відбуватися щорічно. Основні аргументи опонентів квотування – принцип вільного вибору професії і роду занять – можна спростувати твердженням про те, що нотаріальна професія хоч і називається «вільною», проте є такою не в значенні необмеженого доступу в нотаріат усіх бажаючих, а в значенні вільного, самостійного вирішення представниками цієї професії переважної частини питань щодо її функціонування та подальшого розвитку. Нотаріус – це представник держави, який зобов'язаний передбачити і ліквідувати можливий спір ще до його виникнення або забезпечити суд при вирішенні майбутнього спору максимально повною інформацією зі спірного питання. Для цього держава наділяє його значними повноваженнями. Відповідно, держава і суспільство, яке вона представляє, можуть поряд із правами покласти на нотаріусів і обов'язки, обмежити сферу дії нотаріуса, в тому числі і територіально, та визначити кількість нотаріусів, яка їм потрібна. Проте це повинно відбуватися не за їхнім бажанням, а на підставі чітко прописаних у законі критеріїв: зважаючи на чисельність населення, практичний досвід нотаріусів, кількість працюючих у них

спеціалістів, технічне спорядження, характер нотаріальних дій, наявність черг;

3) розширення повноважень професійного об'єднання нотаріусів, тобто надання йому тих прерогатив, що є природними для нього з погляду історії українського нотаріату і використовуються в нотаріальних палатах країн-членів МСЛН (зокрема при призначенні на посаду й анулюванні свідоцтва; щодо дисциплінарного контролю та контролю за діяльністю нотаріусів шляхом перевірки порядку вчинення нотаріальних дій, організації нотаріальної діяльності та правил ведення нотаріального діловодства; організації процесу підвищення професійного рівня нотаріусів, тощо). Важливо, щоб співвідношення владних повноважень органів професійного самоврядування та органів державної влади було чітко визначене в законі з метою уникнення можливих непорозумінь чи зловживань;

4) необхідно запровадити новий порядок оплати наданих нотаріальних дій за єдиними для всієї території України тарифами, які щорічно переглядають і затверджують у Міністерстві юстиції за участю Нотаріальної палати України [187, с. 108-109].

Аналізуючи нотаріальне законодавство в історичній ретроспективі, слід зауважити, що зміст понять «нотаріус», «нотаріальна діяльність», на сьогодні відрізняється від його змісту на попередніх етапах розвитку нашого суспільства. Це пов'язано насамперед із соціально-економічними та політичними змінами, процесами, які постійно відбуваються в Україні та цивілізованому світі та впливають на регулювання нотаріальних відносин. Так, наприклад, в зв'язку з анексією Криму та проведенням антитерористичної операції в Україні, різко зменшилася кількість учинюваних нотаріусами нотаріальних дій. Фактично припинилась діяльність нотаріусів на окупованій терористами територій, зокрема їм відключено доступ до системи Реєстрів Міністерства юстиції України [67, с. 140].

Отже, насамкінець, слід зазначити, що генеза розвитку деонтологічних засад діяльності нотаріуса характеризується своєю непослідовністю. Значний відбиток накладають історичні явища та процеси, які мали місце на території України в той чи інший проміжок часу. Великий вплив створено за часів Російської імперії та СРСР. Однак, протягом всього періоду свого розвитку український нотаріат тяжіє до міжнародного нотаріату латинського типу. Незважаючи на наявну критику низки положень, якими врегульовувалась нотаріальна діяльність, ключовим є саме закріплення в текстах нормативних актів питань, що стосуються нотаріату в цілому. Це, зокрема: статус нотаріуса, його майновий стан, відповідальність, гарантії діяльності, межі повноважень, приналежність до певної території, нотаріальна таємниця тощо.

1.2. Професійний обов'язок нотаріуса

XX століття породжує ще одну проблему, розв'язання якої пов'язане з дослідженням та оцінкою місця й ролі юриста в соціальному житті: йдеться про професіоналізм юриста як про специфічний суспільний статус представників даної професії, так званий професійний статус. Професійний статус як явище веде свій родовід з до індустріальної Англії. Вихідці з багатих сімей вступали до Кембриджського або Оксфордського університетів, щоб одержати освіту в галузі вільних мистецтв, і тільки після цього складали екзамени на право займатися юридичною або медичною практикою. Заможність була основною умовою, оскільки професійна практика забезпечувала доволі низькі прибутки. До кінця XIX століття “професіоналізм на основі статусу” в Англії почав поступатися “професіоналізму на основі діяльності”. Основою для початку професійної діяльності стали спеціалізована кваліфікація і знання, що зробило можливим швидке просування вперед вихідців із середнього класу. Велика кількість цінностей, пов'язаних з витоками професіоналізму, збереглися і до сьогодні: “особисте служіння, неприязнь до конкуренції, реклами і прибутку, віра в

принцип плати за роботу, а не роботи заради оплати, і у верховенство мотиву служби”.

Традиційно в європейській культурі професіонали займають привілейоване становище, оскільки вони виконують роботу, яка вважається особливо цінною — зокрема, через обсяг попередньої підготовки і практичного досвіду, які необхідні для набуття знань і майстерності.

Цікавим є зауваження С. Безносова щодо найважливіших засад професіонала. Відповідно до теоретичних розробок зазначеного автора, можна зробити висновок, що в діяльності юриста-професіонала виділяються формальна та змістовна сторони. Поза посадою або видом професійної діяльності людина не може виявляти себе як спеціаліст у кожному момент свого життя. Формально можна сприймати людину як носія юридичної професійної ролі, якщо вона навіть пасивно знаходиться на професійній території. Змістовний же аспект полягає в тому, що юрист як професіонал не може бути таким поза виконанням своїх специфічних професійних обов'язків. Даний висновок робиться на підставі того, що у сфері професійної діяльності люди можуть виявляти себе двояко — або як активний суб'єкт праці, або як пасивний об'єкт трудових маніпуляцій певного спеціаліста.

Дійсно, правим є С. Безносов у своєму твердженні про те, що особа як спеціаліст може проявити себе лише в рамках певної сфери діяльності. Не зважаючи на те, яким чином людина це демонструє (активною чи пасивною поведінкою), все-одно саме професія створює умови для становлення особистості професіонала. У наукових працях акцентується увага на рисах та особливостях, притаманних саме професіоналу.

Так, наприклад, традиційний Парсонівський професіонал зберігає в собі корпоративні традиції середньовічних гільдій: він або приватний лікар, або юрист, який одержав теоретичну підготовку і був соціологізований у професійне співтовариство. Цей професіонал безкорисливо служить своїм клієнтам; особисті інтереси він не ставить вище професійного обов'язку.

На думку сучасного російського дослідника С. Безносова, справжній професіонал, який досягнув висот у своїй спеціальності, повинен характеризуватися такими рисами: постійна готовність до роботи, постійне незадоволення собою, прагнення до подальшого самовдосконалення, гранична зосередженість на справі, підвищені вимоги до себе і колег, критичне і непримириме ставлення до всього, що заважає роботі, добровільне самообмеження в способі життя, у звуженні кола спілкування.

Юрист-професіонал – це людина, яка глибоко себе поважає, яка високо цінує своє ремесло, і невіддільний від неї спосіб життя. Останній цілком, без залишку, покриває весь життєвий, тривалий шлях людини, не залишаючи місця й часу для різного роду улюблених занять, пристрастей, слабкостей, які б надмірно відволікали від “вічного” ремесла. Звичайно, у житті будь-якої людини, у її суєтному кругообігу справ є місце для відпочинку душі, але це не виключає, а, навпаки, переконує нас у думці, що професіонал — це спосіб життя, який включає в себе побут, громадські справи, стиль та спосіб життя, почуття власної гідності [151].

Сформованість професійних якостей юриста А. Рикен вбачає у відповідності діяльності особливому рівню завдань, які приймаються на себе; в особливій кваліфікації осіб, які належать до даної професії; у високій діловій комунікації, яка ґрунтується на науковій освіті; у наявності особливого професійного етносу, в основі якого лежить неекономічна орієнтація на цінності, які притаманні всьому суспільству; в непартійній, діловій професійній праці та особливому почутті обов'язку. У 70-ті роки минулого століття С. Алексєєв та В. Яковлєв розробляли модель юриста як бажаний стан юриста, і включили в запропоновану модель загальні вимоги і показники моделі юриста, а також специфічні вимоги, які належать до різновидів юридичної праці (юридичним спеціальностям): висока загальна культура, всебічна духовна та інтелектуальна розвинутість; високий і при цьому “спеціалізований” моральний рівень — підкорення діяльності юриста низці етичних норм, таких, як чесність, почуття поваги до інших, увага до

людей тощо; належна загальна юридична культура, розвинуте юридичне мислення; глибоке знання законодавства і практики його застосування; загально юридичні практичні навички — уміння (навички дослідження фактів, віднаходження і трактування нормативних актів, складання юридичних документів, усних виступів з юридичних питань та ін.); загально комунікативні та організаторські якості, навички роботи з людьми, знання психології людей; навички науково-дослідницької роботи; якості громадського діяча, зокрема навички публічних виступів [151].

Правознавці-професіонали – люди, які не просто мають диплом про юридичну освіту, але чия діяльність пов'язана з використанням цієї освіти. Критеріальна структура професіоналізму юридичної діяльності може ґрунтуватися на доробках російського соціолога В.А. Лапшова. Дослідник вибудовує свою концепцію з якісного змісту категорії “професійна культура особистості”. До основних характеристик професійної культури він відносить: рівень професійного розвитку особистості, розвиток творчого потенціалу особистості. Професіоналізм юридичної діяльності є системним утворенням і визначається наявністю конкретних особистісних якостей юриста та наявністю в нього ряду основних структурних елементів: знань, необхідних для юридичної діяльності; професійно значимих прийомів і навичок; ставлення до юридичної діяльності, професійні цінності тощо. Зазначені структурні елементи потребують змістовного розшифрування [151].

Юрист-професіонал, за визначенням, є людиною високої кваліфікації, для якої необхідно накопичувати та розширювати свої знання. Сьогодення потребує від юриста, щоб він мав такі базові знання: досконале знання базових правових категорій; чітке уявлення про наявну в державі правову систему і систему прав; знання властивостей нормативно-правових актів різного рівня; знання теорії фундаментальних галузей права; знання технологій (відповідні процеси та процедури) та змісту суспільних відносин у відповідній сфері людської діяльності.

Відповідно до сучасних запитів суспільства юрист повинен уміти: визначати правову природу правових явищ; визначати характер правовідносин та галузеву належність норм, якими їх врегульовано, визначати коло нормативно-правових актів, в яких містяться зазначені норми, обирати саме ті норми, які мають використовуватися або застосовуватися в конкретній ситуації.

Що стосується професійних цінностей юриста, то можна виділити дві групи – професійно-моральні цінності (гуманізм, порядність, чесність, об'єктивність) і службово-професійні (професійна майстерність, лідерство, трудова дисципліна).

Із вище викладеного слідує, що наукова думка у питанні аналізу особистості юриста багатоманітна. Вчені не обмежили коло своїх досліджень перерахунком властивостей характеру юриста, вони розширили межі наукового пізнання до рамок дослідження ставлення до професії, дисциплінованості та внутрішньої самоорганізації, використовуваних прийомів, умінь, навичок, вимог до професійної культури тощо. Більше того, С. Алексеев та В. Яковлев розробили модель юриста, як бажаний стан юриста. Новітні уявлення звертають нашу увагу на тісний зв'язок юридичної професії з буденним життям юриста. Цьому підтвердженням є те, що професіоналізм в юридичній сфері виявляється в тому, що професія стає способом життя людини, її життєвою потребою. Юрист-професіонал — це людина, яка глибоко себе поважає, яка цінує своє ремесло і невіддільний від нього спосіб життя (побут, громадські справи, стиль та спосіб життя).

Юрист-професіонал є розумним. Розумність професіоналізму визнається невід'ємним атрибутом всієї людської діяльності, заснованій на явному усвідомленні цілей діяльності, її інтересів та ідей. Раціональність юридичної професійної діяльності полягає у пошуку ефективних засобів вирішення завдань. Юрист, який ставиться до своєї справи з позицій вимог розуму й логіки, діє суворо розсудливо, перемагає інертність, хаотичність матеріалу. Разом з цим він здатний передбачати результати своєї діяльності.

Дослідження професіоналізму юриста змушує нас звертати увагу не тільки на особливості юридичної діяльності та властивості особистості юриста, а і на чинники, які впливають на них. Цікавою в цьому аспекті є думки вчених, які наголошують на тому, що на формування професійної правосвідомості юриста впливають:

i. соціально-політичні чинники (юристи інколи виступають від імені державної влади);

ii. соціально-правові чинники, пов'язані з тим, що юристи відображають принципи чинного права, якість законодавчих, урядових та відомчих актів. До соціально-правових факторів належать: стан правосвідомості населення, працівників державних і недержавних установ, з якими працівники працюють; юридичні гарантії законних і ефективних способів дії співробітників, їхня юридична захищеність перед необ'єктивною оцінкою їхніх дій; правовий статус юристів, їхня озброєність юридичними повноваженнями;

iii. велику роль у формуванні правосвідомості юристів відіграють соціально-психологічні фактори — конфліктність роботи, постійні контакти зі злочинцями та аморальними елементами, неофіційні корпоративні настрої (цілі, норми, цінності соціальної групи); задоволення або незадоволення роботою; престиж роботи;

iv. великий вплив на формування правосвідомості юристів здійснюють культурно-етичні фактори, які містять у собі й загальний рівень культурного розвитку працівника, й елементи “батьківської” культури.

Звернення уваги на чинники, що впливають на характер здійснення юридичної діяльності загалом, і на особистість юриста зокрема, зумовлено нагальними проблемами сьогодення у юриспруденції. Нажаль, Україна вже “підготувала” стільки юристів, що, як кажуть економісти, пропозиція на ринку праці вже перевищила попит на них. Через це щороку знижується рівень професійної підготовки, майстерності представників юридичної діяльності. Недарма сьогодні всі заговорили про порушення прав і свобод

людини і громадянина в Україні: європейська та міжнародна спільнота в один голос зазначають про це, щоразу намагаючись маніпулювати своїм владним ресурсом.

Хоча це прикро констатувати, але це факт — рівень професіоналізму стрімко падає. Ми вважаємо, що виокремлення та дослідження чинників, які впливають на це є важливим завданням сучасної науки. А ще більшого значення набуває проблема з'ясування сутності “професіоналізму” у роботі юриста.

Професіоналізм як досконале оволодіння професією перекликається з майстерністю – креативним показником оволодіння професією. Майстерність кожного юриста унікальна і неповторна, як сама особистість юриста. Майстрам властивий свій власний стиль реалізації професійних здібностей і стиль вирішення поставлених завдань (способи, прийоми дій у тій чи іншій ситуації), який визначається його індивідуально-психологічними особливостями (характер, темперамент) і здібностями пізнавальної та емоційної сфер, а також досвідом та рівнем засвоєння правоохоронної діяльності. Майстер в якості професіонала – це людина, яка виділяється або якимись спеціальними якостями, або універсалізмом, широким орієнтуванням у професійній сфері, або тим і іншим. Він набув свого індивідуально-визначеного стилю діяльності, його результати стабільно добрі і він має підстави вважати себе в чомусь незамінним (у будь-якому разі – невідтворюваним) працівником. Носієм професіоналізму юриста в суспільстві є юрист як виконавець певної соціальної ролі. Підвищення професійної підготовки юриста є однією з важливих завдань української держави. Професіоналізм юридичної діяльності є складним соціальним явищем, і як атрибут суспільства включає в себе різні аспекти, що в цілому залежить від реальних соціокультурних умов. У такому контексті мова ведеться про професійний портрет юриста. Професійний портрет характерний для багатьох професій у вигляді багатогранності та неповторності особистостей людей, імена яких є візитною карткою професії:

лікар – Гіппократ, композитор – В.А. Моцарт, мореплавець – Х. Колумб, скульптор – Фідій, юрист – А.Ф. Коні. Усі вони є уособленням своєї професії, ідеалом та зразком вірного їй служіння. Професіональний портрет юриста – це своєрідна модель, основу якої складають державні кваліфікаційні вимоги, яким повинні відповідати ті, хто хочуть ствердитись як юристи-професіонали. Ці вимоги одночасно є імперативами, відповідність яким є основою професійного успіху [151].

Слід наголосити, що питаннями розуміння сутності професіоналізму та чинників його реалізації займається наука акмеологія.

У широкому розумінні “професіоналізм” — це ознака належної відповідності людини вимогам діяльності, виробництва. Професіоналізм можна трактувати як певну системну організацію свідомості, психіки людини, яка включає такі компоненти: властивості людини як цілого (особистості, суб'єкта діяльності), праксис професіонала, гносис професіонала, інформованість (знання, досвід), психодинаміку, осмислення питань своєї статево-вікової належності у зв'язку з вимогами професії. Під професіоналізмом юриста також розуміють сукупну системність спеціальних знань, умінь, навичок, цінностей і ставлення до юридичної діяльності, які формуються в процесі професійної соціологізації, а також специфічний вид службової діяльності, спрямований на підтримання порядку в соціумі та захист прав людини [151].

Беручи за основу останню дефініцію, ми спробували дати власне тлумачення професіоналізму юриста. Отож, під професіоналізмом ми будемо розуміти систему властивостей особистості юриста, які характеризуються його правовою культурою, правовою свідомістю і знаходять своє вираження у його поведінці. Рівень правової культури і правової свідомості, в цьому випадку, повинен бути високим, через що і поведінка буде відзначатись належним ставленням до роботи та правомірністю вчинків у буденному житті (побуті).

На основі визначеного поняття “професіоналізму” ми можемо розглянути явище професійного обов'язку.

Поняття “професійного обов'язку” юриста пов'язано на заході не з владними приписами, а з обов'язками, які ґрунтуються на основних принципах права, які закріплені безпосередньо в Конституції [129].

Досить часто професійний обов'язок підміняють співзвучними професійними обов'язками, що є неправильним. Спробуємо розмежувати дані поняття за змістовим наповненням. За основу візьмемо такий вид юридичної діяльності як нотаріальна, яка є безпосереднім предметом нашого дисертаційного дослідження.

Проблема професійного обов'язку нотаріуса є однією з ключових в загальній структурі деонтологічних засад діяльності нотаріуса. Його важливість забезпечується тим, що в діяльності нотаріуса немає контролюючої інстанції, крім його власної свідомості. Адже, під час здійснення прийому клієнтів, нотаріус не звітує ні перед жодним з начальників, керівників, директорів тощо, тому що їх у нього немає. Саме професійна діяльність характеризується взаємодією особистих та професійних якостей особистості нотаріуса під час її здійснення.

Звісно, нотаріальну діяльність не можна уявляти повністю безконтрольною, тому що вона оцінюється його клієнтом, колегами, які сприймають результати його роботи.

У такій ситуації, важливим чинником впливу на рішення та дії нотаріуса під час здійснення ним своєї діяльності залишається усвідомлення ним моральної відповідальності за результати своєї роботи.

На думку Б.А. Чагіна, сумлінний нотаріус висуватиме перед собою значно серйозніші вимоги, ніж ті корпоративні зобов'язання, виконання яких буде вимагати його керівник чи адміністратор [126, с. 37].

Значний вплив на професійний обов'язок нотаріуса чинить і обов'язок суспільний, який є уніфікованим і універсальним відносно будь-якої професійної діяльності. Тобто суспільний обов'язок не носить будь-якого

професійного забарвлення, він формується нормами суспільної моралі, окремо від будь-яких корпоративних норм [181].

Поняття суспільного обов'язку є етичною категорією, яка характеризується сукупністю моральних зобов'язань конкретної особи перед суспільством. Особливістю морального зобов'язання є те, що особа сама усвідомлює його сутність та керується ним за власним бажанням, а не примусово. Обов'язок – це не те, що пригнічує особу, а, навпаки, це усвідомлення свого місця у суспільстві, значення її діяльності, орієнтування на досягнення соціального блага. Зміст професійного обов'язку не є сталою величиною, він може постійно змінюватись. Причини цього явища криються у вимогливості самої особи до себе, соціальному статусі, характері суспільних відносин тощо [193, с. 394; 181].

Суспільному обов'язку притаманна професійна специфіка. Вона може виражатись, наприклад, у непримиримості до несправедливості, що матиме свій прояв у діяльності робітника, лікаря, педагога, юриста та інших, адже ґрунтується на моральному усвідомленні свого обов'язку [193 с. 395].

Крім обов'язку професійного, досить часто в юридичній літературі використовується поняття “службового обов'язку”, проте професійний обов'язок не ідентичний поняттю службові обов'язки. Насамперед, різниця полягає в тому, що професійний обов'язок є за своїм змістом більш ширшим поняттям, і він не обмежується виконанням вимог, передбачених службовими інструкціями. Крім цього, професійний обов'язок ґрунтується не тільки на нормативних приписах, а і таких моральних категоріях, як: честь, свідомість, гідність, порядність тощо.

Вважається правильною думка стосовно того, що професійний обов'язок має не лише моральне підґрунтя, а наділений і правовими властивостями. Останні доповнюються і деталізуються моральними уявленнями про належну поведінку, а правові гарантії їх здійснення знаходять відображення у моральній свідомості особи.

З аналізу професійного обов'язку слідує, що поєднання правового і морального у його змісті відбувається за принципом морального обґрунтування нормативних приписів. Інакше кажучи, правовий аспект професійного обов'язку повинен базуватись на моральних основах суспільного життя і відображати їх особливості у своїй структурі під час реалізації правовідносин.

Досить важливим аспектом, який впливає на дотримання нотаріусом професійного обов'язку, є система заохочення, адже, для особи важливо розуміти не тільки те, що він повинен робити, а і те — заради чого працює.

Будь-яка діяльність характеризується поєднанням матеріальних та моральних стимулів [193, с. 397]. Робота нотаріуса не є виключенням із загального правила, хоча і має свої особливості.

Так, для нотаріальної діяльності не властиве просування по службі, підвищення в посаді тощо. Моральні стимули повинні відігравати пріоритетну роль в нотаріальній діяльності, порівняно з матеріальними, тому що даній професії властиві такі чинники, як: пошук справедливого рішення, відчуття довіри з боку клієнта, оточення, гуманізму. Самостійність у прийнятті рішення, використання творчого підходу в нотаріальній діяльності дає можливість в повному обсязі забезпечити досягнення окреслених моральних стимулів.

Суттєвим стимулом в нотаріальній діяльності є відповідність професійного обов'язку особистим переконанням, інтересам та здібностям нотаріуса. Якщо в цьому випадку виникає різниця між ними, то на допомогу моральним стимулам приходять заходи правового примусу — діяти у відповідності до законодавства України. В іншому випадку, неминучим має стати притягнення нотаріуса до певного виду юридичної відповідальності, в залежності від характеру вчиненого діяння. Тобто, використовується всім відома система батога (страх відповідальності) і пряника (стимули).

Від того, наскільки гармонійно співвідносяться особисті інтереси і переконання нотаріуса з вимогами професійного обов'язку, залежить якість

здійснення нотаріальної діяльності. В цьому аспекті мова йдеться про те, наскільки професійний обов'язок своїм змістом може впливати на особисті якості нотаріуса, а також визначається характер такого впливу.

Зміст професійного обов'язку нотаріуса здебільшого визначається двома факторами – статусом і функціями.

Так, відповідно до Закону України «Про нотаріат», зокрема ст. 3, нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [148].

Стосовно функцій нотаріальної діяльності, то, перш за все, слід визначитись із самим змістом поняття «функцій нотаріальної діяльності», а вже потім окреслити їх.

Функції – це основні напрями певної діяльності. Екстраполюючи цю дефініцію на предмет нашого дослідження, можемо визначити функціями нотаріальної діяльності основні напрями роботи, зокрема коло правових, професійних (службових) та моральних обов'язків, які відповідають уявленням соціуму про призначення нотаріату, уявлення самих нотаріусів про завдання власної професії та наділені публічно-правовим характером діяльності.

У своїй професійній діяльності нотаріус реалізовує наступні функції:

- 1) представлення держави шляхом делегування останньою виконання державних завдань із складання офіційних документів;
- 2) посвідчення прав та фактів, що мають юридичне значення;
- 3) неупереджене консультування громадян України, іноземців та осіб без громадянства щодо юридичних правочинів;

4) правова безпека населення забезпечується якісним та ефективним використанням нотаріусом своїх правомочностей та неухильним виконанням передбачених професійних обов'язків.

Реалізація визначених вище функцій нотаріальної діяльності супроводжується впливом на неї різного роду чинників. Так, до умов, які впливають на виконання нотаріусам вимог професійного обов'язку, відноситься група факторів, які стимулюють та дезорганізують його діяльність, сприяють та заважають її здійсненню.

Бойков А.Д. виділяє правові, організаційні, соціально-психологічні, етичні фактори, а також ті, які відносяться до професійної культури та майстерності. У своїй сукупності ці фактори формують об'єктивні та суб'єктивні передумови ефективної діяльності [193, с. 416].

Ми підтримуємо висловлену науковцем позицію. Адже дійсно, в якості правових факторів, що впливають на ефективність нотаріальної діяльності, слід назвати чинне матеріальне та процесуальне право, гарантії, які забезпечують реалізацію прав та виконання професійних обов'язків нотаріусом тощо.

Серед організаційних факторів слід, на наш погляд, акцентувати увагу на кадровому резерві нотаріальної контори, спеціалізації помічників, форм контролю за діяльністю самих нотаріусів, здійснення обліку роботи і оплати праці тощо.

Фактори соціально-психологічного характеру визначаються престижністю самої нотаріальної діяльності з-поміж юридичних професій в цілому, відношенням соціуму до нотаріату, представників органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних та судових органів.

Фактори етичного характеру уособлюють собою сутність професійної (корпоративної) етики, професійного обов'язку, моральних догм тощо.

Звичайно, кожний із названих факторів впливу на нотаріальну діяльність створює як позитивні, так і негативні передумови для ефективного здійснення професійного обов'язку.

Також, в якості важливих умов належного виконання обов'язку і ефективності нотаріальної діяльності слід назвати професійну майстерність і професійну культуру. Ці широкі за змістом поняття охоплюють багато з перерахованих факторів, але мають і власний зміст, який не зводиться, наприклад, до проблеми організації праці та етики трудових відносин. Маються на увазі такі сторони даного поняття, як рівень професійної компетентності, сукупність навичок та вмій тощо [193, с. 418].

Професійна майстерність нотаріуса є різновидом майстерності юриста, про яку нами було наголошено на початку даного підрозділу. Однак, у процесі своєї діяльності, майстерність нотаріуса набуває особливого, специфічного змісту.

Не менш важливою ознакою професійного обов'язку є те, що нотаріальна діяльність повинна відповідати правовому закону та професійному такту.

В.І. Даль визначає такт у справах, вчинках, як вміння сказати або зробити вчасно і влучно [61, с. 387].

І дійсно, нотаріуса просто необхідно швидко встановлювати контакт з людьми, говорити як треба і що слід, враховуючи при цьому індивідуальні якості співрозмовника, характер обстановки, що склалася тощо.

Явище професійного обов'язку за своєю сутністю та процесуальним призначенням слід відрізнити від співзвучних професійних обов'язків нотаріуса.

Обов'язки нотаріуса нерозривно пов'язані з його відповідальністю за порушення професійного обов'язку. Відповідальність — це категорія етики і права, яка відображає особливе соціальне та морально-правове відношення особи до суспільства, яке характеризується виконанням свого морального обов'язку та правових норм [166, с. 346].

Однак, навряд чи можна вважати, що відповідальність настає лише тоді, коли нотаріус у певному випадку не виправдав наданої йому довіри або не здійснив той чи інший правочин. Відповідальність супроводжує нотаріуса

на протязі всієї його професійної кар'єри, у зв'язку з чим нотаріус повинен відповідально підходити до виконання свого обов'язку.

Якщо професійний обов'язок нотаріуса – це поняття сукупне і включає в себе чимало аспектів його професійної діяльності (такт, правову культуру, правову свідомість, поведінку тощо), то обов'язки нотаріуса чітко визначені на законодавчому рівні.

Так, згідно статті 5 Закону України “Про нотаріат” під обов'язками нотаріуса розуміються наступні:

i. здійснення своїх професійних обов'язків відповідно до Закону України «Про нотаріат» і принесеної присяги, дотримання правил професійної етики;

ii. сприяння громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснення прав і обов'язків, попередження про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична обізнаність не могла бути використаною їм на шкоду;

iii. збереження в таємниці відомостей, одержаних ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій;

iv. відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам;

v. ведення нотаріального діловодства та архіву нотаріуса відповідно до встановлених правил;

vi. дбайливе ставлення до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса, недопущення їх пошкодження чи знищення;

vii. надання документів, інформації і пояснень на вимогу Міністерства юстиції України та інших органів юстиції при здійсненні ними повноважень щодо контролю за організацією діяльності та виконанням нотаріусами правил нотаріального діловодства;

viii. постійне підвищення свого професійного рівня, в т.ч. і підвищення кваліфікації у передбачених законодавством випадках;

ix. виконання інших обов'язків, передбачених чинним законодавством [148].

Належне та неухильне виконання цих обов'язків також є однією з ознак професійного обов'язку нотаріуса. Однак, не завжди діяльність нотаріуса регулюється визначеними у законодавстві обов'язками та наданими правами.

Адже, дуже часто регулятором поведінки нотаріусів виступають традиції та принципи моралі, які склалися у нотаріаті. Проте, у всіх випадках суттєвою гарантією виконання професійного обов'язку повинні бути такі моральні фактори, як совість, честь, репутація нотаріуса. Здійснюючи свої функції, йому необхідно керуватись моральним змістом правового закону.

Етичні основи діяльності нотаріуса визначаються його моральною свідомістю, тобто поглядами, уявленнями про добро і зло. Характер нотаріальної діяльності відзначається тим, що будь-які її види не можна розглядати окремо від моральних принципів та професійного обов'язку.

Не залишились поза увагою міжнародної спільноти питання, присвячені розумінню та усвідомленню сутності поняття “професійного обов'язку”.

Так, формулюючи основні принципи, які стосуються ролі юристів, Конгрес ООН зазначив, що юристи за будь-яких обставин зберігають честь та гідність, властиві їх професії, як відповідальні учасники процесу здійснення правосуддя. Про цей основний принцип писало багато вітчизняних юристів. Досить в цьому аспекті згадати “Нравственные начала в уголовном процессе” А.Ф. Коні, праці М.С. Строговича та інших. Для нас система моральних принципів особливо важлива через моральну спустошеність суспільства в цілому та юристів зокрема [193, с. 466-467].

Кожний нотаріус прагне реалізуватись у своїй діяльності. Але шлях до цього один — дотримання честі і гідності професії, завоювання позитивної репутації, визнання результатів власної роботи суспільством тощо. Тому, способи надання юридичної допомоги повинні бути не лише законними, а і морально досконалими.

З цього приводу юрист С.Л. Арія на перше місце ставить порядність, пояснюючи це тим, що будь-який несправедливий чи нечесний вчинок

назавжди підриває кредит довіри серед колег і репутацію серед клієнтів [20, с. 49].

Саме тому, професійний обов'язок та професійна зрілість вчать нотаріуса культурі морального мислення, озброюють його орієнтирами у конфліктних ситуаціях, оберігають від розчарувань, відкривають шляхи морального задоволення власною діяльністю, виступають критеріями самоконтролю [193, с. 466].

Процесуальний діалог нотаріуса з представниками правоохоронних органів є необхідною передумовою нотаріальної діяльності. За цих умов на перший план виступає культура ведення та участі у дискусії, зокрема етична поведінка її учасників.

У науковій літературі зустрічаються публікації, присвячені поведінці нотаріуса в процесі реалізації нотаріальних функцій, які ґрунтуються на етичній культурі представників правоохоронних органів, суду та самого нотаріуса. Аналіз юридичних джерел стосовно зазначеної проблематики дозволив піддати критичному аналізу існуючі авторські позиції на взаємовідносини між учасниками процесу взаємодії та виявити особливості такого спілкування.

Так як предметом нашого дисертаційного дослідження є діяльність нотаріуса, то і аналіз наш базувався з позиції нотаріальної діяльності.

Отже, першою властивістю поведінки нотаріуса є дотримання ним заборон морального та етичного характеру. Вони стосуються шанування суду як органу та суддів, прокурорів, слідчих як представників влади та захисників правопорядку.

Безумовна повага до суду, витримка та тактовне ставлення до суддів – одне з основних правил поведінки нотаріусів, які зобов'язані слідкувати за тим, щоб жодним чином – ні словами, ні діями – не чинити посягання на честь та гідність суду. Відступ від цих правил поведінки морально недопустимий, він підриває суспільний престиж нотаріату.

Якщо нотаріуса не вистачає витримки і у його зверненні та ставленні до суду відчувається нервовість, він дозволяє собі висловлювання власного невдоволення діями суду – це повинно сприйматись як недопустиме порушення норм нотаріальної етики і повинно тягнути за собою певний вид юридичної відповідальності.

Незмінна повага до суду вимагається від нотаріуса не тільки тоді, коли він приймає участь у розгляді справи як свідок, а і тоді, коли він знаходиться у залі судового засідання, при цьому не являючись учасником процесу. Нетактовні заяви та репліки нотаріуса на адресу суду чи його членів, некоректна поведінка відносно присутніх громадян та суддів несумісні з суспільним призначенням нотаріальної діяльності, з особистою честю та гідністю нотаріуса і тому заслуговують громадського осуду. Якщо нотаріус не приймає участі у розгляді справи і знаходиться серед осіб, які присутні у залі судового засідання, він не може не усвідомлювати, що його зневажливе ставлення до суду є для оточуючих негативним прикладом недозволеної поведінки, яка підриває авторитет суду і завдає шкоди престижу нотаріату. Навіть у приватній розмові з учасниками процесу нотаріус не повинен вживати висловлювання, які можуть створити враження, що вони принижують честь та гідність суду та його членів.

Витримку і тактовність повинен проявити нотаріус при оголошенні рішення суду. У цьому випадку, нелогічною сприймається як поведінка, яка виражає задоволення від результату судового процесу, так і будь-які судження критичного характеру, висловлені на адресу суду. Недоречність подібних заяв та поведінки визначається тією обставиною, що кожний з проявів задоволення чи образи може бути сприйнято як цинічна або груба відповідно.

Не тільки в усних висловлюваннях у судовому засіданні, а також і в процесуальних документах неприйнятними є нетактовні, ображаючі будь-кого з учасників процесу словосполучення, особливо негативну реакцію викликають подібні висловлювання відносно судді чи суду. Критикувати суд

можна і необхідно це робити, проте не слід забувати і про форму такої критики, вона повинна мати діловий та принциповий характер і ґрунтуватись на законності та матеріалах справи.

Нотаріус повинен діяти добросовісно у стосунках з судом та іншими учасниками процесу.

Наступною властивістю поведінки адвоката є мотивація його діяльності. У даному випадку ми не беремо до уваги фінансову складову роботи нотаріуса. Мотивація на дотримання прав та інтересів клієнта, відкидання будь-яких пропозицій і угод, що суперечать інтересам клієнта. Тобто, ми звертаємо зайвий раз увагу на визначений нами ж деонтологічний принцип нотаріальної діяльності – принцип «клієнтоцентризму».

Нотаріус у своїй повсякденній діяльності прагне формулювати процесуальні документи таким чином, щоб унеможливити їх неправильне тлумачення, при цьому обов'язково спиратися на чинне законодавство та нотаріальну практику.

З метою дотримання принципу культури поведінки у відносинах з іншими учасниками професійного спілкування нотаріус повинен бути стриманим і коректним, не виявляти емоційних випадів у разі некоректних чи образливих дій учасників на його адресу. Він повинен реагувати на неправильні дії або висловлювання цих осіб у формах, передбачених законом, враховуючи норми моралі та професійної етики.

Негативно сприймається нами думка про те, що надмірні прояви активності, енергійності захисту можуть викликати роздратування у клієнта, тим самим мати відповідні наслідки. Це, на наш погляд, слід тлумачити як відмову нотаріуса від послідовної боротьби з будь-якими проявами порушень законності під час нотаріальної діяльності, що суперечить деонтологічним принципам професії в цілому, так і правил нотаріальної етики зокрема.

Ще одним, не менш важливим, аспектом взаємодії нотаріуса з правоохоронними органами і судом є додержання та збереження нотаріальної

таємниці та таємниці досудового слідства в межах, визначених чинним кримінальним процесуальним законодавством.

Дані досудового слідства, які стали йому відомі, наприклад, у зв'язку з участю у кримінальному провадженні в статусі свідка, нотаріус може розголошувати тільки з дозволу слідчого або прокурора. Особи, винні у розголошенні відомостей, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

При цьому слід мати на увазі, що відповідно до ч. 1 ст. 387 Кримінального кодексу України, кримінальну відповідальність за розголошення даних досудового слідства чи дізнання без дозволу прокурора, слідчого або особи, яка провадила дізнання чи досудове слідство, несуть особи, попереджені в установленому законом порядку про обов'язок не розголошувати таких даних. Таке попередження має бути оформлено у письмовій формі.

Слід зазначити, що взаємодія нотаріуса з правоохоронними органами і судом, характеризується різноманітністю свого змісту та різноплановістю прояву.

Професійне спілкування нотаріуса з іншими учасниками процесу судочинства вимагає тактовного, шанобливого ставлення один до одного. Культура поведінки визначається, а справедливість кінцевого рішення по справі забезпечуються, за умови дотримання заборон морального та етичного характеру в процесі спілкування, використання легітимних та законних засобів і методів, достовірних доказів, а також позбавлення процесу судочинства всіляких хитрощів та прийомів, що формують негативне враження під час його реалізації.

Нотаріус не може бути незацікавленим у тому, щоб судовий процес сприймався як прояв істинної справедливості, щоб моральний та інтелектуальний рівень суду викликав щире та глибоке повагу, щоб честь та гідність суду сприймалися присутніми у залі судового засідання як незмінні еталони.

Нотаріус як професіонал права в області позасудового розгляду і як представник державної влади, а також Палати або професійні Асоціації, які його представляють, співпрацюють з судовими органами в здійсненні публічної функції в частині повноважень, делегованих державою для цієї координації, з метою вдосконалення розвитку, застосування правосуддя та суспільного миру. Не порушуючи своє зобов'язання зберігати професійну таємницю, нотаріус співпрацює з державними установами та відомствами як для виконання делегованих йому функцій, так і в рамках офіційних взаємовідносин, пов'язаних зі сферою його компетенції. За необхідності, він також співпрацює з іншими державними та приватними установами й організаціями як представник, що наділений повноваженнями державної влади, дотримуючись і виконуючи при цьому свою функцію [149].

Дослідивши явище професійного обов'язку в зазначеному підрозділі дисертаційного дослідження, а також ґрунтуючись на сформульованому нами понятті “професійного обов'язку юриста”, ми змогли виокремити ознаки, притаманні професійному обов'язку нотаріуса.

Пропонуємо виділяти в якості ознак професійного обов'язку нотаріуса наступні:

i. реалізується через сферу особистих і професійних якостей особистості нотаріуса;

ii. характеризується рівнем правової культури та правової свідомості, поведінки нотаріуса, як правової, так і в побуті;

iii. пов'язаний з виконанням обов'язків нотаріуса та реалізації функцій його діяльності;

iv. орієнтується на принципи моралі, що склались у нотаріаті та визначають професійний такт.

З урахування зазначених тверджень стосовно ознак професійного обов'язку нотаріуса, спробуємо дати наукову дефініцію даного поняття.

Отже, ми вважаємо, що під професійним обов'язком нотаріуса слід розуміти діяльність нотаріуса, пов'язану з виконанням його процесуальних

обов'язків у зв'язку з реалізацією функцій його діяльності, яка характеризується рівнем правової культури та правової свідомості нотаріуса, його поведінкою (як правовою, так і в побуті), що орієнтується на принципи моралі, які склались у нотаріаті і реалізуються через сферу особистих і професійних якостей нотаріуса.

Висновки до першого розділу

Зазначено, що історіографія інституту нотаріату – це сукупність знань про еволюцію розвитку нотаріату на українських землях в усі історичні періоди, яка характеризується логічною взаємопов'язаною та несуперечливою системою правових джерел про інститут нотаріату та відображає еволюційний процес накопичення та вдосконалення правового знання про це явище.

Встановлено, що зародження інституту нотаріату пов'язують, в першу чергу, з періодом розквіту і роздробленості Київської Русі. Свого подальшого розвитку інститут нотаріату набуває одночасно із рецесією Магдебургського права, знаходить закріплення в текстах Литовських статутів, Інструкції гетьмана Данила Апостола судам 1730 року, «Суд і розправа в правах малоросійських» 1750 року, «Зібрання малоросійських прав» 1807 року, Судового статуту 1864 року та ін.

Наголошено, що серед вчених-теоретиків, які здійснили вклад і історичний розвиток інституту нотаріату, слід відзначити К. Бахмана, С. Барановського, А. Гасмана, С. Кузнецова, П. Підгорецького, М. Яроцького та ін. Важливим є також і вклад практиків у розвиток та еволюцію інституту нотаріату, зокрема А. Боборикіна, М. Драгомирова, Хорхе Хара Грау та ін.

Визначено ключові зміни інституту нотаріату під час його еволюції історичного розвитку, зокрема:

1. поява необхідності реєстрації та запису до урядових книг приватних актів (кінець XIV ст.);

2. прийняття Положення про нотаріальну частину на нормативному рівні (Судовий статут 1864 року);

3. запровадження присутності нотаріусів у столицях, губерніях та повітових містах, а за необхідності – і в повітах, свідчить про зародження системності та масштабності нотаріальної діяльності на території всієї держави, а не лише в окремих її землях (XIX ст.);

4. закріплення офіційного статусу на нормативному рівні, питань про майновий стан нотаріуса під час здійснення своєї діяльності, запровадження символу – печатки як приналежності до певної території (губернії) та ієрархії нотаріусів, що свідчить про закріплення компетентнісних повноважень нотаріуса за посадою (XIX ст.);

5. поява гарантій нотаріальної діяльності через закріплення відповідних повноважень на нормативному рівні, зокрема: 1) наявність свідків під час вчинення нотаріальної дії; 2) введення поняття «нотаріальна таємниця»; 3) вимоги до ведення нотаріальної документації – реєстрів тощо (1866 р.);

6. закріплення положень щодо вікового, освітнього цензів, введення дворічного нотаріального стажу, суми початкової застави, обмеження дисциплінарної відповідальності, введення інституту помічника нотаріуса, розсильного; розширення кола нотаріальних дій за рахунок введення нових видів засвідчень, усунення із нотаріальної практики свідків (1904 р.);

7. «чорні роки» історії нотаріату – скасовано приватну власність; нотаріат, як складову частину попередньої системи правопорядку, майже нівельовано систему органів нотаріату; функції нотаріату були перерозподілені між відділами юстиції, органами РАЦС та суддями (1917-1921 рр.);

8. Прийняття Положення про державний нотаріат, яким передбачалось створення (відновлення) нотаріальних контор. Таким чином нотаріат набув «повноцінного» статусу державного органу, а нотаріус – посадової особи, яка уповноважена вчиняти нотаріальні дії (1921 р.);

9. закріплення норм про оплату праці нотаріуса (1930 р.);

10. прийняття Закону України «Про нотаріат». Новий закон був створений на кшталт латинського нотаріату, при цьому, в ньому простежуються риси дореволюційного радянського законодавства, а також риси сучасного германського та французького законодавства про нотаріат. Професія нотаріуса почала рахуватись в суспільстві як престижна та прибуткова, що створило попит на здобуття нотаріального фаху з боку, перш за все, юристів. Введено такий правовий інститут як нотаріальна етика. Детально регламентовано ряд положень, пов'язаних з організацією нотаріальної діяльності (1993 р.).

З'ясовано, що генеза розвитку деонтологічних засад діяльності нотаріуса характеризується своєю непослідовністю. Значний відбиток накладають історичні явища та процеси, які мали місце на території України в той чи інший проміжок часу. Великий вплив створено за часів Російської імперії та СРСР. Однак, протягом всього періоду свого розвитку український нотаріат тяжіє до міжнародного нотаріату латинського типу. Незважаючи на наявну критику низки положень, якими врегульовувалась нотаріальна діяльність, ключовим є саме закріплення в текстах нормативних актів питань, що стосуються нотаріату в цілому. Це, зокрема: статус нотаріуса, його майновий стан, відповідальність, гарантії діяльності, межі повноважень, приналежність до певної території, нотаріальна таємниця тощо.

Запропоновано під професіоналізмом розуміти систему властивостей особистості нотаріуса, які характеризуються його правовою культурою, правовою свідомістю і знаходять своє вираження у його поведінці. Рівень правової культури і правової свідомості, в цьому випадку, повинен бути високим, через що і поведінка буде відзначатись належним ставленням до роботи та правомірністю вчинків у буденному житті (побуті).

Доведено, що проблема професійного обов'язку нотаріуса є однією з ключових в загальній структурі деонтологічних засад діяльності нотаріуса. Його важливість забезпечується тим, що в діяльності нотаріуса немає контролюючої інстанції, крім його власної свідомості. Адже, під час

здійснення прийому клієнтів, нотаріус не звітує ні перед жодним з начальників, керівників, директорів тощо, тому що їх у нього немає. Саме професійна діяльність характеризується взаємодією особистих та професійних якостей особистості нотаріуса під час її здійснення.

Аргументовано, що суттєвим стимулом в нотаріальній діяльності є відповідність професійного обов'язку особистим переконанням, інтересам та здібностям нотаріуса. Від того, наскільки гармонійно співвідносяться особисті інтереси і переконання нотаріуса з вимогами професійного обов'язку, залежить якість здійснення нотаріальної діяльності. В цьому аспекті мова йдеться про те, на скільки професійний обов'язок своїм змістом може впливати на особисті якості нотаріуса, а також визначається характер такого впливу.

Наголошено, що зміст професійного обов'язку нотаріуса здебільшого визначається двома факторами – статусом і функціями. Так, відповідно до Закону України «Про нотаріат», зокрема ст. 3, нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність. У своїй професійній діяльності нотаріус реалізовує наступні функції: 1) представлення держави шляхом делегування останньою виконання державних завдань із складання офіційних документів; 2) посвідчення прав та фактів, що мають юридичне значення; 3) неупереджене консультування громадян України, іноземців та осіб без громадянства щодо юридичних правочинів; 4) правова безпека населення забезпечується якісним та ефективним використанням нотаріусом своїх правомочностей та неухильним виконанням передбачених професійних обов'язків.

З'ясовано, що реалізація визначених вище функцій нотаріальної діяльності супроводжується впливом на неї різного роду чинників, які стимулюють та дезорганізують діяльність, сприяють та заважають її здійсненню: правові, організаційні, соціально-психологічні, етичні.

Визначено в якості правових факторів, що впливають на ефективність нотаріальної діяльності, чинне матеріальне та процесуальне право, гарантії, які забезпечують реалізацію прав та виконання професійних обов'язків нотаріусом тощо. Серед організаційних факторів – кадровий резерв нотаріальної контори, спеціалізація помічників, форми контролю за діяльністю самих нотаріусів, здійснення обліку роботи і оплати праці тощо. Фактори соціально-психологічного характеру визначаються престижністю самої нотаріальної діяльності з-поміж юридичних професій в цілому, відношенням соціуму до нотаріату, представників органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних та судових органів. Фактори етичного характеру уособлюють собою сутність професійної (корпоративної) етики, професійного обов'язку, моральних догм тощо.

Встановлено, що дуже часто регулятором поведінки нотаріусів виступають традиції та принципи моралі, які склалися у нотаріаті, проте, у всіх випадках суттєвою гарантією виконання професійного обов'язку повинні бути такі моральні фактори, як совість, честь, репутація нотаріуса.

Запропоновано під професійним обов'язком нотаріуса розуміти діяльність нотаріуса, пов'язану з виконанням його процесуальних обов'язків у зв'язку з реалізацією функцій його діяльності, яка характеризується рівнем правової культури та правової свідомості нотаріуса, його поведінкою (як правовою, так і в побуті), що орієнтується на принципи моралі, які склалися у нотаріаті і реалізуються через сферу особистих і професійних якостей нотаріуса.

Проаналізовано та розмежовано за змістом поняття «професійний обов'язок нотаріуса», «професійні обов'язки», «службовий обов'язок», «професіоналізм». Наголошено, що нерідко у юридичній літературі допускається підміна одних термінів іншими.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА

2.1. Деонтологічні принципи діяльності нотаріуса

У сучасній науковій літературі та нормативно-правових актах простежується відсутність однастайності у питанні визначення принципів діяльності міжнародного нотаріату. Причина цього криється як в історичних особливостях розвитку деяких міжнародних організацій, так і специфіки законодавства ряду розвинених держав світу.

Питанню дослідження нотаріальної діяльності, в т.ч. і принципів, на яких вона ґрунтується, приділяли увагу такі вчені-теоретики: С.Д. Гусарев, О.П. Коляда, Ю.В. Нікітін, Л.С. Сміян, О.Д. Тихомиров, П.Г. Хоменко та інші.

Принцип (лат. *principium* — начало, основа) — це твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне або, принаймні, бажане. У повсякденному житті принципами називають внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні та теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різних сферах діяльності [43].

На думку В.Б. Аверьянова, поняття «принцип» походить від лат. *principium* – основа, початок і трактується як: 1) основне, вихідне положення теорії, вчення тощо, керівна ідея, основне правило діяльності; 2) внутрішнє переконання, погляд, що означає норму поведінки; 3) основа устрою, дії будь-якого механізму, приладу [63, с. 30].

У філософському словнику закріплено принцип як центральне поняття, основа системи, узагальнення та поширення будь-якого положення на всі явища тієї галузі, з якої даний принцип було абстраговано [166, с. 362].

Досить влучне визначення принципу наводить М.М. Почтовий, який зазначає, що поняття «принцип» доцільно розуміти як вихідні, керівні ідеї, положення виникнення, розвитку і функціонування суспільних явищ. Крім цього, він акцентує увагу на тісному зв'язку між об'єктивно існуючими

певними правилами, що мають основне, вихідне значення, й такими суб'єктивними властивостями, як внутрішнє переконання, погляди [134].

Якщо екстраполювати проаналізоване поняття «принципу» на сферу будь-якої професійної діяльності, то слід погодитись із думкою В.М. Горшеньова та І.Б. Шахова, що якщо принципи сприймаються, вони повинні глибоко усвідомлюватися, детально засвоюватися та перетворюватися на професійні переконання [53, с. 73].

Маючи предметом наукового дослідження нотаріальну діяльність, слід зазначити, що принципи нотаріату, на наш погляд, мають визначатись як вихідні, керівні ідеї, положення виникнення, розвитку і функціонування правових відносин під час здійснення нотаріальної діяльності.

Пропонуємо розглянути трансформацію принципів міжнародного нотаріату на прикладі міжнародних нормативно-правових актів, якими вони визначались в той чи інший період історичного розвитку нотаріальних відносин.

Починаючи з часу свого заснування у 1948 році, Міжнародний союз нотаріату встановив ряд цінностей і принципів, які дозволили представити нотаріат як інститут, який є частиною правової системи держави, і які визначають спосіб буття і дій нотаріусів. Ці цінності і принципи були конкретизовані під час різних Конгресів Союзу та систематизовані в «Основоположні принципи нотаріальної системи латинського типу» і «Принципи нотаріальної етики», які являють собою є основні організаційні норми Міжнародного союзу нотаріату і його культури. Проте, враховуючі, що ці норми мають програмний характер, їх необхідно перетворити на послідовне тіло законів для того, щоб створити уніфікований закон, який визначає і деталізує їх, і який повинен стати робочим інструментом для різних органів Міжнародного союзу нотаріату, що відповідають за поширення та роз'яснення особливостей нотаріальної функції у всьому світі [149].

Так, одним із перших фактів-спроб закріплення на нормативному рівні принципів міжнародного нотаріату стала доповідь еквадорської делегації нотаріусів на пленарному засіданні 89 Міжнародного конгресу Латинського нотаріату, який відбувся у Мексиці у 1965 році. У своєму виступі делегація з Еквадору, цитуючи свого відомого нотаріуса Хорхе Хара Грау, наголосила, що нотаріус у своїй діяльності має керуватись наступними заповідями:

- 1) поважай своє міністерство;
- 2) утримайся, навіть якщо маленький сумнів робить неясними твої дії;
- 3) віддавай належне Правді;
- 4) дій обачно;
- 5) вивчай із пристрасстю;
- 6) радься з Честю;
- 7) керуйся Справедливістю;
- 8) обмежуйся Законом;
- 9) працюй з Гідністю;
- 10) пам'ятай, що твоя місія є в тому, щоб не було суперечок між людьми [77].

Більш офіційного закріплення принципи міжнародного нотаріату набули 18 січня 1986 року, коли були затверджені Бюро при Комісії з міжнародного співробітництва Міжнародної Спільки Нотаріату. Цього ж року 13-15 травня у Гаазі вони були схвалені і Постійною Радою Міжнародної Спільки Нотаріату. Серед принципів було визначено наступні:

- 1) нотаріус діє від імені держави, але підкоряється тільки закону;
- 2) функція нотаріату – служіння державі, яке нотаріус здійснює незалежним чином, не входячи в ієрархію державних службовців;
- 3) нотаріус забезпечує неупереджену кваліфіковану юридичну допомогу, законність, рівну справедливість і публічну достовірність приватних актів;
- 4) акти нотаріуса мають особливу доказову, а часто і виконавчу силу;

- 5) діяльність нотаріуса знаходиться в сфері безспірної юрисдикції, при цьому сприяючи попередженню спорів і конфліктів;
- 6) як радник, нотаріус виявляє дійсну волю сторін і викладає її в еталонно-кваліфікований юридичний акт;
- 7) нотаріус зобов'язаний бути членом централізованої організації – нотаріальної палати, чисельність посад нотаріусів підлягає квотуванню;
- 8) нотаріус несе повну майнову відповідальність за професійні помилки;
- 9) нотаріус зобов'язаний застрахувати професійні ризики;
- 10) нотаріус жорстко зв'язаний не тільки законом, а й нормами професійної етики [97].

Дещо пізніше, а саме 17 жовтня 2004 року, у м. Сьюдад-де-Мехіко у Мексиці Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародної Спілки Латинського Нотаріату затверджено Нотаріальні правила професійної поведінки, де закріплено також 10 принципів нотаріальної діяльності, зокрема:

- професійна підготовка – здійснення професійної діяльності зі знанням справи та відповідною юридичною підготовкою, набуттям конкретних знань у питаннях, що становлять інтерес для нотаріату, з урахуванням вказівок його професійних органів;
- нотаріальна контора – організація, в якій нотаріус надає свої послуги таким чином, щоб гарантувати ефективну доступність послуги, забезпечувати свою особисту присутність та дотримуватись графіка роботи відповідно до вимог користувачів;
- відносини з колегами та професійними органами – ґрунтуються на засадах ввічливості, співпраці та солідарності, шляхом взаємного обміну допомогою, послугами та консультаціями;
- конкуренція – нотаріус зобов'язаний поводити себе належним чином, поважаючи вільний вибір сторін, а також чесну конкуренцію між нотаріусами. Нотаріус повинен утримуватися від пошуку клієнтів за допомогою інших засобів, крім власних професійних можливостей;

- реклама – забороняється індивідуальна реклама нотаріуса, що стосується його особистих якостей, а дозволяються суворо інформаційні форми колективної реклами, що здійснюються за ініціативою професійних органів або регламентовані ними, з дотриманням рівного ставлення до всіх нотаріусів;

- вибір нотаріуса – здійснюється виключно за вільним рішенням зацікавлених сторін. У зв'язку з цим, в рамках свого обов'язку неупередженості, нотаріус повинен утримуватися від будь-якої поведінки, яка, навіть, опосередковано, може вплинути на вільний вибір зацікавлених сторін;

- особистий характер нотаріального втручання – професійне обслуговування нотаріуса характеризується відносинами довіри з користувачами. Нотаріус може використовувати допоміжні засоби та співробітників, за умови, що це не вплине на особистий характер послуги в цілому;

- професійна таємниця – нотаріус повинен піклуватися і діяти таким чином, щоб професійна таємниця зберігалась ним особисто та його співробітниками і працівниками;

- неупередженість та незалежність – уникнення будь-якого особистого впливу на свою діяльність та будь-якої форми дискримінації по відношенню до клієнтів. Під час надання своїх послуг нотаріус повинен збалансувати різні інтереси сторін і підготувати варіант рішення, єдиною метою якого є забезпечення спільної правової безпеки сторін;

- старанність та відповідальність – при виконанні своїх обов'язків нотаріус повинен діяти належним та конструктивним чином: інформувати та консультувати сторони про можливі наслідки необхідної послуги у всіх аспектах покладеної на нього звичайної юридичної процедури; вибирати для дії юридичну форму, найбільш узгоджену з волею сторін; забезпечувати її законність та актуальність; надавати сторонам відповідні роз'яснення, що

необхідні для забезпечення відповідності дії прийнятим рішенням та обізнаності сторін щодо юридичної сили дії [137].

Ще одне нормативне закріплення принципи міжнародного нотаріату знайшли 8 листопада 2005 року в документі, затвердженому Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародного союзу нотаріату у м. Рим в Італії. Цього разу вони іменувалися не просто принципами, а фундаментальними принципами системи Латинського Нотаріату. До них віднесені наступні принципи:

1) публічність та професійність – нотаріус є фахівцем у галузі права, публічною посадовою особою, яка призначається на посаду державою з метою надання достовірності правочинам та угодам, що містяться у документах, які він складає, і виступає в якості радника осіб, що звертаються за його послугами;

2) незалежність та неупередженість – будучи наділеним публічною функцією, нотаріус виконує свої обов'язки незалежно і неупереджено, не входячи до ієрархії державних чиновників або службовців;

3) правова безпека клієнта – нотаріальна служба, охоплюючи сукупність правової діяльності у сфері безспірної юрисдикції, забезпечує клієнтові правову безпеку, запобігає можливим суперечкам, які вона може вирішити за допомогою юридичної медіації, та є необхідним інструментом для справлення правосуддя;

4) законність – постійно дотримуючись припису закону, нотаріус при складанні нотаріальних дій інтерпретує волю зацікавлених сторін і адаптує форму її викладу до вимог закону. У зв'язку з цим, нотаріус встановлює особу, правоздатність і, за необхідності, законність повноважень сторін. Нотаріус контролює законність дій, пересвідчуючись при цьому, що воля сторін, що домовляються, була висловлена вільно і свідомо в його присутності, на якому б носії ці дії не оформлювалися;

5) членство в нотаріаті – нотаріуси повинні бути членами колегіального органу. Єдиний орган, що складається виключно з нотаріусів, представляє нотаріат кожної країни;

б) лояльність та чесність – нотаріус зобов'язаний бути лояльним і чесним по відношенню до тих, хто звернувся за його послугами, до держави і колег по професії;

7) професійна таємниця – нотаріус, відповідно до публічного характеру своєї функції, повинен дотримуватися професійної таємниці;

8) об'єктивність та справедливість – для досягнення рівноваги, необхідної для укладення справедливого договору, неупередженість нотаріуса також виражається у наданні належної допомоги тій стороні, яка знаходиться в менш вигідному становищі стосовно іншої сторони;

9) вільний вибір нотаріуса – вибір нотаріуса здійснюється виключно сторонами (клієнтами);

10) професійна деонтологія – нотаріус зобов'язаний дотримуватися правил професійної деонтології як на національному, так і на міжнародному рівні [170].

Проаналізувавши еволюцію зародження та трансформації принципів міжнародної нотаріальної діяльності, застосовуючи такі наукові методи як порівняльно-правовий та компаративістики, слід зазначити, що кожний із зазначених періодів історичного розвитку знайшов своє закріплення та відображення у сучасних принципах міжнародного нотаріату. Так, наприклад, навіть серед Заповідей, якими має керуватись нотаріус (що запропоновані еквадорським нотаріусом Хорхе Хара Грау), до сьогодні дійшли:

- законність – в заповідях іменувалась як «обмежуйся Законом»;
- лояльність і чесність – в заповідях зазначались як «радься з Честю», «працой з Гідністю»;

- об'єктивність та справедливість – в заповідях зазначалось лише про «керуйся Справедливістю», однак трансформування і в «об'єктивність» є цілком логічним, адже за своїм соціальним призначенням ці поняття дуже схожі і уособлюють собою так званий «фільтр» сприйняття інформації,

здійснення професійної діяльності та реалізації повсякденної поведінки у стосунках між людьми.

Дещо завуальовано, на наш погляд, але також із перспективою іменуватись принципом сьогодення «членство в нотаріаті» можна віднести заповідь «поважай своє міністерство». Таким чином еквадорський нотаріус Хорхе Хара Грау ще в далекому 1965 році виокремлював когорту нотаріусів з-поміж, наприклад, інших представників юридичної професії, асоціюючи діяльність нотаріуса зі «своїм міністерством», тобто окремим, самостійним підрозділом дуже високого державного рівня.

Наступне коло сучасних принципів діяльності міжнародного нотаріату зародилося та вперше набуло офіційного закріплення у 1986 році у Гаазі, де Постійною Радою Міжнародної Спілки Нотаріату було схвалено десять принципів. Слід зазначити про наступні з них, які в подальшому трансформувались у сучасні принципи діяльності міжнародного нотаріату:

1) незалежність – серед закріплених у 1986 році в Гаазі він мав таке тлумачення : служіння державі, яке нотаріус здійснює незалежним чином, не входячи в ієрархію державних службовців;

2) неупередженість – трактувався наступним чином: нотаріус забезпечує неупереджену кваліфіковану юридичну допомогу, законність, рівну справедливість і публічну достовірність приватних актів;

3) дотримання правил професійної деонтології – частково цей принцип був закріплений у 1986 році в Гаазі в аспекті дотримання професійної етики і мав наступне вираження: нотаріус жорстко зв'язаний не тільки законом, а й нормами професійної етики.

Слід наголосити, що змістовно та обґрунтовано принципи діяльності міжнародного нотаріату були закріплені у 2004 році у Мексиці. З-поміж вище зазначених, були ще два принципи, які сьогодні відносяться до сучасних принципів діяльності міжнародного нотаріату, це:

1) професійна таємниця – тлумачився наступним чином: нотаріус повинен піклуватися і діяти таким чином, щоб професійна таємниця зберігалась ним особисто та його співробітниками і працівниками;

2) вільний вибір нотаріуса – у Мексиці він іменувався як просто «вибір нотаріуса» і тлумачився як такий, що здійснюється виключно за вільним рішенням зацікавлених сторін. У зв'язку з цим, в рамках свого обов'язку неупередженості, нотаріус повинен утримуватися від будь-якої поведінки, яка, навіть, опосередковано, може вплинути на вільний вибір зацікавлених сторін.

Своєї остаточної сформованості у вигляді 10-ти принципів діяльності сучасного міжнародного нотаріату вони набули у 2005 році у Римі, де, до восьми наголошених вище, додалось ще два принципи:

1) публічність та професійність – нотаріус є фахівцем у галузі права, публічною посадовою особою, яка призначається на посаду державою з метою надання достовірності правочинам та угодам, що містяться у документах, які він складає, і виступає в якості радника осіб, що звертаються за його послугами;

2) правова безпека клієнта – нотаріальна служба, охоплюючи сукупність правової діяльності у сфері безспірної юрисдикції, забезпечує клієнтові правову безпеку, запобігає можливим суперечкам, які вона може вирішити за допомогою юридичної медіації, та є необхідним інструментом для справлення правосуддя.

Таким чином, можна зазначити, що до переліку десяти остаточних принципів діяльності сучасного міжнародного нотаріату потрапили положення, які зароджувались ще у 1965 році (3 принципи), потім у 1986 році (3 принципи), і положення більш сучасного історичного періоду – у 2004 році (2 принципи) та 2005 році (2 принципи).

На прохання Президента Союзу, Комісія з нотаріальної етики розробила Кодекс професійної етики та правил організації нотаріату, додавши до традиційних цінностей нотаріату (таких як законність,

неупередженість, незалежність, превентивна правова безпека, підготовка та безперервне підвищення кваліфікації, професійна таємниця та конфіденційність) етичні цінності, які виникли з потреб, виявлених в наших нових всеосяжних і глобальних суспільствах, такі як: нотаріальне обслуговування та додаткова цінність його функцій із захисту прав людини, споживача та сторін, що потребують додаткової інформації, сталий економічний розвиток, захист довкілля, прозорість, запобігання відмиванню грошей, гнучкість міжнародно-правових відносин [149].

У даному Кодексі (стаття 5) закріплено 8 принципів діяльності Міжнародного Союзу Латинського нотаріату. Серед них, зокрема:

1) професійна і особиста кваліфікація – щоб практикувати в області права, нотаріат як інститут і нотаріуси як професіонали повинні отримати максимальну юридичну кваліфікацію країни, успішно скласти іспити для отримання доступу до професії, володіти необхідними юридичними знаннями для ефективного і правильного контролю законності дій і документів, які вони отримують. Нотаріуси повинні дотримуватись особистого етичного ставлення до здійснення своїх функцій, утримуючись від будь-якої поведінки, що може спричинити втрату довіри громадян до інституту нотаріату або суперечити гідності нотаріату;

2) законність – діяльність нотаріуса повинна відповідати законності та не допускати шахрайства і нанесення шкоди людям; дії та документи, які він складає або в яких він бере участь, будуть, таким чином, законними, згідно з презумпцією дотримання закону. Нотаріус повинен здійснювати свою функцію правильно, зі знанням справи в галузі застосування закону та у всіх проявах своєї професійної діяльності, підбираючи найбільш підходящу правову форму для задоволення суспільних та особистих інтересів, заради яких він залучається;

3) неупередженість – нотаріус як «довірена третя сторона» має бути неупередженим у своїй діяльності по відношенню до сторін, будь-яких інших залучених третіх осіб, з метою збереження їхньої правової безпеки.

Неупередженість нотаріусів повинна бути незаперечною, компенсуючи відсутність або порушення рівноваги між сторонами у наданні інформації, звертаючи особливу увагу на того учасника договору, який найбільш потребує його допомоги, пропонуючи свої поради як кваліфікований фахівець. Нотаріус не може приймати документи, що включають положення, які прямо або побічно можуть надавати йому привілеї;

4) незалежність – нотаріус повинен діяти незалежно від позиції сторін та адміністрації, але без шкоди для них. Нотаріус мусить уникати впливу на сторони та їх дискримінації;

5) повага до основних прав – нотаріус зобов'язаний поважати і захищати права людини, докільля (чистоту води і повітря як основних умов життя), справедливість, свободу, істину, чесність, надійність і дотримуватися професійної таємниці. Нотаріус повинен не допускати корупцію, хабарництво, змову на шкоду третій особі та інших дій, що шкодять людям та економічному розвитку, а також будь-яких інших дій, які хоча й відповідають закону, але суперечать його духу, або дій, які відверто утискають сторони;

б) готовність, ретельність, відповідальність – нотаріус повинен бути готовим до виконання зобов'язань, властивих його службі, діяти з ретельністю професіонала високого рівня та прагнути до соціального укорінення в місці, де він буде виконувати свої обов'язки. Нотаріус несе відповідальність за будь-які збитки і шкоду, які можуть бути поставлені йому в провину (через його дії або отримані ним документи, які суперечать закону або всупереч ретельності професіонала високого рівня), і ця відповідальність має бути застрахована;

7) професійна самостійність – нотаріус є самостійним у здійсненні своїх функцій, без шкоди своєму членству в Палаті чи професійній Асоціації нотаріусів та контролю за здійсненням його функцій з боку Міністерства юстиції;

8) несумісність – нотаріус повинен відмовлятися від своєї участі у випадках несумісності, викладених у Кодексі професійної етики та правил організації нотаріату [149].

Вважаємо, що серед принципів, які зазначались і не віднесені до десяти остаточних, є досить слушні та ґрунтовні положення. Це, зокрема:

- акти нотаріуса мають важливу доказову й виконавчу силу (Гаага, 1986 рік). Сьогодні нотаріуси у своїй діяльності виступають від імені держави: перш за все, це державні нотаріуси, а приватні – в частині того, що ліцензію на провадження нотаріальної діяльності надано від імені держави. Тому і не виникає сумнівів в офіційності та важливості нотаріальної діяльності, а обов'язок виконання нотаріальних дій і так передбачена на законодавчому рівні;

- акти нотаріуса за своєю суттю є еталонно-кваліфікованими юридичними актами (Гаага, 1986 рік). Тим самим на нормативному рівні закріплювалась свого роду «досконалість» нормативно-правового акта, як взірцевого, еталонного. Однак, цілком правильним є те, що це положення не увійшло в перелік остаточних принципів, адже не логічним є оскарження у судовому порядку «еталонно-кваліфікованих актів нотаріуса, а ця процедура передбачена на законодавчому рівні країн світу;

- реклама – положення задекларовано у 2004 році в Мексиці, однак через те, що питання дотримання професійної деонтології, лояльності та чесності по відношенню до колег і клієнтів поглинають своїм змістом наголошені положення про особисту рекламу нотаріуса, дублювання додатковим принципом не є необхідним;

- конкуренція – положення також задекларовано у 2004 році в Мексиці і також поглинається змістом принципу «лояльного та чесного відношення до колег», а тому і не віднесено до десяти остаточних принципів діяльності міжнародного нотаріату.

Таким чином, проаналізувавши еволюцію формування та розвитку деонтологічних принципів діяльності нотаріуса, ми дійшли наступних висновків.

1. Принципи нотаріату – це вихідні, керівні ідеї, положення виникнення, розвитку і функціонування правових відносин під час здійснення нотаріальної діяльності.

2. Визначені десять принципів Міжнародного нотаріату є збалансованими і дозволяють охопити усі сторони нотаріальної діяльності в аспекті керівних, вихідних положень, якими керуються у повсякденній діяльності нотаріус.

3. Положення, які висувались в той чи інший історичний період, і не потрапили до переліку сучасних принципів діяльності Міжнародного нотаріату, пройшли «свою еволюцію», результатом чого стало поглинання більш змістовнішим принципом, втрата актуальності через врегулювання ряду питань (прогалин) на законодавчому рівні, модернізація самого принципу з урахуванням вимог часу тощо.

2.2. Міжнародні деонтологічні стандарти нотаріальної діяльності

Кожне суспільство і кожна правова система створюють свій власний образ і тип нотаріуса, хоча при високому ступені абстрактності він може бути однаковим. У кожній культурі має місце власне розуміння ролі нотаріуса-професіонала, яке значною мірою впливає на формування його загального образу. Виходячи з того, що праця нотаріуса є надзвичайно складною, вона потребує високої кваліфікації, освіченості, незалежності прийняття рішень, «управлінських» функцій під час вчинення правочинів та посвідчення нотаріальних дій, відповідальності за долю людей, інтенсивності праці.

Сьогодні вченими – С.Д. Гусаревим, О.Ф. Скакун, О.Д. Тихомировим та ін. – вже зроблені кроки на шляху розробки професіограми нотаріуса, яка є необхідною характеристикою особистості як основної у виявленні професійної придатності. Однак відсутність єдності у виділенні елементів

структури у професіограмі нотаріуса створює об'єктивні передумови до проведення наукового дослідження у площині даної проблематики.

Професіограма – це науково обґрунтовані норми і вимоги професії до видів професійної діяльності та якостей особистості спеціаліста, які дозволяють йому ефективно виконувати вимоги професії, одержувати необхідний для суспільства продукт і разом з тим створюють умови для розвитку особистості самого робітника. Вчені вважають, що при розробці професіограм як психологічної моделі юридичної діяльності можуть бути використані характеристики, які застосовуються і для інших видів інтелектуальної праці:

- 1) суспільне значення праці відповідної професії;
- 2) галузь використання цього виду праці;
- 3) склад відповідної професії;
- 4) особливості професії (політична спрямованість, професійно-етичні вимоги; загальна і професійна підготовка);
- 5) психологічні особливості діяльності (схильність до професії; загальні та спеціальні здібності;
- 6) індивідуально-психологічні особливості – темперамент, характер, вольові та комунікативні якості);
- 7) умови праці й підвищення кваліфікації [133].

Актуальність питань дослідження нотаріальної діяльності в контексті оптимізації та удосконалення підтверджуються результатами проведеного нами соціологічного дослідження думки працівників нотаріату та населення. Так, на запитання «Наскільки актуальною сьогодні є необхідність реформування і вдосконалення інституту нотаріату як одного з інструментів захисту прав і законних інтересів громадян?» 43,0% відповіли, що це є дуже актуальним, адже реформування потребують усі без виключення аспекти функціонування інституту нотаріату. 32,8% говорять, що це питання скоріше актуальне, оскільки реформування потребують певні аспекти нотаріальної діяльності (Додатки А-В).

Дослідження особи нотаріуса є неповним без вивчення його правосвідомості та морально-етичної характеристики. Професіоналізм нотаріуса – це вміння не створювати своїми діями конфлікту, бути терпимим, само обмежувати себе навіть у простих життєвих ситуаціях. Європейська культура виробила положення для представників юридичних професій, які створюють не просто бажаний, а допустимий та обов'язковий зразок поведінки юристів. При цьому цей зразок закріплюється в нормативних актах і являє собою сукупність вимог, які висуваються до юристів, а також їх обов'язки. Йдеться про так звані стандарти професійної діяльності юристів. Кодифіковані стандарти нотаріальної діяльності є жорсткою системою орієнтирів юриста в процесі узгодження своїх професійних прав та обов'язків зі своїм статусом, основними завданнями і принципами діяльності [133].

Ставлення населення та працівників нотаріату до стандартів нотаріальної діяльності зафіксовано під час проведення соціологічного дослідження, зокрема щодо дотримання основних принципів нотаріальної етики (принципи розташовані у порядку убубання значущості альтернатив) у наступному вигляді:

- на першому місці за ступенем дотримання з найвищим показником – принцип законності – 96,2%;
- друге місце отримав принцип чесності – 87,2%;
- третє місце рейтингу займає принцип конфіденційності – 73,0%;
- наступний за кількістю згадувань – принцип об'єктивності і неупередженості – 68,8%;
- принцип гнучкості – на п'ятому місці – 63,4%;
- 60,8% вказали на принцип незалежності;
- принцип добросовісності обрали 60,6% опитаних;
- 58,2% говорять, що дотримується принцип гуманізму;
- 57,6% вказали на принцип демократизму (Додатки А-В).

Стандарти нотаріальної діяльності є зразком діяльності нотаріусів, яким повинна відповідати їх поведінка. Сьогодні стандарти – це

концентрований вираз суспільних уявлень про місце і роль нотаріата у суспільному житті. Очікування, які адресовано нотаріальній діяльності відображено у міжнародних нормативно-правових актах.

Про необхідність у запозиченні досвіду іноземних держав з організації діяльності інституту нотаріату в Україні йшла мова у відповідях 73,2% учасників проведеного соціологічного дослідження (сумарна кількість показників «безумовно так» – 40,2% та «скоріше так» – 33,0%) (Додатки А-В).

На запитання «Чи згодні Ви з тим, що деонтологічні цінності і принципи Міжнародної спілки нотаріату повинні надихати держави нотаріату латинського типу на гармонізацію національної моделі професійної поведінки нотаріуса з міжнародними стандартами?» – 73,6% своїми відповідями підтвердили такий взаємозв'язок (сумарна кількість відповідей «безумовно так» – 41,6% та «скоріше так» – 32,0%) (Додатки А-В).

Міжнародні стандарти нотаріальної діяльності мають свою еволюцію розвитку.

Спочатку стандарти були кодифіковані і знайшли своє закріплення в Європейському кодексі нотаріальної етики, який прийнято Конференцією нотаріусів Європейського Союзу 3-4 лютого 1995 року в Неаполі. Протягом 7 років до Кодексу вносились зміни та поправки (20-21 жовтня 1995 року в Граці, 17-18 березня 2000 року в Брюсселі, 9 листопада 2002 року в Мюнхені).

Серед стандартів нотаріальної діяльності слід виокремити:

- визначення статусу – нотаріус є носієм публічної посади, якому делеговано виконання державних завдань із складання офіційних документів. З метою забезпечення необхідної для своєї діяльності незалежності нотаріус виконує свою роботу на засадах вільної професії, яка містить у собі всі сфери добровільної юрисдикції. За допомогою неупередженого консультування, що чиниться нотаріусом учасникам угоди, участь нотаріуса забезпечує

громадянину правову безпеку, до якої той прагне. При цьому він забезпечує зберігання, доказову силу і виконання цих документів;

- професіоналізм – нотаріусом є юрист з високою академічною кваліфікацією, що отримав доступ до цієї професії після багатьох іспитів, стадій навчання і конкурсів, здійснює цю професійну діяльність відповідно до норм дисциплінарного права під постійним контролем державних органів і доступний на території всієї країни завдяки його призначенням з орієнтованих на потреби населеного пункту. Участь нотаріуса, зрештою, попереджає виникнення можливих спорів і є невід'ємним елементом справедливого і ефективного правосуддя;

- закріплення професійних обов'язків – нотаріус зобов'язаний дотримуватися загальних професійних обов'язків незалежно від того, які технології або носії використовуються: 3.1) лояльність і високі моральні якості при здійсненні діяльності; 3.2) неупередженість і незалежність під час консультування та нотаріального посвідчення; 3.3) дотримання професійної таємниці та конфіденційності; 3.4) правова і технічна компетенція – постійне підвищення кваліфікації та застосування нових технологій у професії; 3.5) спільна реклама як «загальна інформація на службі громадян»; 3.6) позначення професії і використання назви (ім'я, прізвище); 3.7) використання електронного підпису та відповідальність у зв'язку з цим;

- гарантія – професійна відповідальність – нотаріус повинен укласти договір страхування професійної відповідальності, який покриє наслідки збитку його професійної діяльності [70]

Пізніше, важливі та загальні міжнародні вимоги до професійних якостей та дій нотаріуса були закріплені в Нотаріальних правилах професійної поведінки, затверджених 17 жовтня 2004 року, у м. Сьюдад-де-Мехіко у Мексиці Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародної Співки Латинського Нотаріату.

Так, наприклад, у статті 1 закріплено, що нотаріус повинен здійснювати свою професійну діяльність зі знанням справи та відповідною

юридичною підготовкою, набуваючи конкретні знання у питаннях, що становлять інтерес для нотаріату, та враховуючи вказівки його професійних органів. Статтею 2 передбачено створення нотаріальної контори як організації, в якій нотаріус надає свої послуги таким чином, щоб гарантувати ефективну доступність послуги, забезпечувати свою особисту присутність та дотримуватись графіка роботи відповідно до вимог користувачів. Відносини з колегами та професійними органами ґрунтуються на засадах ввічливості, співпраці та солідарності, шляхом взаємного обміну допомогою, послугами та консультаціями (стаття 3), а також чесної конкуренції (стаття 4). Нотаріус зобов'язаний дотримуватись професійної таємниці як під час надання своїх послуг, так і після цього (стаття 8). Неупередженість та незалежність нотаріуса під час надання своїх послуг – уникнення будь-якого особистого впливу на свою діяльність та будь-якої форми дискримінації по відношенню до клієнтів (стаття 9). Також, при виконанні своїх обов'язків нотаріус повинен діяти належним та конструктивним чином: інформувати та консультувати сторони про можливі наслідки необхідної послуги у всіх аспектах покладеної на нього звичайної юридичної процедури; вибирати для дії юридичну форму, найбільш узгоджену з волею сторін; забезпечувати її законність та актуальність; надавати сторонам відповідні роз'яснення, що необхідні для забезпечення відповідності дії прийнятим рішенням та обізнаності сторін щодо юридичної сили дії (стаття 10) [137].

Ще одне нормативне закріплення міжнародні правила нотаріальної діяльності знайшли 8 листопада 2005 року в документі, затвердженому Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародного союзу нотаріату у м. Рим в Італії. Цього разу вони іменувалися не просто принципами, а фундаментальними принципами системи Латинського Нотаріату.

Нотаріус, фахівець у галузі права – це публічна посадова особа, яка призначається на посаду державою з метою надання достовірності правочинам та угодам, що містяться у документах, які він складає, і виступає в якості радника осіб, що звертаються за його послугами. Також передбачено,

що нотаріус, будучи наділеним публічною функцією, виконує свої обов'язки незалежно і неупереджено, не входячи до ієрархії державних чиновників або службовців. Нотаріальна служба, охоплюючи сукупність правової діяльності у сфері безспірної юрисдикції, забезпечує клієнтові правову безпеку, запобігає можливим суперечкам, які вона може вирішити за допомогою юридичної медіації, та є необхідним інструментом для справлення правосуддя (розділ «Нотаріус та його службові обов'язки»). Нотаріус є єдиним автором складання своїх дій. Він має право прийняти або відхилити будь-який наданий йому проект, або, за погодженням з договірними сторонами, внести зміни, які він вважає доречними (розділ «Нотаріальний документ»). Закон кожної країни визначає дисциплінарний режим нотаріусів під постійним контролем державної влади та колегіальних органів. Нотаріус зобов'язаний бути лояльним і чесним по відношенню до тих, хто звернувся за його послугами, до держави і колег по професії. Нотаріус, відповідно до публічного характеру своєї функції, повинен дотримуватися професійної таємниці. Для досягнення рівноваги, необхідної для укладення справедливого договору, неупередженість нотаріуса також виражається у наданні належної допомоги тій стороні, яка знаходиться в менш вигідному становищі стосовно іншої сторони. Вибір нотаріуса здійснюється виключно сторонами. Нотаріус зобов'язаний дотримуватися правил професійної деонтології як на національному, так і на міжнародному рівні (розділ «Нотаріальна деонтологія») [170].

Найбільш глобальне, за змістом та кількістю, закріплення міжнародні стандарти нотаріальної діяльності знайшли в Кодексі професійної етики та правил організації нотаріату, затвердженому Асамблеєю нотаріатів-членами Міжнародного союзу нотаріату 8 жовтня 2013 року.

Головний постулат – діяльність нотаріуса є унікальною. Його завдання полягає у забезпеченні правової безпеки і достовірності, які є основоположними для суспільства. Саме тому нотаріат є установою виключно необхідною і корисною для суспільства. Нотаріуси як особи, яким

делеговано частину державного суверенітету, повинні здійснювати свою діяльність неупереджено, незалежно та відповідально, перевіряючи законність дій і справ, з якими їм доводиться стикатися і, отже, засвідчувати їх справжність. Завдяки їх участі в наданні послуг суспільної користі і превентивної правової безпеки, нотаріуси повинні запобігати виникненню суперечок, сприяти сталому економічному розвитку та суспільному миру [149].

Під час проведення соціологічного дослідження думки населення та працівників нотаріату на запитання «Чи згодні Ви з тим, що удосконалення адміністративно-правового забезпечення організації та діяльності системи нотаріату в Україні, що потребує вивчення зарубіжного досвіду організації діяльності сучасного нотаріату та тенденцій його розвитку з метою запозичення позитивних здобутків і врахування негативних аспектів дасть змогу удосконалити адміністративно-правове забезпечення організації та діяльності нотаріату й на високому професійному рівні виконувати покладені на нього завдання в умовах сучасних потреб суспільства, підвищить престиж професії нотаріуса і відкриє дорогу вітчизняному нотаріату до міжнародної спільноти?» – позитивну відповідь було отримано від 82,4% респондентів (сума «безумовно так» – 42,8% та «скоріше так» – 39,6%) (Додатки А-В).

При цьому, наступне запитання виявило яка саме модель нотаріальної системи є найбільш актуальною для України. Так, переважна кількість учасників дослідження – 79,4% віддає переваги «латинській» системі (за прикладом Німеччини, Франції, Італії, Іспанії, Литви, Естонії, Грузії, Польщі, Туреччини, Росії, тощо), коли нотаріус є публічною посадовою особою, держава контролює його діяльність; нотаріус є особою вільної юридичної професії; діяльність нотаріуса обмежується територіально; нотаріуси об'єднуються у професійні самоврядні громадські організації, які виконують адміністративні та контрольні функції. На думку 17,4% респондентів пріоритетною для України є усе-таки «англосаксонська» система (за прикладом Англії, США, Австралії, Сінгапуру, Кіпру, Індії, Канади,

Північної Ірландії, Австралії, Нової Зеландії, тощо), що базується на судовому прецеденті, судовому розгляді цивільних справ та переважаючій силі у системі засобів доказування показань свідків над письмовими документами; до компетенції нотаріальних органів входить лише посвідчення документів і підписів; факти, викладені у нотаріальному документі, мають бути перевірені в суді (Додатки А-В).

В якості міжнародних стандартів нотаріальної діяльності виокремлено:

1) статус нотаріуса – посадова особа, якій державною владою делеговано право, що дозволяє надавати документи, які вона складає, характеру справжності, забезпечувати їх збереження, наділяти доказовою та виконавчою силою (стаття 3.1). Крім статусу посадової особи, нотаріус є фахівцем в галузі юриспруденції (стаття 3.2); професіоналом, який повинен отримати максимальну юридичну кваліфікацію в країні (стаття 5.1); державним службовцем, який здійснює своє служіння, використовуючи матеріальні і людські ресурси, необхідні для належного функціонування державної служби (стаття 8);

2) правова та територіальна юрисдикції – поширюється на позасудові дії та угоди, акти добровільної юрисдикції та всі акти або договори, що вимагають реєстрації в публічних реєстрах, як і на ті, для яких держава делегує йому свої повноваження (стаття 13). Юрисдикція нотаріуса є територіальною, а його діяльність здійснюється в нотаріальному офісі або конторі (стаття 28). Нотаріальна контора повинна бути організована таким чином, щоб забезпечувати її регулярне та ефективне функціонування, а також забезпечувати доступність послуги та постійний режим прийому клієнтів у зручний для них час (стаття 30);

3) термін виконання обов'язків – повинен бути необмеженим і припинятися тільки у разі виходу на пенсію на передбачених законом умовах, у разі настання непрацездатності або непридатності, або остаточного звільнення (стаття 14);

4) професійна підготовка та підвищення кваліфікації – нотаріус повинен здійснювати свою професійну діяльність грамотно, з належною підготовкою, особливо щодо ключових функцій порадника, консультанта, а також тлумачення і застосування закону. Тому він повинен регулярно оновлювати свої знання, як юридичному, так і технічному плані (стаття 15);

5) право відмовитись від виконання функцій – як посадова особа нотаріус може відмовити у наданні своїх послуг в наступних випадках: 5.1) коли дія суперечить закону або громадському порядку, або може ввести в оману третіх осіб; 5.2) коли дія є шахрайством по відношенню до закону, третьої особи або державного органу; 5.3) коли дія не підпадає під його юрисдикцію; 5.4) коли дія суперечить гідності, очікуваній від посадової особи (стаття 16);

б) дотримання законності в усіх його проявах – нотаріус не повинен допускати корупцію, хабарництво, нечесну практику, відмивання капіталу, ухилення від сплати податків, тероризм і будь-яку іншу злочинну діяльність, а також проявів антисоціальної реалізації права. У сфері відмивання капіталу нотаріус повинен пропонувати свою співпрацю і надавати усю необхідну інформацію, якою він володіє, компетентним органам, зокрема нотаріусам, які її потребують, відповідно до законодавства держави, але він не зобов'язаний проводити слідчі дії, що підпадають під юрисдикцію правоохоронних або судових органів. Ця співпраця регулюється об'єктивними принципами і критеріями, встановленими законом, в координації з центральними органами нотаріату (стаття 17);

7) дотримання прав людини – при здійсненні своїх функцій нотаріус повинен сприяти дотриманню прав людини, зокрема права на життя, харчування, навколишнє середовище (чиста вода та чисте повітря) та співпрацювати в інтересах сталого та солідарного розвитку суспільства. Нотаріус повинен поважати права місцевого населення, допомагаючи їм посилити та створити їх власні правові, економічні, культурні та соціальні структури (стаття 18);

8) особиста реалізація повноважень нотаріусом – нотаріальна діяльність здійснюється особисто і незалежно кожним нотаріусом, який несе за це персональну відповідальність (стаття 20);

9) обов'язкове членство – без шкоди для незалежності своєї професійної діяльності, з метою виконання своїх обов'язків, нотаріус повинен бути членом національної нотаріальної Палати або національної професійної Асоціації та підлягати експертизам, інспекціям, контролю, що проводяться цією організацією під керівництвом Міністерства юстиції (стаття 21);

10) реклама – поширення принципів і переваг системи нотаріату латинського типу допускається тільки з офіційних позицій професійними асоціаціями (стаття 29);

11) професійна добросовісність та юридична відповідальність – нотаріус повинен здійснювати свою діяльність з сумлінністю прекрасного професіонала і нести цивільну відповідальність за збитки та шкоду, заподіяні з його вини або недбалості. Закон визначає випадки, коли шахрайські або злочинні дії нотаріуса або його професійна недбалість можуть призвести до кримінальної відповідальності. Дисциплінарна відповідальність нотаріуса настає в результаті недотримання нотаріальних правил і будь-яких дій, що суперечать гідності його звання чи правилам (стаття 32);

12) фінансова солідарність – нотаріуси повинні користуватися системою фінансової солідарності. Нотаріальна солідарність повинна передбачати фінансову підтримку нотаріальних контор в тих випадках, коли їх фінансова віддача є недостатньою для покриття витрат, необхідних на нотаріальне обслуговування. Нотаріальна солідарність також повинна надавати фінансову підтримку нотаріусу та його сім'ї у разі смерті, хвороби, втрати працездатності, а також виходу на пенсію. Нотаріальні фонди повинні підтримувати фінансову структуру інвестицій, адаптовану до гарантованих ризиків (стаття 33);

13) сумісність професії – нотаріальна функція сумісна з діяльністю з надання юридичних консультацій, викладанням, медіації, арбітражем,

консульськими послугами та будь-якою іншою юридичною позасудовою діяльністю, яка не порушує незалежність і неупередженість нотаріуса. Нотаріальна діяльність несумісна з комерційною практикою, з діяльністю, що підпадає під юрисдикцію судових органів, та з публічними функціями (стаття 50);

14) грошове забезпечення – оплата нотаріуса регулюється за допомогою тарифів, який повинен гарантувати неупередженість та незалежність нотаріального обслуговування, а також перевагу з точки зору його якості та загальнодоступності для громадян. Нотаріальний тариф повинен бути простим, прозорим і легко доступним для широкої публіки (стаття 51) [149].

Таким чином, за результатами вивчення громадської думки щодо актуальності та необхідності реформування нотаріальної діяльності з'ясовано, що сьогодні краще за все дотримуються принципи законності – 96,2%, чесності – 87,2% та конфіденційності – 73,0%. Однак, є необхідність у внесенні змін до правил професійної етики нотаріусів – цю думку підтримують 70,8% учасників дослідження. На зміни може позитивно вплинути членство України у міжнародній неурядовій організації – Міжнародній спілці нотаріату – 69,8%. Деонтологічні цінності і принципи Міжнародного нотаріату сприятимуть гармонізації національної моделі професійної поведінки нотаріуса та її кореляції з міжнародними стандартами – 73,6%.

Окрім усього вищезазначеного не останню роль респондентами було відведено запозиченню досвіду іноземних держав з організації діяльності інституту нотаріату в Україні – 73,2% підтримують цю ідею. Актуальною для України моделлю нотаріальної системи виступає модель «латинського» типу (79,4%), яка є більш вільною та самостійною, у порівнянні з «англосаксонською» системою. Перехід України до вказаної системи вплине на вирішення завдань з визначенням основних функцій нотаріату – 89,2%,

визначенням принципів нотаріальної діяльності – 89,0%, порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України – 88,6%.

Проаналізовані нами у даному підрозділі еволюційні процеси зародження та формування міжнародних стандартів нотаріальної діяльності дозволи дійти наступних висновків.

1. Стандарти нотаріальної діяльності – це концентрований вираз суспільних уявлень про місце і роль нотаріата у суспільному житті країни.

2. Міжнародні стандарти нотаріальної діяльності мають свою еволюцію розвитку. Спочатку стандарти були кодифіковані і знайшли своє закріплення в Європейському кодексі нотаріальної етики 1995 року (м. Неаполь). Протягом 7 років до Кодексу вносились зміни та поправки (20-21 жовтня 1995 року в Граці, 17-18 березня 2000 року в Брюсселі, 9 листопада 2002 року в Мюнхені). Пізніше, важливі та загальні міжнародні вимоги до професійних якостей та дій нотаріуса були закріплені в Нотаріальних правилах професійної поведінки 2004 року (м. Сьюдад-де-Мехіко у Мексиці). Найбільш глобальне, за змістом та кількістю, закріплення міжнародні стандарти нотаріальної діяльності знайшли в Кодексі професійної етики та правил організації нотаріату 2013 року.

2.3. Національні деонтологічні стандарти діяльності нотаріуса в Україні

Серед головних проблем нотаріату, які були виявлені за результатами проведеного соціологічного дослідження, варто відзначити наступні:

- на першому місці 63,2% – наявність в Україні двох категорій нотаріусів, що надає нотаріату певну невизначеність та не узгоджується із загальною тенденцією реформування державності;
- 60,8% обрали варіант відповіді «невизначеність системи та компетенції нотаріальних органів в Україні»;
- «остаточно законодавчо не визначені функції нотаріату» – 58,2%;

- 56,0% опитаних говорять про недотримання правил професійної етики нотаріуса;
- на міграцію кращих кадрів у суміжні сегменти ринку праці (адвокатура, юридична консультація, аудиторські фірми) вказали 43,2% респондентів;
- 38,6% акцентували увагу на негативному доборі нотаріусів, коли до нотаріату потрапляють низькокваліфіковані та схильні до корупційних дій юристи;
- третина респондентів – 33,0% свідчить, що до головних проблем нотаріату також можна віднести тяганину і тривале очікування вирішення питань у державних нотаріальних конторах;
- 21,6% зазначили, що до головних проблем нотаріату має відношення неповажне ставлення до громадян з боку співробітників державних нотаріальних контор;
- на думку 19,2% учасників дослідження, проблемою також є відсутність квотування посад нотаріусів (гранична кількість нотаріусів в нотаріальному окрузі);
- 17,2% вважають, що не усунуті колізії в установленому законодавством механізмі забезпечення охорони нотаріальної таємниці;
- 16,6% увагу зосередили на тому фактові, що має місце створення перешкод працівникам органів юстиції у здійсненні ними функцій по забезпеченню державного контролю за роботою нотаріуса;
- 15,8% респондентів висунули припущення, що спостерігається слабкий контроль за нотаріальною діяльністю;
- актуальним є внесення змін до цивільного процесуального законодавства в частині встановлення судової процедури по розкриттю нотаріусами інформації – на це звертають увагу 15,4% опитаних;
- найменша частка учасників дослідження – 12,2% думають, що сьогодні наявний брак співробітників нотаріальних контор (Додатки А-В).

Згадані вище проблеми можна вирішити, але це потребує часу, зусиль та додаткових заходів. Отже, серед головних заходів, завдяки яким можна вирішити проблеми нотаріату в Україні, респондентами були обрані наступні позиції:

- більша частка опитаних – 69,8% стверджують, що усі проблеми українського нотаріату можна вирішити завдяки глобальному реформуванню системи нотаріату України;
- друга кількісна група респондентів – 63,6% звертають увагу, що потрібний швидкий перехід до Е-нотаріату;
- третє місце посіла альтернатива, яка пов'язана із переходом до єдиного нотаріату з поступовим припиненням діяльності державних нотаріальних контор, що дозволить суттєво зменшити державні видатки на їх утримання та сприятиме економії бюджетних коштів – 56,0%;
- 54,8% не останню роль відводять законодавчому закріпленню особливого порядку набуття і припинення статусу нотаріуса, обов'язкове періодичне підтвердження нотаріусом кваліфікації;
- 53,0% наголошують на необхідності розширення кількості дій, які можуть вчиняти нотаріуси (наприклад нотаріат отримає право реєструвати шлюби, розлучення, забезпечувати докази, тощо);
- трохи менше половини опитаних – 44,2% вважають, що необхідно забезпечити об'єктивність і прозорість нотаріальної діяльності;
- 38,0% стверджують, що вкрай необхідним є врегулювання фінансової сторони діяльності нотаріату, визначення економічно обґрунтованих розмірів нотаріальних тарифів й єдиного порядку їх обчислення і стягнення;
- 37,0% свідчать, що потрібно організувати роботу нотаріусів у важкодоступних і малонаселених районах країни;
- 34,2% акцент зробили на посиленні контролю за діяльністю нотаріусів, у тому числі з боку органів державної влади;

- 27,4% думають, що важливу роль відіграє широке використання потенціалу нотаріату для позасудового врегулювання спорів (медіації);
- про передачу низки повноважень органу професійного самоврядування нотаріусів говорять 24,6%;
- запровадження в Україні змішаної системи тарифів на нотаріальні послуги – саме це є запорукою вирішення проблем – так вважають 22,8%;
- ухвалення законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку забезпечення охорони нотаріальної таємниці» – цей фактор має досить велике значення у покращенні роботи нотаріату України – цю думку поділяють 22,2%;
- 18,6% виступають за впровадження єдиного реєстру нотаріусів України, за типом адвокатського;
- така ж саме кількість респондентів – 18,6% наголошують на необхідності встановлення критеріїв визначення чисельності нотаріусів;
- 0,8% обрали свій варіант відповіді («усе разом») (Додатки А-В).

Професійну діяльність нотаріуса можна розподілити на два основні напрями. По-перше, нотаріус надає правову послугу своєму клієнту – консультує його, вчинює правочини, посвідчує нотаріальні дії тощо. По-друге, за умов розвитку ринкових відносин, коли зняті різного роду адміністративні обмеження на загальну кількість нотаріусів та їх об'єднань, коли у країні діє велика кількість приватних нотаріальних установ, він виступає суб'єктом звичайної конкурентної боротьби на ринку правових послуг.

Робота нотаріуса носить яскраво виражений творчий характер. Він, як правило, сам вибудовує свою політику взаємовідносин з клієнтом, виходячи зі свого практичного досвіду, власних етичних переконань, зі свого розуміння сутності проблеми, з приводу вирішення якої необхідні його послуги, визначає шляхи досягнення поставленої мети.

Що стосується першочергових стратегічних кроків у реалізації реформи нотаріату, то, насамперед, учасники проведеного соціологічного дослідження виступають за запровадження електронної системи нотаріату – 84,4% (сума відповідей «безумовно так» – 57,4% та «скоріше так» – 27,4%). На другому місці – перехід до єдиного нотаріату – 80,2% (сума «безумовно так» – 57,0% та «скоріше так» – 23,2%). Останнє місце у альтернативи «саморегулювання нотаріальної професії» – 67,8% (сума «безумовно так» – 36,4% та «скоріше так» – 31,4%) (Додатки А-В).

Оскільки не останнє місце у стратегічному плані реформування займає Е-нотаріат, то доцільно розглянути питання основних переваг, що демонструє запровадження електронної системи нотаріату. Отже, відповіді на це запитання отримали такий розподіл:

- перше місце займає альтернатива щодо автоматизації низки процесів у діяльності нотаріусів – 72,4%;
- на другому місці – зменшення часу на вчинення нотаріальної дії – 63,6%;
- ведення нотаріального архіву в електронній формі обрали 60,8% опитаних і цей маркер опинився на третьому місці;
- 58,2% вважають, що Е-нотаріат забезпечить доступність нотаріальних дій для громадян;
- 55,8% акцент зробили на тому, що завдяки Е-нотаріату буде ефективна інформаційна взаємодія між державними інформаційними ресурсами;
- 53,6% свідчать, що Е-нотаріат сприятиме впровадженню єдиного реєстру нотаріальних дій;
- з точки зору 51,0% опитаних, така новація вирішить проблему інтеграції реєстрів та баз даних з електронною системою нотаріату;
- 45,2% звертають увагу на такому позитивному напрямі, як зменшення кількості документів, які особа має подавати для вчинення нотаріальної дії;

- 42,8% стверджують, що ця новація призведе до відмови від ведення паперових книг обліку діяльності нотаріуса;
- 41,4% говорять, що запровадження Е-нотаріату є одним з головних аспектів якості нотаріальних дій;
- 34,6% думають, що цей напрям реформ вирішить питання безпеки нотаріальних дій;
- 30,0% також звертають увагу на захист нотаріального документу від підробки завдяки цифровізації нотаріального процесу;
- 28,6% серед переваг бачать розвиток ще одного суміжного напрямку – запровадження програмного забезпечення «мобільний нотаріат», який дозволить громадянам, не приходячи до нотаріальної контори, оформити деякі прості документи (наприклад, довіреність) (Додатки А-В).

У той же час, за умов багатогранності можливих способів захисту прав та інтересів своїх клієнтів, які застосовуються нотаріусом, вони можуть бути зведені до досить обмеженої кількості професійних дій, які виступають своєрідними моделями поведінки у спілкуванні з клієнтами під час вчинення правочинів чи посвідчення нотаріальних дій.

Стандарти професійної діяльності нотаріуса – це передбачені міжнародними актами, чинним законодавством вимоги до якості відповідних нотаріальних дій, а також напрацьовані нотаріальною практикою методи та способи організації роботи нотаріуса в цілому та в окремих правових чи іншого роду ситуаціях, які дозволяють йому діяти найбільш ефективним чином.

Стандарти нотаріальної діяльності та поведінки відносно сфер регулювання – це такі стандарти, які стосуються професійної діяльності, а також ті, які регулюють позаслужбову діяльність (встановлюють належні для нотаріальної діяльності моральні й естетичні вимоги). Йдеться про загальні стандарти, які передбачають необхідні для зайняття нотаріальною діяльністю моральні чесноти (чесність, неупередженість, порядність тощо). Стандарти, які регулюють практичну діяльність, вимагають здійснення функції захисту

прав та інтересів клієнта в межах і порядку, передбачених чинним законодавством. Третю групу стандартів нотаріальної діяльності складають вимоги щодо поза професійної поведінки.

Чинним законодавством України закріплені національні стандарти діяльності нотаріату.

Національний стандарт № 1 визначає статус нотаріату в Україні.

Нотаріат – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов’язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом України «Про нотаріат», з метою надання їм юридичної вірогідності (стаття 1) [148].

Національний стандарт № 2 закріплює коло суб’єктів вчинення нотаріальних дій. Вчинення нотаріальних дій покладається на державних та приватних нотаріусів. Документи, оформлені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу (стаття 1).

Національний стандарт № 3 визначає хто може бути нотаріусом.

Нотаріусом може бути громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю (стаття 3).

Національний стандарт № 4 встановлює правову заборону до здійснення нотаріальної діяльності. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду. Нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об’єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності (стаття 3). Також визначається заборона вчинення нотаріальних дій нотаріусом відносно себе та членів його сім’ї, близьких родичів тощо (стаття 9).

Національний стандарт № 5 закріплює положення щодо необхідності додержання нотаріальної таємниці. Нотаріус зобов'язаний зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо його діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням з документами і нотаріальна дія або дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялись (стаття 8).

Національний стандарт № 6 визначає гарантії нотаріальної діяльності. Держава гарантує і забезпечує рівні умови доступу громадянам до зайняття нотаріальною діяльністю та рівні можливості нотаріусам в організації та здійсненні ними нотаріальної діяльності. Будь-яке втручання в діяльність нотаріуса, зокрема з метою перешкоджання виконанню ним своїх обов'язків або спонукання до вчинення ним неправомірних дій, у тому числі вимагання від нього, його помічника, інших працівників, які знаходяться у трудових відносинах з нотаріусом, відомостей, що становлять нотаріальну таємницю, забороняється і тягне за собою відповідальність відповідно до законодавства (стаття 8-1).

Національний стандарт № 7 встановлює документальну підставу здійснення нотаріальної діяльності. Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю видається Міністерством юстиції України на підставі рішення Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату (стаття 11).

Національний стандарт № 8 встановлює гарантії безпеки клієнта під час вчинення нотаріальних дій. Шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса, відшкодовується в повному обсязі в порядку, передбаченому чинним законодавством (статті 21, 27). Для забезпечення відшкодування такої шкоди, приватний нотаріус, наприклад, зобов'язаний до початку заняття приватною нотаріальною діяльністю укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності (стаття 28).

Взагалі глобальне реформування системи має вирішити низку проблем сучасного інституту нотаріату. Так, серед позитивних змін у нотаріальній системі України, що можливі завдяки процесу реформування респонденти звертають увагу на наступні аспекти:

- 87,2% опитаних стверджують, що реформування призведе до створення в Україні нотаріату, що відповідає міжнародним нормам та наблизить перехід вітчизняного нотаріату до стандартів ЄС;

- 77,4% думають, що цей процес сприятиме дотриманню гарантій незалежності нотаріусів;

- 73,6% акцент роблять на наданні нотаріусам ексклюзивних функцій, що забезпечує, зокрема, економічну свободу нотаріуса за рахунок тих дій та послуг, які він надає громадянам;

- 68,2% згадують про подолання корупції у сфері юстиції;

- 64,6% думають, що реформування позитивно вплине на економію державного бюджету завдяки ліквідації державних нотаріальних контор;

- 61,0% зазначають, що реформа призведе до відмови від архаїчних нотаріальних дій та активне використання усіх можливостей електронної нотаріальної системи;

- на думку 52,0% буде вирішене питання доступності базових нотаріальних дій для соціально незахищених верств населення;

- забезпечення доступності нотаріальних дій для громадян та бізнесу – це також один з позитивних аспектів реформи – так вважають 51,6% опитаних;

- 49,8% учасників дослідження стверджують, що до позитивних змін слід віднести передачу низки повноважень органу професійного самоврядування нотаріусів;

- 49,6% зазначають, що кількість дій, які можуть вчиняти нотаріуси, суттєво збільшиться;

- 48,4% висловлюють думку, що процес реформування призведе до економії часу і грошей громадян та бізнесу;

- встановлення законодавчого врегулювання порядку розкриття інформації, що становить нотаріальну таємницю – 39,2% опитаних підкреслили цю позицію;

- забезпечення дотримання нотаріальної таємниці – цей аспект також має бути вирішений завдяки реформуванню – 36,4%;

- 23,2% свідчать, що реформа у нотаріаті сприятиме збільшенню ролі правових гарантій для громадян і організацій при зверненні до нотаріуса;

- 20,8% нагадують про посилення державного контролю за нотаріальною діяльністю;

- надання нотаріальним актам підвищеної доказової і виконавчої сили – це також позитивний результат реформи – 18,6% (Додатки А-В).

Окрім законодавчої регламентації національних стандартів нотаріальної діяльності передбачена також і відомча. Так, 20 квітня 2018 року на З'їзді нотаріусів України прийнято Кодекс правил професійної етики нотаріусів України. У даному кодексі закріплено наступні національні стандарти нотаріальної діяльності:

- 1) присяга нотаріуса – нотаріус зобов'язаний виконувати свої обов'язки згідно принесеної присяги;

- 2) престиж професії – своєю діяльністю та поведінкою нотаріус зобов'язаний сприяти підвищенню позитивної громадської думки про професію нотаріуса;

- 3) сумлінність реалізації нотаріальної функції – зважаючи на суспільну значущість і складність професійних обов'язків нотаріуса, від нього вимагається високий рівень професійної підготовки, фундаментальне знання чинного законодавства, практики його застосування. Нотаріус зобов'язаний надавати правову допомогу фізичним та юридичним особам компетентно і добросовісно, що передбачає знання відповідних норм права, наявність необхідного досвіду їхнього застосування. Нотаріус має постійно працювати над вдосконаленням своїх знань і професійної майстерності, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві. Нотаріус повинен забезпечувати необхідний рівень компетентності своїх помічників (консультантів державної нотаріальної контори, архіву), працівників;

4) доступність нотаріальної діяльності – полягає у зручному та доступному розташуванні робочого місця нотаріуса (нотаріальної контори) для можливих звернень заінтересованих осіб, а також обов'язок нотаріуса вчинити нотаріальну дію за зверненням заінтересованої особи, крім випадків, коли вчинення такої дії суперечить положенням чинного законодавства, з метою забезпечення охорони та захисту прав, свобод та інтересів особи;

5) конфлікт інтересів – нотаріус не має права використовувати своє офіційне становище для невинновданого здобування особистої користі або особистої та фінансової користі для своєї сім'ї. Нотаріус зобов'язаний запобігати виникненню конфлікту інтересів, а у разі його виникнення – вжити заходів з його врегулювання;

б) безпосередність здійснення нотаріальної діяльності – передбачає виключно особисте та власноручне підписання документів, які видаються ним в результаті вчинення нотаріальної дії з прикладенням власної гербової печатки;

7) реклама нотаріальної діяльності – інформація, що надається нотаріусом про його нотаріальну діяльність, повинна поєднувати потребу в інформації, яку громадськість має право знати, із заборонаю вдаватись до комерційних процедур, спрямованих на залучення осіб, що потребують вчинення нотаріальних дій. Будь-яка реклама нотаріуса у формі пропаганди комерційної діяльності через ЗМІ, ТБ, соцмережі, мережі інтернет, відео, листівки, рекламні буклети, оголошення, дисконтні картки, плакати заборонена [86].

Можуть існувати також і локальні стандарти професійної діяльності, коли окремі нотаріальні об'єднання затверджують обов'язкові вимоги до організації та якості роботи.

Навіть законодавчо це питання знайшло своє відображення. Так, наприклад, статтею 16 Закону України «Про нотаріат» передбачена можливість професійного самоврядування нотаріусів як об'єднань на професійній основі для виконання покладених на них обов'язків і реалізацію

передбачених прав, сприяння підвищенню професійного рівня нотаріусів, надання їм методичної допомоги. Воно функціонує на засадах законності, гласності, незалежності, демократичності, колегіальності, виборності, обов'язковості членства нотаріусів та виконання рішень органів професійного самоврядування, прийнятих відповідно до їх компетенції, забезпечення рівних можливостей доступу нотаріусів до участі в професійному самоврядуванні [148].

Нерідко такі стандарти включаються у різноманітні методичні рекомендації. Цілком справедливо, на наш погляд, можна вважати, що вони вироблені самою практикою нотаріальної діяльності.

Досить корисним в аспекті реформування органів нотаріату вбачається шлях європейської інтеграції України, на чому акцентують увагу респонденти у проведеному соціологічному дослідженні. Розв'язання деяких теоретичних та практичних проблем завдяки обраному європейському вектору, зокрема:

- визначення основних функцій нотаріату – 89,2%;
- визначення принципів нотаріальної діяльності – 89,0%;
- порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України – 88,6%;
- правовий статус нотаріуса та помічника нотаріуса – 85,4%;
- удосконалення поняття «нотаріат» – 81,2%;
- порядок професійної підготовки та підвищення кваліфікації нотаріусів – 71,0%;
- умови та порядок зупинення та припинення нотаріальної діяльності – 69,0%;
- порядок допуску до професії – 68,8%;
- порядок проведення перевірки роботи нотаріусів відповідними органами юстиції з чіткою регламентацією формування складу комісії, яка здійснює такі перевірки – 67,0%;
- порядок реєстрації нотаріальної діяльності та вимог до робочого місця нотаріуса – 63,6% (Додатки А-В).

Найбільш ґрунтовні дослідження у цій сфері зустрічаються у роботах, присвячених проблемам нотаріальної етики, однак вони не охоплюють весь спектр багатоманіття нотаріальної діяльності. На наш погляд, дана тема давно вийшла за межі етичних проблем і потребує окремого глибокого вивчення та осмислення, так як закладає основи не тільки для успішної нотаріальної діяльності, а і забезпечення надання якісної юридичної допомоги громадянам та юридичним особам, ефективного, високопрофесійного захисту їх прав та інтересів.

На запитання «Чи існує необхідність у внесенні змін до правил професійної етики нотаріусів України?» 70,8% учасників проведеного соціологічного дослідження висловили свою згоду з цим питанням (сума варіантів відповіді «обов'язково так» – 37,8% та «скоріше так» – 33,0%). 26,4% опитаних, навпаки, стверджують, що необхідності у внесенні змін до правил професійної етики, немає (сума відповідей «скоріше ні» – 16,6% та «ні» – 9,8%) (Додатки А-В).

У зв'язку з цим необхідно чітко розмежувати предмет нотаріальної етики та стандартів професійної діяльності. На наш погляд, питання етики – це завжди проблема морального вибору між «необхідно» та «можна», «невигідно» та «неможна». Стандарти професійної діяльності аж ніяк не покликані замінити собою етику, вони починають застосовуватись лише після того, як відповідний моральний вибір вже зроблено, або ж там, де необхідності у такому виборі взагалі немає. Стандарти відповідають головним чином на питання: як робити те, що запланував нотаріус, або що необхідно йому зробити у відповідності з законом найбільш ефективним чином?

Досить актуальним питанням є також визначення суб'єкта, який має затверджувати правила професійної етики нотаріусів України. Більше половини опитаних – 57,4% стверджують, що це мають бути самі нотаріуси в особі Нотаріальної палати України. 38,2% респондентів звертають увагу на те, що відповідальним за затвердження згаданих правил має бути стороння

структура, яка має безпосередній вплив на інститут нотаріату, тобто державним регулятором (відповідно до чинного законодавства України) повинно бути профільне міністерство (Додаток А-В).

Також під час проведення соціологічного дослідження було з'ясовано думку респондентів про Нотаріальну палату України як орган професійного самоврядування нотаріусів, зокрема як опитані представляють її основні функції. Отже, згадані функції можна представити у такому вигляді:

- по-перше, 94,0% респондентів говорять про координацію діяльності нотаріату;
- по-друге, мова йшла про забезпечення захисту соціальних та професійних прав нотаріусів – 83,0%;
- по-третє, про контроль за дотриманням нотаріусами правил професійної етики згадали 77,2% опитаних;
- 72,0% звертають увагу на представницьку функцію (представлення інтересів нотаріальних палат та нотаріусів у державних та інших установах);
- на думку 67,6% однією з головних функцій НПУ є гармонізація законодавства (участь у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю);
- 54,8% стверджують, що важливою виявляється функція, пов'язана з представництвом інтересів нотаріату у різних міжнародних організаціях;
- приблизно половина учасників дослідженні – 50,4% акцент роблять на альтернативі щодо здійснення наглядових функцій за формуванням корпусу нотаріусів;
- 43,4% свідчать, що до головних функції має бути віднесена функція щодо забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників;
- 36,6% відмітили організацію страхування нотаріальної діяльності;
- 15,4% вважають, що розповсюдження принципів Латинського нотаріату також є головною функцією Нотаріальної палати України (Додатки А-В).

Досить слушно наголошує О.І. Осауленко, що тільки в результаті набуття професійної правосвідомості професія досягає якісно вищих характеристик, які проявляються в здатності професії до саморегулювання. Останнє втілюється в ідеях, принципах, методах, умовах і порядку регулювання професійної діяльності. Сформульовані правила оформляються в єдиний документ, який забезпечує їх одноманітність. Положення таких документів стають нормативними і набувають значення професійних стандартів, тобто поширюються на всіх представників професії, вимагають підкорення та в разі необхідності забезпечуються заходами примусу [125, с. 7].

Отже, проведене соціологічне дослідження думки населення та працівників нотаріату щодо перспектив реформування органів нотаріату засвідчило, що серед головних проблем інституту нотаріату України домінують відсутність єдиного нотаріату (тобто наявність двох категорій нотаріусів, що надає нотаріату певну невизначеність) – 63,2%, невизначеність системи та компетенції нотаріальних органів в Україні – 60,8% та не визначені законодавством функції нотаріату – 58,2%.

Ці проблеми потребують вирішення і серед можливих заходів, завдяки яким їх можна позбавитися, є, насамперед, такі: глобальне реформування системи нотаріату України – 69,8%, перехід до Е-нотаріату – 63,6%, перехід до єдиного нотаріату з поступовим припиненням діяльності державних нотаріальних контор – 56,0%.

У контексті реформування виникає необхідність у прийнятті нового Закону України «Про нотаріат» – 74,4%: стара редакція застаріла настільки, що не відображує навіть місце і роль нотаріату у правовій системі. Зміни у законодавстві, що регулює діяльність нотаріату, полягатимуть у тому, щоб функції затвердження правил професійної етики нотаріусів закріпити за З'їздом нотаріусів України та передачу контрольних функцій за професійною діяльністю нотаріусів до компетенції НПУ – відповідно 38,2% та 33,4%.

Взагалі про актуальність законодавчого врегулювання етики нотаріуса виступають 62,6% опитаних.

Процес реформування інституту нотаріату сьогодні підтримують 75,8% учасників дослідження. І першочерговими стратегічними кроками у реалізації реформи є запровадження Е-нотаріату – 84,8% та перехід до єдиного нотаріату – 80,2%. Е-нотаріат виступає найперспективнішим аспектом реформи, оскільки сприятиме автоматизації низки процесів у діяльності нотаріусів – 72,4%, зменшенню часу на вчинення нотаріальної дії – 63,6% та веденню нотаріального архіву в електронній формі – 60,8%.

Сама реформа покликана внести позитивні зміни до таких першочергових завдань, як створення в Україні нотаріату, що відповідає міжнародним нормам – 87,2%, вирішення питання незалежності нотаріусів – 77,4%, надання нотаріусам ексклюзивних функцій, які забезпечать економічну свободу нотаріуса – 78,2%.

Досліджуючи питання стандартів нотаріальної діяльності, автор дисертаційного дослідження дійшов наступних висновків.

1. Стандарти професійної діяльності нотаріуса – це передбачені міжнародними актами, чинним законодавством вимоги до якості відповідних нотаріальних дій, а також напрацьовані нотаріальною практикою методи та способи організації роботи нотаріуса в цілому та в окремих правових чи іншого роду ситуаціях, які дозволяють йому діяти найбільш ефективним чином.

2. Національні стандарти нотаріальної діяльності передбачені сьогодні чинним законодавством України, відомчими нормативно-правовими актами, а також нерідко такі стандарти включаються у різноманітні методичні рекомендації.

3. На сьогоднішній день досить актуальним є вивчення питання щодо професіограми нотаріуса та стандартів нотаріальної діяльності.

Висновки до другого розділу

З'ясовано, що у сучасній науковій літературі та нормативно-правових актах простежується відсутність одностайності у питанні визначення принципів діяльності міжнародного нотаріату. Причина цього криється як в історичних особливостях розвитку деяких міжнародних організацій, так і специфіки законодавства ряду розвинених держав світу.

Визначено принципи нотаріату як вихідні, керівні ідеї, положення виникнення, розвитку і функціонування правових відносин під час здійснення нотаріальної діяльності.

Проаналізовано історичний розвиток нотаріальних відносин на предмет формування та трансформації принципів Міжнародного нотаріату. Починаючи з часу свого заснування у 1948 році, Міжнародний союз нотаріату встановив ряд цінностей і принципів, які дозволили представити нотаріат як інститут, який є частиною правової системи держави, і які визначають спосіб буття і дій нотаріусів.

Встановлено, що одним із перших фактів-спроб закріплення на нормативному рівні принципів міжнародного нотаріату стала доповідь еквадорської делегації нотаріусів на пленарному засіданні 89 Міжнародного конгресу Латинського нотаріату, який відбувся у Мексиці у 1965 році. У своєму виступі делегація з Еквадору, цитуючи свого відомого нотаріуса Хорхе Хара Грау, наголосила, що нотаріус у своїй діяльності має керуватись 10 заповідями.

Доведено, що більш офіційного закріплення принципи міжнародного нотаріату набули 18 січня 1986 року, коли були затверджені Бюро при Комісії з міжнародного співробітництва Міжнародної Спілки Нотаріату. Цього ж року 13-15 травня у Гаазі вони були схвалені і Постійною Радою Міжнародної Спілки Нотаріату. Серед принципів було визначено також 10 постулатів.

Аргументовано, що дещо пізніше, а саме 17 жовтня 2004 року, у м. Сьюдад-де-Мехіко у Мексиці Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародної

Спілки Латинського Нотаріату затверджено Нотаріальні правила професійної поведінки, де закріплено також 10 принципів нотаріальної діяльності.

Наголошено, що ще одне нормативне закріплення принципи міжнародного нотаріату знайшли 8 листопада 2005 року в документі, затвердженому Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародного союзу нотаріату у м. Рим в Італії. Цього разу вони іменувалися не просто принципами, а фундаментальними принципами системи Латинського Нотаріату.

Проаналізувавши еволюцію зародження та трансформації принципів міжнародної нотаріальної діяльності, зазначено, що кожний із перелічених періодів історичного розвитку знайшов своє закріплення та відображення у сучасних принципах Міжнародного нотаріату.

Обґрунтовано, що до переліку десяти остаточних принципів діяльності сучасного міжнародного нотаріату потрапили положення, які зароджувались ще у 1965 році (3 принципи – законність; лояльність і чесність; об'єктивність та справедливість), потім у 1986 році (3 принципи – незалежність; неупередженість; дотримання правил професійної деонтології), і положення більш сучасного історичного періоду – у 2004 році (2 принципи – професійна таємниця; вільний вибір нотаріуса) та 2005 році (2 принципи – публічність та професійність; правова безпека клієнта).

З'ясовано, що на прохання Президента Союзу, Комісія з нотаріальної етики розробила у 2013 році Кодекс професійної етики та правил організації нотаріату, додавши до традиційних цінностей нотаріату етичні, поява яких зумовлена сучасними цивілізаційними змінами та викликами світового суспільства.

Аргументовано, що визначені десять принципів Міжнародного нотаріату є збалансованими і дозволяють охопити усі сторони нотаріальної діяльності в аспекті керівних, вихідних положень, якими керуються у повсякденній діяльності нотаріус. Положення, які висувались в той чи інший історичний період, і не потрапили до переліку сучасних принципів діяльності Міжнародного нотаріату, пройшли «свою еволюцію», результатом чого стало

поглинання більш змістовнішим принципом, втрата актуальності через врегулювання ряду питань (прогалин) на законодавчому рівні, модернізація самого принципу з урахуванням вимог часу тощо.

Встановлено, що стандарти нотаріальної діяльності є зразком діяльності нотаріусів, яким повинна відповідати їх поведінка. Сьогодні стандарти – це концентрований вираз суспільних уявлень про місце і роль нотаріата у суспільному житті. Очікування, які адресовано нотаріальній діяльності відображено у міжнародних нормативно-правових актах.

Зазначено, що міжнародні стандарти нотаріальної діяльності мають свою еволюцію розвитку. Спочатку стандарти були кодифіковані і знайшли своє закріплення в Європейському кодексі нотаріальної етики, який прийнято Конференцією нотаріусів Європейського Союзу 3-4 лютого 1995 року в Неаполі. Протягом 7 років до Кодексу вносились зміни та поправки (20-21 жовтня 1995 року в Граці, 17-18 березня 2000 року в Брюсселі, 9 листопада 2002 року в Мюнхені).

З'ясовано, що пізніше, важливі та загальні міжнародні вимоги до професійних якостей та дій нотаріуса були закріплені в Нотаріальних правилах професійної поведінки, затверджених 17 жовтня 2004 року, у м. Сьюдад-де-Мехіко у Мексиці Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародної Спілки Латинського Нотаріату.

Доведено, що найбільш глобальне, за змістом та кількістю, закріплення міжнародні стандарти нотаріальної діяльності знайшли в Кодексі професійної етики та правил організації нотаріату, затвердженому Асамблеєю нотаріатів-членами Міжнародного союзу нотаріату 8 жовтня 2013 року.

Виокремлено в якості міжнародних стандартів нотаріальної діяльності:

- 1) статус нотаріуса (статті 3.1, 3.2, 5.1, 8 Кодексу);
- 2) правова та територіальна юрисдикція (статті 13, 28, 30 Кодексу);
- 3) термін виконання обов'язків (стаття 14 Кодексу);
- 4) професійна підготовка та підвищення кваліфікації (стаття 15 Кодексу);
- 5) право відмовитись від виконання функцій

(стаття 16 Кодексу); 6) дотримання законності в усіх його проявах (стаття 17 Кодексу); 7) дотримання прав людини (стаття 18 Кодексу); 8) особиста реалізація повноважень нотаріусом (стаття 20 Кодексу); 9) обов'язкове членство (стаття 21 Кодексу); 10) реклама (стаття 29 Кодексу); 11) професійна добросовісність та юридична відповідальність (стаття 32 Кодексу); 12) фінансова солідарність (стаття 33 Кодексу); 13) сумісність професії (стаття 50) Кодексу; 14) грошове забезпечення (стаття 51 Кодексу).

Визначено, що стандарти професійної діяльності нотаріуса – це передбачені міжнародними актами, чинним законодавством вимоги до якості відповідних нотаріальних дій, а також напрацьовані нотаріальною практикою методи та способи організації роботи нотаріуса в цілому та в окремих правових чи іншого роду ситуаціях, які дозволяють йому діяти найбільш ефективним чином.

Зазначено, що стандарти нотаріальної діяльності та поведінки відносно сфер регулювання – це такі стандарти, які стосуються професійної діяльності, а також ті, які регулюють позаслужбову діяльність (встановлюють належні для нотаріальної діяльності моральні й естетичні вимоги). Йдеться про загальні стандарти, які передбачають необхідні для зайняття нотаріальною діяльністю моральні чесноти (чесність, неупередженість, порядність тощо). Стандарти, які регулюють практичну діяльність, вимагають здійснення функції захисту прав та інтересів клієнта в межах і порядку, передбачених чинним законодавством. Третю групу стандартів нотаріальної діяльності складають вимоги щодо поза професійної поведінки.

Аргументовано, що чинним законодавством України закріплені національні стандарти діяльності нотаріату: 1) статус нотаріату; 2) коло суб'єктів вчинення нотаріальних дій; 3) вимоги до набуття статусу нотаріуса; 4) правові заборони до здійснення нотаріальної діяльності; 5) дотримання нотаріальної таємниці; 6) гарантії нотаріальної діяльності; 7) підстави

здійснення нотаріальної діяльності; 8) гарантії безпеки клієнта під час вчинення нотаріальних дій.

Доведено, що окрім законодавчої регламентації національних стандартів нотаріальної діяльності передбачена також і відомча. Так, 20 квітня 2018 року на 3'їзді нотаріусів України прийнято Кодекс правил професійної етики нотаріусів України. У даному кодексі закріплено наступні національні стандарти нотаріальної діяльності: 1) присяга нотаріуса; 2) престиж професії; 3) сумлінність реалізації нотаріальної функції; 4) доступність нотаріальної діяльності; 5) конфлікт інтересів; 6) безпосередність здійснення нотаріальної діяльності; 7) реклама нотаріальної діяльності.

Наголошено, що можуть існувати також і локальні стандарти професійної діяльності, коли окремі нотаріальні об'єднання затверджують обов'язкові вимоги до організації та якості роботи. Нерідко такі стандарти включаються у різноманітні методичні рекомендації. Цілком справедливо, на наш погляд, можна вважати, що вони вироблені самою практикою нотаріальної діяльності.

Розмежовано предмет нотаріальної етики та стандартів професійної діяльності. Питання етики – це завжди проблема морального вибору між «необхідно» та «можна», «невигідно» та «неможна». Стандарти професійної діяльності аж ніяк не покликані замінити собою етику, вони починають застосовуватись лише після того, як відповідний моральний вибір вже зроблено, або ж там, де необхідності у такому виборі взагалі немає. Стандарти відповідають головним чином на питання: як робити те, що запланував нотаріус, або що необхідно йому зробити у відповідності з законом найбільш ефективним чином?

Проведено соціологічне дослідження думки населення та працівників нотаріату щодо перспектив реформування органів нотаріату, яке засвідчило, що серед головних проблем інституту нотаріату України домінують відсутність єдиного нотаріату (тобто наявність двох категорій нотаріусів, що

надає нотаріату певну невизначеність) – 63,2%, невизначеність системи та компетенції нотаріальних органів в Україні – 60,8% та не визначені законодавством функції нотаріату – 58,2%. Ці проблеми потребують вирішення і серед можливих заходів, завдяки яким їх можна позбавитися, є, насамперед, такі: глобальне реформування системи нотаріату України – 69,8%, перехід до Е-нотаріату – 63,6%, перехід до єдиного нотаріату з поступовим припиненням діяльності державних нотаріальних контор – 56,0%.

Встановлено, що у контексті реформування виникає необхідність у прийнятті нового Закону України «Про нотаріат» – 74,4%: стара редакція застаріла настільки, що не відображує навіть місце і роль нотаріату у правовій системі. Зміни у законодавстві, що регулює діяльність нотаріату, полягатимуть у тому, щоб функції затвердження правил професійної етики нотаріусів закріпити за З'їздом нотаріусів України та передачу контрольних функцій за професійною діяльністю нотаріусів до компетенції НПУ – відповідно 38,2% та 33,4%. Взагалі про актуальність законодавчого врегулювання етики нотаріуса виступають 62,6% опитаних.

Встановлено, що процес реформування інституту нотаріату сьогодні підтримують 75,8% учасників дослідження, і першочерговими стратегічними кроками у реалізації реформи є запровадження Е-нотаріату – 84,8% та перехід до єдиного нотаріату – 80,2%. Е-нотаріат виступає найперспективнішим аспектом реформи, оскільки сприятиме автоматизації низки процесів у діяльності нотаріусів – 72,4%, зменшенню часу на вчинення нотаріальної дії – 63,6% та веденню нотаріального архіву в електронній формі – 60,8%.

РОЗДІЛ 3. ДЕОНТОЛОГІЧНІ РІВНІ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА

3.1. Професійно-етична характеристика особистості нотаріуса

Достеменно відомий факт, що кожна професія створювала і створює свою деонтологію. Не є винятком і нотаріальна діяльність. Сьогодні у науковій літературі, а також текстах міжнародних і не тільки нормативно-правових актів, відсутні уніфіковані та систематизовані положення щодо деонтологічних засад діяльності нотаріуса.

Питанню етичних, естетичних та професійних засад діяльності юриста в цілому та нотаріуса зокрема присвятили свої наукові праці А.Д. Бойков, Є.О. Гіда, С.Д. Гусарєв, О.І. Осауленко, О.Д. Тихомиров та інші.

Пропонуємо проаналізувати сутність деонтологічних засад діяльності нотаріуса через призму юридичної професії в цілому та нотаріальної діяльності як однієї з ключових її елементів.

Дослідження особи нотаріуса через призму деонтологічних засад його діяльності слід, на наш погляд, проводити в площині взаємодії особистих та професійних якостей.

Дану тезу підтримують С.Д. Гусарєв та О.Д. Тихомиров, які наголошують на позитивних моментах демократизації ідеологічних процесів в Україні після розпаду СРСР, що вплинуло і на ідеологічні уявлення щодо особистих та професійних якостей всіх категорій юристів [59, с. 17].

Поділ на особисті та професійні якості в особистості нотаріуса зумовлений тим, що характер виконуваної ним роботи накладає відбиток на його повсякденне, відмінне від трудової діяльності, життя. З іншого боку – особисті якості, набуті від народження та розвинені в процесі виховання, знаходять своє відображення у професійній діяльності нотаріуса, наділяючи її певними рисами.

В цьому аспекті про зв'язок особистих та професійних якостей особистості нотаріуса можна вести мову як про взаємний вплив кожного з компонентів один на одного. Взаємність обумовлена постійним розвитком

особистості нотаріуса, багатогранністю його соціального життя. Особисті риси, проявляючись у професійній діяльності нотаріуса, зазнають змін, переорієнтовуються і набувають нової якості. В свою чергу професійна сторона діяльності нотаріуса також розвивається (кар'єра, досягнення у юриспруденції, юридичний досвід тощо), і, не останню роль в цьому, відіграють особисті риси (репутація, культура, стиль юридичного спілкування та ін..).

Про юриста в цілому як особистість написано чимало наукових публікацій. На наш погляд, існуючі дослідження відображають лише окремі сторони багатогранності соціального буття юриста. Так, зустрічаються міркування вчених стосовно етичної, моральної культури юриста, його естетичного образу, правової свідомості і правової культури, правової поведінки тощо. В інших джерелах акцентується увага на подвійному характері особистості юриста: особистому та професійному.

Так, ще за радянських часів у сфері правових знань робилися окремі спроби формулювання на офіційному рівні моральних якостей працівника юридичної сфери. Зокрема, у 20-х роках Народний комісаріат юстиції УРСР затвердив певний порядок атестування працівників суду, згідно з яким передбачалося робити професійний добір кадрів на посади суддів лише з урахуванням певного переліку їх моральних якостей. У 1982 році Міністерством вищої освіти СРСР було затверджено документ – Кваліфікаційну характеристику юриста, де визначалася система вимог до знань та умінь юриста [125, с. 7].

З метою захисту суспільства від різного роду негативних впливів, здійснюється правоохоронна функція в державі. Вона забезпечується діяльністю як органів державної влади та місцевого самоврядування, так і громадських формувань. Не викликає сумнівів той факт, що найбільш професійно дану функцію виконують юристи, не залежно від займаної посади. Через це аналізу і вдосконаленню юридичної професії присвячено чимало наукових праць. Вони досліджують не тільки правовий аспект чи

професійний обов'язок, а торкаються і культурних, етичних моральних основ діяльності юриста.

Цивілізаційні та глобалізаційні процеси у світі нівелюють кордони держав, поширюючи свій вплив на все більші території. Одним із таких процесів є діяльність юриста, в т.ч. і нотаріуса, яка вже набула міжнародного статусу. Міжнародна спільнота сьогодні намагається уніфікувати стандарти юридичної діяльності з тим, щоб юрист мав можливість займатись улюбленою справою не зважаючи на національні кондори і не прив'язуючи себе до законодавства певної держави.

Деонтологічні питання постійно знаходяться в полі зору міжнародного співтовариства. Так, у 1979 році Генеральною Асамблеєю ООН Було прийнято Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (резолюція № 34/169), в жовтні 1988 року — Деонтологічний кодекс, у серпні-вересні 1990 року були прийняті Основні принципи стосовно ролі юристів. Існують також інші міжнародні документи, які відображають окремі аспекти професійної етики юристів та активно використовуються багатьма державами в процесі здійснення юридичної практичної діяльності [125, с. 8].

Автором дисертаційного дослідження здійснено спробу узагальнити погляди вчених на особистість нотаріуса як представника юридичної професії, деонтологічні основи його діяльності. На наше переконання, характер особистості нотаріуса розкривається у сфері особистого та професійного.

До особистих якостей ми відносимо моральне підґрунтя, етичну культуру та естетичний образ. Серед професійних якостей виділяємо правову культуру та правову свідомість, які знаходять свій прояв у правовій поведінці нотаріуса.

Образ сучасного нотаріуса формується під впливом суспільного життя. Не останню роль в цьому відіграло те, що в українському суспільстві відбулись процеси зміни акценту зі служіння ідеям партії, інтересам держави на пріоритет закону, права, ідеалів суспільної моралі.

Основою деонтологічної діяльності нотаріуса виступають такі категорії як “право”, “мораль”, “професіоналізм”. Що характерно, рівень професіоналізму визначається через співвідношення право-мораль у свідомості нотаріуса, які проявляються у його повсякденній поведінці. У зв'язці “право-мораль” норми моралі повинні користуватись пріоритетом. Однак, із розвитком правового регулювання мораль стала виконувати субсидіарну роль, доповнюючи тим самим правовий регламент, або ж регулюючи суспільні відносини в той час, коли останні не підлягають правовому контролю. Незважаючи на це, перевагою моралі над правом є те, що вона формується у свідомості людей природним шляхом, вона органічніше проникає у духовний світ особи. Право ж, ґрунтуючись на державному примусі, нав'язується суспільству своєю системою правил поведінки.

Сьогодні професійна етика розвивається як самостійний напрям наукового пізнання. Заслуга в цьому не тільки вітчизняних філософів, юристів, педагогів, а і зарубіжних вчених. У підручниках, присвячених адвокатській діяльності, з'являються розділи про професійну етику, збільшується кількість і окремих публікацій з цього питання.

Проблеми професійної етики юристів, і нотаріусів зокрема, стають предметом міжнародних наукових дискусій. Більше того, наші європейські колеги закріпили на нормативно-правовому рівні власний процесуальний статус, етичні засади своєї діяльності тощо.

Із вище сказаного видно, що деонтологічні основи нотаріальної діяльності, здебільшого досліджувались в аспекті етичної культури. Однак, генеза розвитку наукової думки в цьому напрямі, та одержані в результаті цього результати, дають змогу розширити межі наукового пізнання, зокрема до рамок деонтологічних засад.

Раніше нами наголошувалось на тому, що крім етичної культури в якості деонтологічних засад нотаріальної діяльності необхідно досліджувати

моральне підґрунтя, естетичний образ, правову культуру та правову свідомість нотаріуса, які проявляються у його правовій поведінці.

Моральне підґрунтя нотаріальної діяльності розглядається нами серед особистих якостей особистості нотаріуса. Важливість моралі полягає в тому, що вона сьогодні, мабуть, є єдиним стримуючим фактором у гонитві за матеріальними благами та цінностями. При цьому нехтуються традиції, руйнуються соціальні догми, зневажаються суспільні канони та інше.

Ще Горацій помітив: “Яку користь можуть принести закони у суспільстві, в якому немає моральності”. Слушно зазначає А.Д. Бойков, що саме цим обумовлена необхідність звернення до моральних еталонів, їх пропаганді та пошуку способів впливу на моральну свідомість [193, с. 15-16].

Так, кінець минулого і початок нинішнього століття відзначились руйнуванням правової системи, падінням престижу права, розквітом правового нігілізму. За цих умов, здавалось би, мораль повинна стати основним регулятором суспільних відносин. Однак, так не сталося. Моральна деградація суспільства стала наслідком політичних та економічних перетворень, свавілля корупції, крадіжок в державних масштабах. Допомогли і засоби масової інформації, які отримали в цей час необмежену свободу. Потім розпочалось життя “по поняттям”, результатом чого стало те, що свобода сприймалася як всездозволеність, а принципи ринкової економіки сприяли розповсюдженню егоїзму в суспільстві. Без відродження здорової моралі повернутись до нормальних людських відносин та правопорядку стає практично неможливим [91].

Поряд з моральними та етичними переконаннями нотаріуса, важливим елементом його професійного статусу є естетичний образ.

Естетичний образ нотаріуса формується під впливом таких суспільних категорій як мода, оточення, сімейні відносини (вподобання чоловіка чи дружини), а також характеризується власною самодисципліною.

Окрім цього, професійна діяльність нотаріуса також зумовлює формування естетичного образу. Перш за все, специфіка спілкування з

людьми, а не верстатами, машинами чи будь-якими механізмами, вимагає від нотаріуса хоча б мінімальних зусиль для того, щоб його зовнішній вигляд був, принаймні, не відтограючим.

Досить поширеним явищем у сфері нотаріальної діяльності є наявність так званого “дрес коду”, що само собою підвищує імідж представників даної професії. Мабуть, саме тому, в уяві пересічного громадянина України естетичний образ нотаріуса асоціюється з вишуканим костюмом, охайною зачіскою, стильним взуттям і, звісно, сучасним затишним офісом, де відбувається прийом клієнтів.

Влучною, у випадку аналізу нотаріальної діяльності, є приказка стосовно того, що зустрічають особу по-одежі, а проводжають по-розуму. Естетичний образ нотаріуса створює сприятливі умови для початку конструктивного діалогу і підвищує довіру населення як до людини інтелігентної, навіть не знаючи про неї нічого іншого, крім зовнішнього сприйняття.

Статус нотаріуса як члена суспільної організації, честь і гідність якої він повинен захищати, висуває особливі, підвищені моральні вимоги до його поведінки не тільки в рамках безпосереднього виконання свого професійного обов'язку, а також і поза його межами. Маємо на увазі побут, сімейні відносини, суспільну діяльність тощо.

Увага та належне ставлення до честі та гідності нотаріальної діяльності, турбота про авторитет та суспільний престиж нотаріату є властивостями, якими наділений нотаріус як професійний учасник правовідносин у суспільстві.

Дослідження особистості нотаріуса є актуальним з огляду на те, що його діяльність розповсюджується у соціальній сфері, тобто характеризується комунікативними зв'язками з іншими людьми. Особливість такого спілкування полягає в тому, що нотаріус не просто виступає від свого імені із притаманним йому набором особистих якостей. Професійний обов'язок змушує нотаріуса забезпечувати дотримання прав та інтересів

свого клієнта, що в свою чергу змінює прояв особистих якостей нотаріуса, так як вони слугують вже не просто виразом емоційної поведінки нотаріуса, а виступають засобом досягнення професійної мети. Через це виникає своєрідна «мутація» особистих якостей нотаріуса через сферу його професійної діяльності. Це зумовлює те, що ознаки характеру нотаріуса позбавлені можливості вільного прояву своїх рефлексивних властивостей і вони підпорядковані певній меті – забезпечення дотримання прав та інтересів інших осіб (клієнтів).

Уникаючи однобічності проведеного дослідження, нами була здійснена спроба аналізу особистості нотаріуса з точки зору притаманних йому якостей. Врахувавши професійний аспект нотаріальної діяльності та його вплив на характер особи нотаріуса, організацію його роботи, ми пропонуємо провести дослідження особистості нотаріуса на основі тріадної структури – особисті, професійні, організаційні якості.

Під особистими якостями ми розуміємо властивості характеру особи, яких вона набуває з народженням і які змінюються в процесі її соціалізації. Нотаріус як представник суспільного прошарку нотаріату має притаманні тільки йому особисті якості. Враховуючи характер і специфіку нотаріальної діяльності, ми розподілили особисті якості нотаріуса за критеріями, які є визначальними у його професії. Серед них слід назвати:

1) пошукову сферу нотаріальної діяльності – характеризується вивченням та дослідженням об'єктів навколишнього середовища, які представляють інтерес для реалізації професійного обов'язку нотаріуса. Це пошук професійно значущої інформації, яка сприяє реалізації нотаріальної функції;

2) конструктивну діяльність – відзначається аналітичністю мислення нотаріуса, можливістю формулювати гіпотези, здібностями до індуктивного та дедуктивного розмірковування. Завдяки цій діяльності нотаріус має змогу моделювати ситуацію, що склалася, надавати ретроспективним явищам

сучасну оцінку та кваліфікацію, знаходити оригінальні (творчі) підходи до розв'язання професійних задач;

3) документальне забезпечення – вміння нотаріуса давати письмовий опис явищ і процесів оточуючої його дійсності. Це знання законодавства України та його практичне втілення нотаріусом у процесуальних документах та інших матеріальних носіях інформації, які містять її у фіксованому вигляді;

4) комунікативну сферу – здатність нотаріуса встановлювати початковий психологічний контакт з людьми, чітко формулювати свої думки, створення позитивного клімату, сприятливого для одержання необхідної інформації від особи в процесі професійного спілкування.

Виділені нами критерії стали результатом глибокого наукового осмислення питання, пов'язаного з розумінням природи людини взагалі і особистості нотаріуса зокрема. Саме в цих напрямках, на наш погляд, зосереджується нотаріальна діяльність. Тому дослідження особистих якостей нотаріуса через призму виконуваних нотаріатом функцій допоможе виявити ключові властивості у характері нотаріуса, які здійснюють вплив, розвиваються, змінюються у процесі виконання ним свого професійного обов'язку.

Перейдемо до безпосереднього аналізу конкретних особистих якостей нотаріуса. Розпочнемо з блоку пошукової сфери нотаріальної діяльності. В цього аспекті варто виділити:

1) чесність і порядність, тому що справедливості не можна досягти нечесним шляхом;

2) гуманне відношення до людини, тобто ставлення до людини не як до досягнення якоїсь мети, а як до цілі;

3) простота і скромність необхідні нотаріусу для того, щоб він не був егоїстом і користолюбним;

4) спостережливість – цілеспрямоване сприйняття нотаріусом предметів та явищ через призму професійно-юридичної діяльності;

5) уважність як властивість психічної діяльності до сприйняття певних об'єктів;

6) вміння швидко відновлювати працездатність в умовах тривалого професійного навантаження, напруження.

Серед особистих якостей нотаріуса у сфері його конструктивної діяльності ми виділили наступні:

7) ерудованість, широкий кругозір, що передбачає гарні пізнання в різних галузях наукового пізнання;

8) ділова хватка, наполегливість в аналізі та дослідженні доказів, пошуку оптимальних шляхів вирішення професійних завдань;

9) об'єктивність як властивість характеру нотаріуса неупереджено оцінювати ситуацію, що склалася, з метою забезпечення прийняття правосудного рішення з попереднім встановленням істини;

10) глибина мислення – здібність нотаріуса всебічно аналізувати отриману інформацію, формулювати гіпотези тощо;

11) творчість у пошуку нотаріусом оригінального підходу до розв'язання професійних задач;

12) проникливість – здатність нотаріуса поставити себе на місце іншої особи, мислити таким чином, як вимагає того обстановка навколо.

У сфері документального забезпечення нотаріус виявляє наступні особисті якості та здібності:

13) розвиненість письмової мови у формулюванні власної точки зору через використання словосполучень, речень та інших елементів синтаксису;

14) здібності швидко узагальнювати інформацію на папері, стисло передавати зміст життєвої ситуації;

15) вміння дати письмовий опис юридичного явища;

16) грамотність у формулюванні власних висловлювань;

17) прагнення до самовдосконалення, яке також проявляється і у відстеженні нотаріусом останніх змін, доповнень до правил складання

процесуальних документів, орієнтування у класифікації документів за найменуванням тощо.

І остання, найбільш жвава, динамічна, на наш погляд, група особистих якостей і здібностей нотаріуса – комунікативна сфера, до якої ми віднесли:

18) доброзичливість і чуйність, оскільки нотаріусу необхідно спілкуватись з людьми, які потрапили в складні життєві ситуації;

19) дотримання професійної таємниці, що необхідно для ефективного та якісного виконання професійних обов'язків;

20) пунктуальність та відповідальність у виконанні наданих обіцянок та з прийняття на себе обов'язку захищати права та інтереси клієнта;

21) високі моральні якості, такі як принциповість, переконаність, чуйність, уважність до людей в процесі спілкування з ними;

22) тактовність – здатність виявляти почуття міри в ході комунікації;

23) гнучкість, наявність розвиненої інтуїції;

24) енергійність у веденні діалогу, висловленні реплік, доводи власної позиції і точки зору.

Якщо нотаріуси проявляють до клієнтів, співрозмовників, представників суду та правоохоронних органів тощо належну повагу, такт і витримку, то вони можуть вимагати такої поведінки і у відношенні до себе.

У своїй громадській, науковій та публіцистичній діяльності нотаріус повинен враховувати необхідність дотримання своїх професійних обов'язків, зокрема, тих, що впливають з Правил нотаріальної етики.

У випадку виникнення суперечності між професійними обов'язками нотаріуса, передбаченими чинним законодавством, Правилами нотаріальної етики та обов'язками перед конкретними клієнтами, що впливають з угод про надання правової допомоги, нотаріус не вправі порушувати своїх професійних обов'язків. Наприклад, з метою дотримання принципу конфіденційності у громадській, науковій або публіцистичній діяльності нотаріус не може використовувати у зазначених видах своєї діяльності конфіденційну інформацію без згоди на це осіб, зацікавлених у

нерозголошенні такої інформації. У своїх публіцистичних матеріалах нотаріус не повинен поширювати відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, ганьблять честь, гідність чи ділову репутацію інших нотаріусів або престиж нотаріату як такої, а обґрунтовану критику зазначених осіб або нотаріату в цілому має подавати в коректній формі [72, с. 121].

Проаналізувавши особисті якості та здібності нотаріуса через призму реалізації функцій нотаріату, ми отримали змогу виявити аспекти їх відображення у професійній сфері. Отже, перейдемо до дослідження наступного елемента тріадної структури особистості нотаріуса – його професійних якостей.

На наш погляд основними здібностями, які забезпечують успішність виконання нотаріусом професійних завдань та реалізації його діяльності є наступні:

- високий рівень розвитку аналітичного і синтетичного мислення;
- високий рівень розвитку понятійного мислення (володіння науковими поняттями і здатність сприймати і розуміти різні терміни);
- високий рівень розвитку дедуктивного мислення (уміння мислити від загального до конкретного);
- схильність до дослідницької діяльності (розвита увага до деталей, здатність групувати безліч фактів, установлювати причинно-наслідкові зв'язки і т.д.);
- високий рівень розвитку короткочасної і довгострокової пам'яті;
- наявність розвитих якостей комунікативної групи:
 - а) уміння встановлювати психологічний контакт зі своїм клієнтом;
 - б) уміння вести переговори, здатність переконання;
- наявність гарно розвитих вербальних здібностей (уміння правильно і зрозуміло спілкуватися);
- високий рівень розвитку концентрації і стійкості уваги (здатність протягом тривалого часу зосереджуватися на визначеному виді діяльності);

- здатність займатися тривалий час кропіткою роботою (робота з досьє, архівними документами);
- здатність сприймати велику кількість інформації (всебічне адекватне сприйняття ситуації);
- здатність контролювати свої емоції [150].

Велику роль відіграє також організаційна діяльність нотаріуса. Вона включає в себе організацію свого робочого місця, розподіл часу та навантаження. Ефективність такої роботи буде залежати від того, наскільки якісно нотаріус зможе спланувати свою діяльність спочатку на папері, а вже потім, застосовуючи низку прийомів і засобів, сформованих практикою і професійним досвідом, втілювати в життя заплановане [150].

Арсенал процесуальних засобів і методів, які використовуються нотаріусом з метою забезпечення дотримання інтересів клієнта та власної честі і гідності, ділової репутації, престижу нотаріальної професії, досить широкий.

Грамотно організувати свій час – роботи та відпочинку – може нотаріус, який за своїм складом характеру є дисциплінованим, має чітко визначені цілі, достатню наполегливість для їх реалізації, а також має відпрацьовані навички з організації роботи людей в колективі.

Успішна діяльність нотаріуса багато в чому залежить від вміння спілкуватись, від підходу до клієнта, взаємодії з суддею, слідчим, прокурором тощо. Велику роль відіграє також організаційна діяльність адвоката: підготовка; складання плану роботи; застосування прийомів та засобів, сформованих практикою і професійним досвідом [194].

Слід навести і якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності:

- вузькість кругозору;
- непевність у собі, нерішучість;
- низький рівень розвитку чи відсутність комунікативних здібностей, погана дикція;

- неврівноваженість, безтактність;
- інертність;
- безпринципність;
- непогашена судимість;
- відсутність інтересу до виконуваної роботи;
- запальність, імпульсивність;
- нездатність зіставляти й аналізувати факти;
- не вміння протистояти зовнішнім факторам.

Етика є необхідним і обов'язковим елементом для здійснення нотаріальної функції. Без цього стає неможливим належне здійснення функції, оскільки нотаріальна професія керується високим етичним змістом. Саме тому ми зобов'язані зосередити і самим широким чином поширювати в рамках світового нотаріату етичні норми, які супроводжують нашу професійну практику і зміцнюють її соціальну цінність в прагненні до досконалості. Своєю превентивною функцією діяльність нотаріуса забезпечує впевненість і правову безпеку та, цілком очевидно, що вона здійснюється з урахуванням норм етики. Цінність правової впевненості та правової безпеки є засобом для досягнення кінцевої мети закону: справедливості. І саме тому етика є непорушною вимогою. Це її основа, її коріння і сила її законності. Однак, нотаріус, як і будь-який інший професіонал, може припускатися помилок або похибок, хоча вони ніколи не повинні мати місце [149].

Своєю бездоганною поведінкою з точки зору етики нотаріус повинен розвивати громадські та соціальні функції, що необхідні для забезпечення суспільства перевагами надійного превентивного правосуддя. Порушення правил етики повинно каратися. У зв'язку з цим, варто ще раз підтвердити природу правової норми, яка характеризує правило професійної етики, і, таким чином, є частиною правової системи, оскільки вона характеризується своїм етичним змістом, а також безпосередньо пов'язана з конституційними і звичайними законами кожної країни – члена. Дотримання Кодексу етики

зберігає справжній характер нотаріальної професії і відіграє роль захисту та орієнтує, що дозволяє розмежовувати її дії і зміцнити практику [149].

Нотаріуси повинні дотримуватись особистого етичного ставлення до здійснення своїх функцій, утримуючись від будь-якої поведінки, що може спричинити втрату довіри громадян до інституту нотаріату або суперечити гідності нотаріату (стаття 5.1).

У своїх публічних виступах і у всіх засобах масової інформації нотаріус повинен вжити необхідних заходів, щоб не допустити будь-якої особистої реклами (стаття 29).

Оплата праці нотаріуса у вигляді тарифу забороняє будь-які знижки або поступки, пов'язані з недобросовісною конкуренцією, що ґрунтується виключно на ціні, на шкоду якості та незалежності обслуговування (стаття 51) [149].

Кодексом правил професійної етики нотаріусів України передбачено, що нотаріус як особа, наділена довірою і відповідальністю перед державою і суспільством, зобов'язаний:

- дотримуватися норм етики та моралі;
- утримуватися від будь-якої діяльності, здатної негативно вплинути на здійснення професійних обов'язків нотаріуса або викликати сумнів в його незалежності та об'єктивності.

- утримуватися від вчинення дій, які можуть зашкодити професійній діяльності нотаріуса чи підірвати довіру та престиж професії в суспільстві, в тому числі від отримання необґрунтованих пільг від осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій [86].

Правилами професійної етики нотаріусів України, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 04.10.2013 № 2104/5, передбачається дотримання нотаріусом таких морально-етичних зобов'язань:

1. захищати інтереси людини, суспільства і держави, дотримуватися вимог закону;

2. сприяти утвердженню в суспільстві віри у закон і справедливість;

3. не вчиняти в особистих інтересах чи в інтересах інших осіб дій, які могли б поставити під сумнів неупередженість і незалежність нотаріальної діяльності, скомпрометувати нотаріуса у суспільній думці, заподіяти шкоду авторитету професії нотаріуса;

4. ставитися до колег по юридичній професії в дусі поваги і доброзичливого співробітництва;

5. підтримувати сприятливий морально-психологічний клімат у нотаріальній конторі і в нотаріальній спільноті в цілому, уникати проявів шкідливих звичок і особливостей поведінки, що можуть ображати людську гідність і негативно сприйматися суспільством;

6. постійно підвищувати свій професійний рівень, технічну компетентність, вивчати чинне законодавство і нотаріальну практику;

7. зберігати професійну таємницю;

8. нести повну особисту і майнову відповідальність за дотримання вимог законодавства;

9. забезпечувати у своїй діяльності високі критерії і вимоги культури спілкування, в будь-якій ситуації прагнути зберегти витримку й особисту гідність [136].

Цим же нормативно-правовим актом визначено, що нотаріус при виконанні професійних обов'язків не повинен допускати:

1. порушення без поважних причин встановленого режиму роботи нотаріальної контори, вимог до приміщення і технічного оснащення нотаріальної контори;

2. необґрунтованої відмови у виїзді до осіб, які звернулися по вчинення нотаріальних дій у випадках, передбачених законодавством;

3. відсутності на робочому місці у нотаріальній конторі без поважних причин;

4. передачі функцій зі вчинення нотаріальних дій співробітникам нотаріальної контори; передачі функцій щодо виконання технічних робіт, підготовки проектів документів, виготовлення оригіналів і копій,

розмноження документів іншим особам, крім співробітників нотаріальної контори;

5. здійснення прийому відвідувачів у нетверезому стані, паління під час прийому без згоди відвідувачів чи інших проявів зневажливого ставлення до осіб, з якими нотаріусові доводиться взаємодіяти в процесі своєї професійної діяльності [136].

У випадку порушення зазначених морально-етичних правил та заборон, нотаріус зобов'язаний усувати наслідки порушення ним правил сумлінної поведінки, у тому числі вживати заходів з відновлення суспільної довіри.

Крім цього, відомчими нормативними актами Міністерства юстиції України чітко визначено дії, які підривають професійну гідність нотаріуса, зокрема:

1. настирливе і неодноразове нав'язування своїх професійних послуг;
2. надання юридичної допомоги шляхом шахрайських або інших незаконних дій;
3. вчинення або участь у вчиненні незаконних дій;
4. використання для особистих цілей грошей, цінних паперів, прийнятих на зберігання або вилучених під час вжиття заходів щодо охорони спадкового майна померлих громадян;
5. договори або домовленість з іншими, ніж практикуючий нотаріус, особами про розподіл або передачу коштів, одержаних за вчинення нотаріальних дій;
6. пияцтво та наркоманія;
7. аморальні дії по відношенню до своїх колег та представників інших юридичних професій [136].

Імідж нотаріуса формується не тільки під час реалізації ним нотаріальної функції, а і у позаслужбовий час.

Так, наприклад, Правилами професійної етики нотаріусів України передбачено, що нотаріус як особа, наділена довірою і відповідальністю перед державою і суспільством, зобов'язаний:

6. дотримуватися норм етики та моралі;
7. утримуватися від будь-якої діяльності, здатної негативно вплинути на здійснення професійних обов'язків нотаріуса або викликати сумнів в його незалежності та об'єктивності, а також перешкоджати залученню членів родини до цієї діяльності;
8. утримуватися від вчинення дій, які можуть зашкодити професійній діяльності нотаріуса чи підірвати довіру та престиж професії в суспільстві;
9. перешкоджати впливу на нотаріуса у зв'язку із виконанням ним своїх професійних обов'язків і невідкладно інформувати про це компетентні правоохоронні органи [136].

Суттєвої уваги, на наш погляд, потребує питання щодо рекламування нотаріальної діяльності. Чинними законодавчими та відомчими нормативно-правовими актами передбачено певні обмеження щодо виготовлення та розміщення рекламної продукції та інформаційних засобів про нотаріуса та його професійну діяльність.

Так, наприклад, реклама щодо професійної діяльності нотаріуса може бути подана у вигляді візитної картки, в якій зазначаються прізвище, ім'я та по батькові нотаріуса, адреса нотаріальної контори, номери телефонів, факсу та електронна адреса. Крім зазначеного, нотаріусом може надаватися така інформація:

10. відомості про те, в яких навчальних закладах нотаріус навчався, про отриману ним освіту, де він підвищував кваліфікацію;
11. про вчені та інші звання нотаріуса, нагороди, вчені праці, інші академічні заслуги і професійні досягнення нотаріуса; його членство в спілках, асоціаціях нотаріусів, участь у роботі їхніх органів;
12. дані про тривалість стажу роботи нотаріусом;
13. відомості про іноземні мови, якими володіє нотаріус.

Не може бути надана інформація, що стосується оціночних характеристик нотаріуса, відгуків інших осіб про роботу нотаріуса, порівнянь з іншими нотаріусами та їх критики [136].

Інформація, що надається нотаріусом про його нотаріальну діяльність, повинна поєднувати потребу в інформації, яку громадськість має право знати, із заборonoю вдаватися до комерційних процедур, спрямованих на залучення осіб, що потребують вчинення нотаріальних дій [86].

У публічних зверненнях або в будь-яких інших засобах зв'язку, нотаріуси зобов'язані вживати необхідних заходів, щоб не допускати особистої реклами. Інформація про діяльність нотаріуса відповідно до Кодексу правил професійної етики нотаріусів України дозволяється виключно у випадках:

а) якщо така інформація вказує лише ім'я, професійну і академічну кваліфікацію нотаріуса; місце, де він здійснює нотаріальну діяльність, режим роботи; телефонні номери і адресу електронної пошти, а також може надаватися інформація про те, в яких навчальних закладах нотаріус навчався, про отриману ним освіту, де він підвищував кваліфікацію; про вчені та інші звання нотаріуса, нагороди, вчені праці, інші академічні заслуги і професійні досягнення нотаріуса; участь у роботі органів професійного самоврядування; дані про тривалість стажу роботи нотаріусом; відомості про іноземні мови, якими володіє нотаріус;

б) якщо така інформація надається з метою повідомлення про зміну робочого місця нотаріуса або місцезнаходження нотаріальної контори;

в) якщо така інформація походить з технічних оглядів або публікацій, які можуть лише включати інформацію, зазначену вище у підпункті «а» цього пункту;

г) якщо така інформація є роз'ясненням щодо порядку вчинення певних видів нотаріальних дій, проектів документів, власної правової позиції з того чи іншого питання, роз'яснення положень чинного законодавства [86].

Недотримання цих критеріїв вважається етичним проступком. Професійні вивіски, вказівники, що розташовані біля входу в будівлі, де розміщене робоче місце нотаріуса, нотаріальна контора, повинні відповідати

вимогам, встановленим Міністерством юстиції та/або Нотаріальною Палатою України [86].

Форма діяльності нотаріуса (нотаріусів) повинна зазначатися згідно законодавства, зокрема нотаріус, нотаріальна контора. Позиціонування діяльності з метою викликання інтересу населення, демонстрації переваг, в тому числі у формі центру, сервісу, компанії тощо, а також поєднання нотаріальної діяльності з будь-якими формами підприємницької діяльності (в тому числі, через посередництво), є етичним проступком [86].

На додаток до перерахованих випадків, нотаріус повинен утримуватися від дій, коли з міркувань особистих або сімейних відносин, або прямого чи непрямого матеріального інтересу дія може призвести до призначення прав на його користь або ж на користь його родичів аж до четвертого ступеня спорідненості. Він також повинен утримуватися від дій, що суперечать закону або загальноприйнятим стандартам правил пристойності поведінки і сумлінності (стаття 49) [86].

Нотаріальна функція сумісна з діяльністю з надання юридичних консультацій, викладанням, медіації, арбітражем, консульськими послугами та будь-якою іншою юридичною позасудовою діяльністю, яка не порушує незалежність і неупередженість нотаріуса. Нотаріальна діяльність несумісна з комерційною практикою, з діяльністю, що підпадає під юрисдикцію судових органів, та з публічними функціями (стаття 50). Нотаріальна служба повинна сприяти загальному благу суспільства як критерію, що використовується для тлумачення попередніх статей (стаття 52) [86].

Отже, аналіз професійно-етичної характеристики особистості нотаріуса дозволив дійти автору дисертаційного дослідження наступних висновків.

1. Дослідження особистості нотаріуса є актуальним з огляду на те, що його діяльність розповсюджується у соціальній сфері, тобто характеризується комунікативними зв'язками з іншими людьми. Особливість такого спілкування полягає в тому, що нотаріус не просто виступає від свого імені із притаманним йому набором особистих якостей.

2. Професійний обов'язок змушує нотаріуса забезпечувати дотримання прав та інтересів свого клієнта, що в свою чергу змінює прояв особистих якостей нотаріуса, так як вони слугують вже не просто виразом емоційної поведінки нотаріуса, а виступають засобом досягнення професійної мети. Через це виникає своєрідна «мутація» особистих якостей нотаріуса через сферу його професійної діяльності.

3.2. Відносини нотаріуса з клієнтами

Взаємодія нотаріуса з клієнтом є найбільш складною, важливою та значущою порівняно з іншими учасниками процесу професійної взаємодії. Це обумовлено не тільки тим, що від нього нотаріус одержує грошове винагородження за свою роботу, а і рядом моральних, професійних та процесуальних аспектів реалізації нотаріальної функції. Пропонуємо більш детально проаналізувати названі аспекти.

Особливості взаємовідносин нотаріуса з клієнтом відзначаються рядом професійних ознак. Перш за все, слід наголосити на тому, що нотаріуса у своїй діяльності повинен всіяко забезпечувати дотримання прав та інтересів клієнта.

А. Власов слушно зазначає, що професійна діяльність юриста, в т.ч. і нотаріуса, повинна бути спрямована на захист інтересів свого клієнта у кожному рішенні та дії [44, с. 31].

Правовідносини між нотаріусом і клієнтом мають матеріально-правовий і процесуально-правовий характер. Матеріально-правові відносини ґрунтуються на договорі про надання послуг (в т.ч. і усному). Процесуально-правові зв'язки виникають з приводу оформлення і визначення обсягу повноважень під час вчинення нотаріальних дій [60].

Ще однією професійною ознакою взаємовідносин нотаріуса з клієнтом є його кваліфікованість під час реалізації своєї діяльності. Під кваліфікованістю ми розуміємо вміння нотаріуса вести дискусію, реагувати на зміни в законодавстві та нотаріальній практиці тощо. Така поведінка

нотаріуса свідчить про його стриманість у висловлюваннях, коректність ведення діалогу, виважений тон власних міркувань, логічність та влучність коментарів.

Спокійний виважений тон, коректність та стриманість не повинні підводити нотаріуса. Він не може вдаватись до іронії, до відкритого висловлення недовіри ні до чого, що може принизити людську гідність. Нотаріус не може і не повинен проявляти неповагу до осіб, з яким контактує в силу реалізації нотаріальної функції..

Крім того, питання яким чином нотаріус демонструє себе, тобто його поведінка, заслуговує на критичний аналіз, дослідження суті та змісту його висловлювань та міркувань. Маємо на увазі компетентність нотаріуса. Дана риса у нотаріальній діяльності проявляється у формі набутих знань та вміння застосувати їх тоді, коли це необхідно. Система знань про юриспруденцію формується під впливом навчання у юридичному виші та практичної роботи з клієнтом під час реалізації нотаріальної функції.

Приймаючи рішення про надання правової допомоги, нотаріус повинен зважити свої можливості з його виконання і зобов'язаний відмовитись від прийняття рішення, якщо є розумно достатні підстави вважати, що він не зможе дотриматись принципу компетентності.

Поряд з вже названими професійними ознаками взаємодії нотаріуса з клієнтом, варто зазначити про додержання конфіденційності інформації, яка стала відома нотаріусу в силу виконання ним своїх професійних обов'язків. Під конфіденційною, на наш погляд, інформацією слід розуміти будь-які дані про особу, розголошення яких для неї може спричинити негативні наслідки морального характеру у вигляді страждань та матеріального у формі різного роду цивільних зобов'язань.

Правила нотаріальної етики встановлюють обов'язок нотаріуса та нотаріального об'єднання дотримуватись принципу конфіденційності та стадіях прийняття доручення та його виконання.

Чинність принципу конфіденційності не обмежена в часі. Конфіденційність інформації може бути відмінена тільки особою, зацікавленою в її дотриманні (або спадкоємцями такої фізичної особи чи правонаступниками юридичної особи), у письмовій або іншій зафіксованій формі.

Нотаріус повинен поважати право на недоторканність приватного життя. Він має право і обов'язок щодо збереження професійної таємниці та конфіденційності, з метою забезпечення суспільного блага і суспільної користі. Ці обов'язки стосуються, як нотаріуса, так і його працівників та співробітників. Вони поширюються на документи, занесені до реєстрів, інші архівні нотаріальні записи, так само як і на всі дані, що зберігаються нотаріусами, а також на всю інформацію, яка розкривалась йому в усній формі. Секретність повинна бути збережена, зокрема, в електронних документах, за допомогою використання процедур і засобів безпеки, що забезпечують їх збереження і прочитання в майбутньому, не допускаючи їх копіювання, втрати, поширення або публікації. Професійна таємниця не є абсолютною і залишається підпорядкованою суспільним інтересам та спільному благу, оскільки нотаріус повинен розкривати зміст своїх нотаріальних записів у кримінальному судочинстві або коли того вимагає норма закону. Нотаріус повинен виважено, обачно і уважно оцінити право або законний інтерес заявника на отримання архівних відомостей, що його стосуються, особливо, коли дія або документ визнає або надає йому будь-які права. Нотаріус повинен дотримуватися цього правила найбільш підходящим способом, надаючи йому повну або часткову копію документа (стаття 48) [86].

Нотаріус не несе відповідальності за порушення принципу конфіденційності у випадках допиту його у встановленому законом порядку як свідка стосовно обставин, які виходять за межі предмета нотаріальної таємниці, визначеного чинним законодавством, хоча й охоплюються предметом конфіденційності інформації.

За всіх інших обставин в процесі визначення обсягу відомостей, на котрі поширюється обов'язок збереження конфіденційності, нотаріус повинен виходити з норм Правил професійної етики нотаріусів України.

Нотаріус та нотаріальне об'єднання зобов'язані забезпечити такі умови зберігання документів, переданих їм клієнтом, та інших матеріалів, що перебувають в їх розпорядженні і містять конфіденційну інформацію, котрі унеможливають доступ до них сторонніх осіб.

В якості процесуальних ознак взаємодії нотаріуса з клієнтом, ми виділили процесуальну самостійність. Ідеальною вважається нами думка про абсолютну процесуальну незалежність нотаріуса. Спробуємо обґрунтувати власне міркування. Враховуючи те, що нотаріус у своїй діяльності керується інтересами клієнта, можна з впевненістю стверджувати про межі процесуальної незалежності.

Останнім аспектом, який ми виділили, у форматі взаємодії нотаріуса з клієнтом є моральний характер такого спілкування. Моральність передбачає висування нотаріусом перед самим собою низки вимог, дотримання і виконання яких має забезпечити реалізацію нотаріусом свого професійного обов'язку.

У першу чергу, ми хочемо наголосити на добровільності взаємодії нотаріуса з клієнтом, що передбачає уникнення будь-яких проявів нав'язливої поведінки нотаріуса. Крім цього, робота нотаріуса повинна бути зрозумілою клієнтові. Кожна дія повинна мати обґрунтовану та зрозумілу мету.

Також нотаріус не повинен бути занадто наполегливим щодо пропонування своїх послуг клієнтові. Адже, коли нотаріус намагається різними способами тиснути на клієнта, нав'язати йому свої послуги, то таку поведінку слід вважати неетичною.

Укладаючи угоду, нотаріус повинен зважити свої можливості: усвідомити характер, обсяг і можливу тривалість роботи, з'ясувати

специфіку правової ситуації, визначити галузь юридичних знань та оцінити свої пізнання у цій сфері; з'ясувати позицію клієнта тощо.

При надання правової послуги клієнту, нотаріусу категорично забороняється використовувати незаконні та неетичні засоби.

Важливим моральним стимулом у взаємовідносинах нотаріуса з клієнтом є самокритичність першого. Можливість нотаріуса піддавати сумніву здобуті докази, одержану інформацію, висувати перед собою нові завдання у пошуку істини, навіть тоді, коли все вже й без того зрозуміло, – виступає рушійною силою, каталізатором власного вдосконалення нотаріуса як особистості, так і професіонала.

Відомчими нормативно-правовими актами передбачені певні правові заборони під час надання нотаріусом правових послуг клієнтам.

Так, наприклад, нотаріус зобов'язаний:

- 1) поважати право особи щодо якої або за дорученням якої вчиняється нотаріальна дія, знайомитися з усіма необхідними документами, поданими для її вчинення;
- 2) уникати неправдивого подання інформації щодо своєї компетенції;
- 3) діяти як неупереджений радник, сумлінно і чесно, утримуватися від втручання до особистих справ осіб з питань, що виходять за межі його професії та не пов'язані з характером їх звернення;
- 4) визнавати право особи консультиватися з питань вчинення нотаріальних дій у іншого нотаріуса чи в іншій компетентній особі;
- 5) утримуватися від виконання своїх обов'язків за умови чи обставин, що можуть загрожувати їх якості;
- 6) встановлювати довірливі взаємовідносини з особою, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії, проявляти терпіння (витримку), ввічливість та тактовність у відносинах з тими, з ким він взаємодіє в межах професійного та особистого кола спілкування, не допускаючи вияву зневажливого ставлення до людей та до їх законних інтересів, а також дотримуватися культури мови, поведінки, зовнішнього вигляду;

7) не піддаватися тиску третіх осіб, впливу політичної кон'юнктури, суворо дотримуватися вимог законодавства та не порушувати законних інтересів осіб, які до нього звернулися;

8) з повагою ставитися до загальноприйнятих моральних цінностей і особистих переконань осіб, які до нього звертаються, враховуючи законні інтереси особи, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії;

9) надавати особі, яка до нього звернулася, пояснення, необхідні для правильного розуміння та оцінки вчинюваної ним нотаріальної дії;

10) інформувати особу, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії, про природу дій, що вчинятимуться, про можливі правові наслідки, а також про особливості, властиві вчинюваній нотаріальній дії, та про обсяг дій, проведення яких є необхідним;

11) інформувати особу, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, про розмір всіх пов'язаних із вчиненням нотаріальної дії, платежів.

Нотаріусу забороняється розподіляти отримані ним кошти за вчинені нотаріальні дії між особами, за участю яких або щодо яких нотаріальні дії вчинялися, або з будь-якими іншими особами, які не перебувають з нотаріусом у трудових відносинах. Право особи, яка потребує вчинення нотаріальної дії, на вільний вибір нотаріуса є основним правилом нотаріальної діяльності. Нотаріус повинен не допускати «приваблення клієнтів», пропонуючи зниження плати, пільги, подарунки або знижки, або здійснення будь-яких інших аналогічних дій, які суперечать гідності і незалежності нотаріальної діяльності. Існування декількох нотаріусів в одній нотаріальній конторі не повинно перешкоджати вільному вибору нотаріуса особою, яка потребує вчинення нотаріальної дії, і буде можливим тільки тоді, коли це право буде гарантовано в тому приміщенні [86].

Закріплення таких етичних положень у нормативних актах нотаріальної діяльності цілком позитивно сприймається опитаними респондентами під час соціологічного дослідження. На питання щодо актуальності законодавчого врегулювання етики нотаріуса, то за ці зміни виступають 62,6% опитаних

(сума відповідей за індикаторами шкали «безумовно так» – 25,6% та «скоріше так» – 37,0%). Трохи більше третини респондентів – 35,0% не згодні з ідеєю законодавчого врегулювання етики (сума «скоріше ні» – 26,2% та «безумовно ні» – 8,8%).

Оплата нотаріуса регулюється за допомогою тарифів, встановлених законом, або ж в разі відсутності таких – Палатою або професійної Асоціацією. Тариф повинен гарантувати неупередженість та незалежність нотаріального обслуговування, а також перевагу з точки зору його якості та загальнодоступності для громадян. Нотаріальний тариф повинен бути простим, прозорим і легко доступним для широкої публіки (стаття 51) [86].

Звичайно, законодавче закріплення етичних положень нотаріальної діяльності сприяло б підвищенню актуальності та статусності даного аспекту, проте, на наш погляд, те що нормативно воно вже передбачено – створює також належні передумови для реалізації нотаріальної функції і у питанні фінансово-етичному.

Нотаріус завжди повинен прагнути до загального блага. Він повинен діяти неупереджено і незалежно в усіх аспектах своєї професії, не допускаючи будь-якого зовнішнього впливу на свою діяльність і будь-якої форми дискримінації клієнтів. Він повинен приділяти особливу увагу тій стороні, яка найбільше потребує додаткової інформації, компенсуючи тим самим дисбаланс в знаннях, активно надаючи свої поради і професійні консультації, підтримуючи при цьому збалансовану позицію для збереження законності дії або операції, повної ефективності нотаріально посвідченого документа, а також безпеки та миру між сторонами. Він повинен чітко і професійно інформувати клієнтів про законні засоби для досягнення бажаних законних цілей, наслідки запланованих дій або угод і попереджати їх про несприятливі результати, якщо вони наполягатимуть у своїх заявах (стаття 46). Нотаріус завжди повинен докладати максимальних зусиль і займатися, насамперед, діями і операціями, які в силу своєї природи впливають на особисте життя людей (стаття 47) [86].

Зазначені вище положення нотаріальної діяльності засвідчили необхідність оновлення правової бази, впровадження сучасних теоретичних та практичних особливостей нотаріальної діяльності, деонтологічних стандартів тощо.

Підтвердженням нашої думки є результати проведеного соціологічного опитування щодо необхідності прийняття нового Закону України «Про нотаріат», де переважна кількість учасників дослідження – 74,4% зазначають, що безумовно, необхідність нового ЗУ «Про нотаріат» є очевидною, оскільки сьогодні дуже застаріли не тільки певні підходи, а й основні поняття, а новий закон повинен відображати місце і роль нотаріату у правовій системі (Додатки А-В).

Таким чином, проведений аналіз питання відносин нотаріуса з клієнтами дозволив автору дисертаційного дослідження дійти наступних висновків.

1. Особливість взаємовідносин нотаріуса з клієнтом полягає у тому, що, окрім загальнолюдських процесів комунікації, зв'язки нотаріуса з клієнтом мають процесуально-правовий характер, а також ґрунтуються на матеріальному заохоченні.

2. Встановлено, що особливості взаємовідносин нотаріуса з клієнтом відзначаються рядом професійних ознак – необхідністю всіляко забезпечувати дотримання прав та інтересів клієнта, кваліфікованістю нотаріуса під час реалізації своєї діяльності (стриманість у висловлюваннях, коректність ведення діалогу, виважений тон власних міркувань, логічність та влучність коментарів), додержанням конфіденційності інформації, яка стала відома нотаріусу в силу виконання ним своїх професійних обов'язків, процесуальною самостійністю нотаріуса, моральним характером взаємодії нотаріуса з клієнтом, що передбачає низку вимог, які ґрунтуються на добровільності взаємодії, уникненням будь-яких проявів нав'язливої поведінки нотаріуса.

3.3. Взаємодія нотаріуса з колегами

Оскільки діяльність нотаріуса має публічно-правовий характер, її зміст та етичне підґрунтя на всіх етапах захисту інтересів осіб, які звернулись за юридичною допомогою, визначаються усвідомленням нотаріуса свого правового та морального обов'язку. Роз'яснюючи клієнтам права та обов'язки під час проведення консультаційних прийомів, забезпечуючи дотримання прав та інтересів клієнтів нотаріус повинен завжди пам'ятати про суспільне значення своєї професійної діяльності, про честь та гідність свого звання, повинен завжди піклуватись про зміцнення авторитету та престижу нотаріату в цілому.

Окремо Закон України «Про нотаріат» закріплює норму, яка стосується гарантій нотаріальної діяльності. Зокрема, законодавством встановлено, що професійні права, честь і гідність охороняються законом; забороняється будь-яке втручання в нотаріальну діяльність, вимагання нього, його помічника, посадових осіб і технічних працівників нотаріальних об'єднань відомостей, що становлять нотаріальну таємницю. З цих питань вони також не можуть допитуватись як свідки.

Корпоративний дух професії вимагає довірчих стосунків та співпраці між нотаріусами заради їхніх клієнтів, з метою уникнення непотрібної тяганини та іншої поведінки, що зашкоджує репутації нотаріусів. Проте інтереси професії не можна ставити вище за інтереси клієнта.

Стосунки між нотаріусами повинні будуватись на засадах колегіальності, взаємної поваги представників професії, дотримання професійних прав нотаріусів, усіх основних принципів нотаріальної етики [72, с. 120].

Для забезпечення цих принципів нотаріус не повинен припускатися стосовно іншого нотаріуса:

- висловлювань, що принижують його честь і гідність, завдають шкоди його діловій репутації, нетактовних та принизливих висловлювань;
- поширення свідомо неправдивих відомостей про нього;

- спроб схилити клієнта іншого нотаріуса до розірвання з ним угоди про надання правової допомоги;
- спілкування з клієнтом іншого нотаріуса без згоди останнього, з приводу виконуваного ним доручення;
- намагань схилити до укладання угоди про надання правової допомоги особу, що прийшла в нотаріальне об'єднання до іншого нотаріуса.

У практиці виникають ситуації, коли мають місце незаконні або неетичні дії іншого нотаріуса. Як діяти в такому випадку?

Припустимими формами реагування нотаріуса на незаконну або неетичну поведінку іншого нотаріуса, якою заподіяна або може бути заподіяна шкода інтересам нотаріуса, його клієнта, нотаріального об'єднання або нотаріату як такого, є, перш за все, заява, скарга до органів нотаріату, що наділені дисциплінарними повноваженнями стосовно нотаріусів. Уже після цього можна також використати інші форми захисту прав та законних інтересів особи, передбачені чинним законодавством України.

Нотаріус повинен будувати свої стосунки з іншими нотаріусами на засадах взаємоповаги, а, відтак, уникати розголосу в засобах масової інформації (або поширення іншим способом) відомостей, що ганьблять іншого нотаріуса.

Нотаріус повинен ознайомити своїх працівників і співробітників з етичними нормами та іншими положеннями, що регулюють здійснення професії, і вимагати їх дотримання. Він несе відповідальність за шкоду, заподіяну в результаті дій або бездіяльності своїх працівників або співробітників. Нотаріус зобов'язаний звільняти людей, які постійно і регулярно не дотримуються вимог Кодексу правил професійної етики нотаріусів (стаття 42) [86].

З метою обмеження рекламування нотаріальної діяльності, що пов'язано з корпоративним духом професії, нотаріус не може вдаватись до антиреклами стосовно іншого нотаріуса (нотаріального об'єднання) або використовувати цей метод в процесі рекламування своєї діяльності.

Право громадян на вільний вибір нотаріуса є одним з основних прав нотаріальної діяльності, за винятком тих випадків, коли призначення нотаріуса визначається законом. Це право нотаріуси повинні завжди поважати. Нотаріус повинен не допускати «приваблення клієнтів», пропонуючи зниження плати, пільги, знижки чи подарунки, або здійснення інших подібних дій, що суперечать гідності і незалежності нотаріальної діяльності (стаття 35) [86].

У частині майнових стосунків з іншими нотаріусами, неетичним та некоректним буде вимагати винагороди від іншого нотаріуса за направлення йому клієнта.

Під час реалізації своїх процесуальних обов'язків нотаріус не повинен допускати будь-яких різких висловлювань на адресу свого колеги, навіть і у випадках, коли поведінка останнього є очевидно неправильною. У цьому випадку він не повинен відповідати на грубість, нетактовність свого супротивника, тому що це, скоріш за все, призведе до словесної перепалки з певним зарядом емоційного забарвлення.

Нотаріус зобов'язаний виконувати рішення органів Нотаріальної палати України, як органу професійного самоврядування, прийняті відповідно до їх повноважень. У відносинах з Нотаріальною палатою України та відділеннями в регіонах нотаріус зобов'язаний:

- особисто відвідувати загальні збори відділення Нотаріальної палати України в регіонах, а також заходи, що проводяться ними або Нотаріальною палатою України;
- своєчасно і в повному обсязі сплачувати членські внески та інші встановлені з'їздом нотаріусів Нотаріальної палати України платежі;
- з'являтися на запрошення президента, віце-президента, голів комісій Нотаріальної палати України, а також Голів відділень в регіонах для розгляду питань, пов'язаних з виконанням професійних та членських обов'язків нотаріуса;

- надавати інформацію, пояснення, відомості і документи з питань, що розглядаються Нотаріальною палатою України чи її відділеннями у межах своєї компетенції;

- надавати до Нотаріальної палати України та її відділень відомості, що стосуються професійної діяльності, включаючи відомості фінансового характеру, статистичні данні за встановленими Радою Нотаріальної палати України формами і в затверджені строки [86].

Нотаріусу слід будувати свої відносини з колегами по професії на принципах взаємоповаги, довіри і професійної взаємодії, проявляти коректність і доброзичливість.

Нотаріус повинен розглядати інших нотаріусів не як конкурентів, а як колег, об'єднаних для досягнення спільної мети, а саме для ефективного здійснення професійних обов'язків. Поведінка нотаріуса по відношенню до інших нотаріусів повинна бути спрямованою на пошук співпраці та солідарності, взаємно надаючи допомогу, послуги та консультації. Нотаріус повинен оперативно і достовірно відповідати на запити та звернення своїх колег, що стосуються нотаріальної діяльності [86].

Під час проведеного соціологічного дослідження думки нотаріусів щодо шляхів оптимізації в роботі, більшість учасників дослідження – 78,2% вказали на правові норми нотаріальної діяльності (сума індикаторів шкали «так» – 39,2% та «скоріше так» – 39,0%). Також вдосконалення потребують питання організації нотаріальної діяльності – 75,4% (сума індикаторів шкали «так» – 27,8% та «скоріше так» – 47,6%).

Нотаріус у своїх відносинах з колегами і нотаріальним співтовариством не має права:

- характеризуючи свою кваліфікацію, занижувати професійну гідність і авторитет своїх колег, дискредитувати інших нотаріусів;
- вести конкуренцію;
- монополізувати відповідну сферу нотаріальної діяльності чи роботу з особами, перешкоджаючи роботі інших нотаріусів;

- залучати осіб, які звернулися до нотаріуса шляхом зниження встановлених розмірів або оплати нотаріальних дій [86].

При цьому, слід зазначити, що спори між нотаріусами повинні вирішуватись у правовій площині та у цивілізованій спосіб, передбачених нормативно-правовими актами.

Реагування нотаріуса на незаконну або неетичну поведінку іншого нотаріуса, в т.ч. конфліктні ситуації між нотаріусами, здійснюється, по мірі можливості, у позасудовому порядку. З цією метою нотаріус може залучати Нотаріальну палату України до втручання [86].

Престиж адвокатської діяльності також залежить і від турботи про підростаюче покоління, наполегливе та кропітке виховання відчуття поваги, ввічливості, фактичності молодого фахівця – захисника прав та інтересів людей. Під час такої поведінки у колі спілкування з колегами, адвокат повинен проявляти свої найкращі якості, особливо, коли це стосується захисту протилежних інтересів колегами в одному судовому засіданні. Пошук істини, боротьба за справедливість повинна носити гуманний характер і виражатись відповідно у ставленні один до одного.

Нотаріус повинен надавати допомогу і передавати професійний досвід молодим колегам у рамках корпоративної і професійної солідарності, турботи про престиж професії й усього нотаріального співтовариства. Нотаріус повинен вживати всіх доступних заходів з дотримання працівників нотаріальної контори коректної поведінки по відношенню до інших нотаріусів та їх працівників [86].

Належної уваги потребує ставлення та поведінка нотаріуса відносно підростаючої зміни – стажерів, помічників, молодих фахівців тощо. Якщо досвідчений нотаріус бачить, що його молодий колега відчуває труднощі у вирішенні спірних питань, не знаходить правильного шляху чи вчиняє помилки, він повинен надати необхідну допомогу, приділити належну увагу в такій ситуації. Процесуальний статус наділяє всіх нотаріусів однаковими повноваженнями, а деонтологічні засади нотаріальної діяльності дозволяють

ефективно використовувати ці повноваження як досвідченими фахівцями, так і молодими з допомогою перших. Це моральний обов'язок нотаріуса допомогти колезі у вирішенні складного питання, що само-по-собі є свідченням професійної солідарності та взаємоповаги.

Немає необхідності доводити те, що ставлення нотаріуса до своїх колег і у тих випадках, коли між інтересами підзахисних виникли різкі колізії, повинні залишатись коректними, що образа, висловлена своєму колезі, завжди бумерангом повертається назад і підриває авторитет того, хто її висловив.

Морально виправдана вимога, згідно якій нотаріус повинен проявляти турботу про підвищення рівня роботи колективу, означає разом з тим і турботу одного нотаріуса про покращення роботи іншого. У процесі реалізації цієї турботи виникають деякі питання, вирішення яких викликає певні складнощі.

Не має сенсу говорити про те, яким необхідним в цих умовах є відчуття такту, проте не менш важливим є те, щоб нотаріус про виявлену помилку сказав прямо, без будь-яких форм вуалювання, навіть якщо це може сприйнятись як особиста образа. За помилку нотаріуса доводиться дуже дорого платити і вона не виправдовується страхом зіпсувати відносини. Критика колеги, пряма, позбавлена відтінку злорадства, створює позитивний моральний клімат у колективі.

За порушення нотаріусом норм Кодексу правил професійної етики нотаріусів України (етичний проступок) до нотаріуса можуть бути застосовані такі заходи впливу (санкції):

- зауваження;
- попередження;
- направлення Нотаріальній палаті України подання на розгляд Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у зв'язку з порушенням нотаріусом правил етики [86].

Невиконання нотаріусом вимог, що встановлені Кодексом правил професійної етики нотаріусів України, є порушенням правил професійної етики, і є підставою для застосування до нотаріуса, встановлених заходів впливу. Також порушеннями правил професійної етики вважається:

1. Відсутність нотаріуса у момент вчинення нотаріальної дії.
2. Зміна дати або змісту і автентичності документу.
3. Вчинення нотаріусом нотаріальних дій поза межами свого нотаріального округу.
4. Вчинення нотаріальних дій, що суперечать закону.
5. Порушення таємниці вчинення нотаріальних дій, професійної таємниці.
6. Допущення підкупу, співпраця в незаконній діяльності, відмиванні грошей, тероризм.
7. Ненадання професійної поради іншим колегам.
8. Нероз'яснення загальних положень правочину або протизаконного характеру його положень.
9. Матеріальні зв'язки з однією із сторін, що можуть спричинити втрату незалежності та неупередженості.
10. Втрата незалежності та неупередженості при вчиненні нотаріальних дій та виконанні інших обов'язків, покладених на нотаріуса законом.
11. Недотримання права особи, що потребує вчинення нотаріальної дії, на вільний вибір нотаріуса.
12. «Перехоплення клієнтів» і працівників в інших нотаріусів.
13. Пропонування комісійних (будь-якої іншої винагороди), знижок за вчинення нотаріальних дій.
14. Несплата членських внесків до Нотаріальної палати України.
15. Перешкоджання, затримка або блокування інспекцій і перевірок нотаріальної контори, що здійснюються органами Нотаріальної палати України або іншими контролюючими органами.
16. Невиконання рішень Нотаріальної палати України та її органів.

17. Реклама, що заборонена Кодексом.

18. Недотримання обов'язків постійного підвищення професійного рівня нотаріуса [86].

За результатами проведеного соціологічного дослідження встановлено, що більшість респондентів підтримують думку про необхідність оновлення нотаріального законодавства, при цьому 38,2% опитаних виступають за те, що функція затвердження правил професійної етики нотаріусів повинна бути закріплена за З'їздом нотаріусів України, а не затверджуватися профільним міністерством. Трохи менша частка респондентів – 33,4% свідчать, що зміни у чинному законодавстві мають бути спрямовані на передачу контрольних функцій за професійною діяльністю нотаріусів до компетенції НПУ і врегулювання на законодавчому рівні порядку делегування представників нотаріальної спільноти до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату. Чверть учасників дослідження – 25,2% зазначають, що зміни у законодавстві потрібно розпочати з заборони неправомірного, необґрунтованого, такого, що суперечить закону, втручання у діяльність НПУ з боку органів державної влади (Додатки А-В).

Відносини нотаріуса зі своїми колегами здійснюються за принципом рівний-рівному. Нотаріус повинен розглядати інших нотаріусів як колег, об'єднаних в прагненні до спільної мети, а саме до належного здійснення професії, а не як конкурентів. Поведінка нотаріуса по відношенню до інших нотаріусів повинна бути коректною і спрямованою на пошук співпраці та солідарності, шляхом взаємного обміну в наданні підтримки, послуг та консультацій. Нотаріус не повинен ганьбити інших нотаріусів. Наукові і технічні помилки або етичні проступки, допущені з боку іншого нотаріуса, повинні бути доведені до відома Палат або Асоціацій з метою порушення відповідної дисциплінарної справи чи судового провадження. Конфлікти між нотаріусами повинні регулюватися, мірою можливості, у позасудовому порядку. З цією метою нотаріус завжди може просити Палату або Асоціацію нотаріусів про втручання (стаття 34) [86].

Варто підкреслити, що на нормативному рівні сьогодні передбачено чимало випадків вирішення суперечливих питань нотаріальної діяльності, що лежать у площині міжособистісної взаємодії як колег. Це створено для того, щоб максимально унеможливити прояви конфліктних ситуації у комунікації нотаріусів між собою.

Так, наприклад, для передачі заведеної справи від одного нотаріуса іншому, заявник повинен подати спеціальне клопотання про відмову від нотаріуса, а також сплатити належні збори нотаріусу, який до цього моменту відповідав за його справу. Новий залучений нотаріус надіслати запит попередньому нотаріусу щодо погашення поточних зборів і їх оплати клієнтом. Якщо клієнт не згоден із заявленими зборами, він повинен передати цю справу в Палату або Асоціацію нотаріусів до вирішення питання. Якщо клієнт не бажає сплачувати ці збори після зв'язку з попереднім нотаріусом, новий нотаріус, незважаючи на повідомлення Палати або Асоціації про цю відмову, може продовжувати обробляти досье, до тих пір, поки конфлікт не буде врегульовано (стаття 36) [86].

Хочеться акцентувати увагу на важливості міжнародного досвіту нотаріальної діяльності для сучасного українського нотаріату.

Нотаріати-члени Міжнародного Союзу Латинського нотаріату повинні співпрацювати та обмінюватися досвідом з метою постійного поліпшення нотаріального обслуговування громадян і підприємств. Всесвітня мережа нотаріусів повинна відповідати за надання допомоги нотаріусам, які беруть участь у міжнародних правочинах, відповідно до правил Міжнародного Союзу Латинського нотаріату (стаття 37) [86].

На думку опитаних під час проведення соціологічного дослідження респондентів, на запитання «Як Ви вважаєте, чи вплине членство України у міжнародній неурядовій організації – Міжнародній спілці нотаріату (МСН) на розвиток самоврядування у нотаріальному співтоваристві, нотаріальної етики і стандартів в сучасному українському нотаріаті?» більша кількість опитаних 69,8% (сума варіантів «безумовно так» – 40,6% та «скоріше так» –

29,2%) зазначила, що присутність України у міжнародному співтоваристві нотаріусів обов'язково і беззаперечно матиме позитивний вплив на стан нотаріату України, у тому числі на розвиток нотаріальної етики та стандартів (Додатки А-В).

Існування декількох нотаріусів в одній нотаріальній конторі не повинно перешкоджати вільному вибору нотаріуса клієнтом і, отже, буде можливим тільки тоді, коли це право буде гарантовано в одному і тому ж місці. Об'єднання декількох нотаріусів, створене відповідно до законодавства кожної держави, не повинно виключати солідарну відповідальність всіх нотаріусів - учасників об'єднання за будь-які дії або бездіяльність інших нотаріусів, а також всіх працівників нотаріальної контори (стаття 38). Заміна хворого або відсутнього нотаріуса повинна здійснюватися шляхом забезпечення такої ж самовідданості, професіоналізму, поваги до клієнтів і співробітників нотаріуса, якого заміщують, притаманних для даної нотаріальної контори. Порядок розподілу винагороди за подібну заміну повинен ґрунтуватися на угодах, досягнутих між зацікавленими сторонами, а за відсутності угоди регулюватися відповідно до звичної практики і звичаїв місця, а в разі їх відсутності - згідно з критеріями і правилами, встановленими Палатою чи Асоціацією нотаріусів (стаття 40) [86].

У будь-якому випадку, на наш погляд, питання матеріальної винагороди повинно бути другорядним у взаємовідносинах нотаріусів між собою. Перш за все – професійність та морально-етичне підґрунтя комунікації. Адже саме завдяки останнім можливе досягнення ефективного результату та належного виконання покладених обов'язків.

Організація нотаріальної контори визначається нотаріусом, який повинен дотримуватися вимог щодо матеріальних і людських ресурсів, встановлених Палатою або Асоціацією та / або законом, забезпечуючи своїм працівникам і співробітникам відповідне ставлення, персональні умови праці і достатню оплату, що дозволяють гідно здійснювати професію. Нотаріальна контора повинна бути оснащена всіма необхідними технологічними

засобами, достатніми для здійснення цієї функції, відповідно до державної організацією і наданням публічних послуг (стаття 41). Кандидати в нотаріуси і нотаріуси-стажисти повинні вивчити і знати не тільки право і техніку роботи, а й спосіб буття і «обов'язок бути» професії та нотаріальної служби. Нотаріуси, що відповідають за їх навчання, повинні ставитися до них з повагою і підтримувати їх (стаття 45) [86].

Сьогодні необхідно переглянути вимоги, які висуваються для майбутніх претендентів на посади нотаріусів. Як засвідчують результати проведеного соціологічного опитування, порядок набуття статусу нотаріуса, насамперед, має бути пов'язаний із встановленням додаткових вимог до осіб, які претендують на посаду нотаріуса (дієздатність; відсутність непогашеної або не знятої судимості; відсутність захворювання, що перешкоджає виконанню професійних обов'язків нотаріуса; відсутність громадянства іншої держави) – 62,6% (індикатор шкали «так»). Максимально великий показник за індикатором шкали «скоріше так» отримав аспект, пов'язаний з наданням права територіальним органам Міністерства юстиції проводити перевірку достовірності документів та відомостей, представлених претендентом для участі в іспиті на стажування у нотаріуса, в кваліфікаційному іспиті, у конкурсі на заміщення вакантної посади нотаріуса – 36,4%. Серед показників негативної спрямованості найбільш великі дані отримали такі напрями, як зміна порядку формування складу конкурсної комісії шляхом обов'язкового включення до неї представників науки, громадських організацій, що займаються забезпеченням захисту прав громадян та представників суддівського співтовариства – 17,2% (індикатор шкали «скоріше ні») та встановлення вікового цензу (не менше 25 і не більше 70 років) – 11,4% (індикатор шкали «ні»).

Якщо оперувати сумарними показниками індикаторів «так» та «скоріше так», виявляється, що для особливого порядку набуття статусу нотаріуса важливими є (розташовані у порядку зменшення пріоритетності) встановлення додаткових вимог до осіб, які претендують на посаду нотаріуса

– 88,4%, надання права територіальним органам Міністерства юстиції проводити перевірку достовірності документів та відомостей, представлених претендентом – 76,0%, зміна порядку формування складу конкурсної комісії – 75,0%, встановлення вікового цензу – 71,8% (Додатки А-В).

Нотаріус повинен заохочувати і контролювати постійне поліпшення обслуговування за рахунок безперервного навчання своїх працівників і співробітників, змушуючи їх відвідувати курси з технічної підготовки та вдосконалення правових знань і практики, з метою забезпечення якості при здійсненні нотаріальної функції (стаття 43) [86].

Таким чином, за результатами проведеного аналізу питання взаємовідносин нотаріуса з колегами, автор дисертаційного дослідження дійшов наступних висновків.

1. Стосунки між нотаріусами повинні будуватись на засадах колегіальності, взаємної поваги представників професії, дотримання професійних прав нотаріусів, довіри і професійної взаємодії, усіх основних принципів нотаріальної етики, а також проявляти коректність і доброзичливість.

2. Для забезпечення цих принципів нотаріус не повинен припускатися стосовно іншого нотаріуса: 1) висловлювань, що принижують його честь і гідність, завдають шкоди його діловій репутації, нетактовних та принизливих висловлювань; 2) поширення свідомо неправдивих відомостей про нього; 3) спроб схилити клієнта іншого нотаріуса до розірвання з ним угоди про надання правової допомоги; 4) спілкування з клієнтом іншого нотаріуса без згоди останнього, з приводу виконуваного ним доручення; 5) намагань схилити до укладання угоди про надання правової допомоги особу, що прийшла в нотаріальне об'єднання до іншого нотаріуса.

Висновки до третього розділу

Встановлено, що поділ на особисті та професійні якості в особистості нотаріуса зумовлений тим, що характер виконуваної ним роботи накладає

відбиток на його повсякденне, відмінне від трудової діяльності, життя. З іншого боку – особисті якості, набуті від народження та розвинені в процесі виховання, знаходять своє відображення у професійній діяльності нотаріуса, наділяючи її певними рисами.

Зазначено, що в цьому аспекті про зв'язок особистих та професійних якостей особистості нотаріуса можна вести мову як про взаємний вплив кожного з компонентів один на одного. Взаємність обумовлена постійним розвитком особистості нотаріуса, багатогранністю його соціального життя. Особисті риси, проявляючись у професійній діяльності нотаріуса, зазнають змін, переорієнтовуються і набувають нової якості. В свою чергу професійна сторона діяльності нотаріуса також розвивається (кар'єра, досягнення у юриспруденції, юридичний досвід тощо), і, не останню роль в цьому, відіграють особисті риси (репутація, культура, стиль юридичного спілкування та ін..).

Доведено, що дослідження особистості нотаріуса є актуальним з огляду на те, що його діяльність розповсюджується у соціальній сфері, тобто характеризується комунікативними зв'язками з іншими людьми. Особливість такого спілкування полягає в тому, що нотаріус не просто виступає від свого імені із притаманним йому набором особистих якостей. Професійний обов'язок змушує нотаріуса забезпечувати дотримання прав та інтересів свого клієнта, що в свою чергу змінює прояв особистих якостей нотаріуса, так як вони слугують вже не просто виразом емоційної поведінки нотаріуса, а виступають засобом досягнення професійної мети. Через це виникає своєрідна «мутація» особистих якостей нотаріуса через сферу його професійної діяльності. Це зумовлює те, що ознаки характеру нотаріуса позбавлені можливості вільного прояву своїх рефлексивних властивостей і вони підпорядковані певній меті – забезпечення дотримання прав та інтересів інших осіб (клієнтів).

Наголошено, що до особистих якостей відносяться моральне підґрунтя, етична культура та естетичний образ. Серед професійних якостей виділяємо

правову культуру та правову свідомість, які знаходять свій прояв у правовій поведінці нотаріуса.

Встановлено, що під особистими якостями розуміються властивості характеру особи, яких вона набуває з народженням і які змінюються в процесі її соціалізації. Нотаріус як представник суспільного прошарку нотаріату має притаманні тільки йому особисті якості. Враховуючи характер і специфіку нотаріальної діяльності, ми розподілили особисті якості нотаріуса за критеріями, які є визначальними у його професії. Серед них слід назвати:

1) пошукову сферу нотаріальної діяльності – чесність і порядність, гуманне ставлення до людини, простота і скромність, спостережливість, уважність, вміння швидко відновлювати працездатність в умовах тривалого професійного навантаження;

2) конструктивну діяльність – ерудованість, широкий кругозір, ділову хватку, об'єктивність, глибину мислення, творчість у пошуку оригінального підходу, проникливість;

3) документальне забезпечення – розвиненість письмової мови, здатність швидко узагальнювати інформацію на папері, вміння дати письмовий опис юридичного явища, грамотність у формулюванні власних висловлювань, прагнення до самовдосконалення в аспекті оформлення процесуальних документів, відстеження останніх новацій правопису тощо;

4) комунікативну сферу – доброзичливість і чуйність, дотримання професійної таємниці, пунктуальність та відповідальність у виконанні наданих обіцянок, високі моральні якості, тактовність, гнучкість, енергійність у веденні діалогу, висловленні реплік, доводу власної позиції тощо.

Доведено, що основними професійними здібностями, які забезпечують успішність виконання нотаріусом професійних завдань та реалізації його діяльності є наступні: 1) високий рівень розвитку понятійного, аналітичного і синтетичного, дедуктивного мислення; 2) схильність до дослідницької

роботи; 3) наявність розвинутих комунікативних якостей; 4) високий рівень розвитку короткочасної і довгострокової пам'яті; 5) уміння встановлювати психологічний контакт зі співрозмовником, здатність вести переговори, переконувати; 6) наявність гарно розвинутих вербальних здібностей; 7) здатність займатися тривалий час кропіткою роботою, високий рівень розвитку концентрації і стійкості уваги; 8) здатність сприймати велику кількість інформації; 9) здатність контролювати свої емоції тощо.

Сформульовано якості, що перешкоджають ефективності професійної нотаріальної діяльності: вузькість кругозору; непевність у собі, нерішучість; низький рівень розвитку чи відсутність комунікативних здібностей, погана дикція; невірноваженість, безтактність; інертність; безпринципність; непогашена судимість; відсутність інтересу до виконуваної роботи; запальність, імпульсивність; нездатність зіставляти й аналізувати факти; невміння протистояти зовнішнім факторам.

Аргументовано, що питання професійно-етичної характеристики нотаріальної діяльності знайшли своє офіційне закріплення і на нормативному рівні, зокрема у Кодексі професійної етики та правил організації нотаріату, Правилах професійної етики нотаріусів України, Законі України «Про нотаріат» та ін. Крім цього, відомчими нормативними актами Міністерства юстиції України чітко визначено дії, які підривають професійну гідність нотаріуса, та зазначено, що імідж нотаріуса формується не тільки під час реалізації ним нотаріальної функції, а і у позаслужбовий час.

Встановлено, що особливості взаємовідносин нотаріуса з клієнтом відзначаються рядом професійних ознак. Перш за все, слід наголосити на тому, що нотаріуса у своїй діяльності повинен всіляко забезпечувати дотримання прав та інтересів клієнта.

Доведено, що ще однією професійною ознакою взаємовідносин нотаріуса з клієнтом є його кваліфікованість під час реалізації своєї діяльності. Під кваліфікованістю розуміється вміння нотаріуса вести дискусію, реагувати на зміни в законодавстві та нотаріальній практиці тощо.

Така поведінка нотаріуса свідчить про його стриманість у висловлюваннях, коректність ведення діалогу, виважений тон власних міркувань, логічність та влучність коментарів.

Наголошено, що поряд з вже названими професійними ознаками взаємодії нотаріуса з клієнтом, варто зазначити про додержання конфіденційності інформації, яка стала відома нотаріусу в силу виконання ним своїх професійних обов'язків. Під конфіденційною інформацією розуміються будь-які дані про особу, розголошення яких для неї може спричинити негативні наслідки морального характеру у вигляді страждань та матеріального у формі різного роду цивільних зобов'язань.

Визначено також в якості процесуальних ознак взаємодії нотаріуса з клієнтом процесуальну самостійність. Ідеальною вважається думка про абсолютну процесуальну незалежність нотаріуса, адже, враховуючи те, що нотаріус у своїй діяльності керується інтересами клієнта, можна з впевненістю стверджувати про обмеженість процесуальної незалежності нотаріуса.

З'ясовано, що останнім аспектом, який виділено, у форматі взаємодії нотаріуса з клієнтом є моральний характер такого спілкування. Моральність передбачає висування нотаріусом перед самим собою низки вимог, дотримання і виконання яких має забезпечити реалізацію нотаріусом свого професійного обов'язку, який повинен ґрунтуватись на добровільності взаємодії нотаріуса з клієнтом, що передбачає уникнення будь-яких проявів нав'язливої поведінки нотаріуса. Крім цього, робота нотаріуса повинна бути зрозумілою клієнтові, кожна дія повинна мати обґрунтовану та зрозумілу мету.

Визначено, що стосунки між нотаріусами повинні будуватись на засадах колегіальності, взаємної поваги представників професії, дотримання професійних прав нотаріусів, усіх основних принципів нотаріальної етики. Нотаріусу слід будувати свої відносини з колегами по професії на принципах

взаємоповаги, довіри і професійної взаємодії, проявляти коректність і доброзичливість.

Встановлено, що для забезпечення цих принципів нотаріус не повинен припускатися стосовно іншого нотаріуса: 1) висловлювань, що принижують його честь і гідність, завдають шкоди його діловій репутації, нетактовних та принизливих висловлювань; 2) поширення свідомо неправдивих відомостей про нього; 3) спроб схилити клієнта іншого нотаріуса до розірвання з ним угоди про надання правової допомоги; 4) спілкування з клієнтом іншого нотаріуса без згоди останнього, з приводу виконуваного ним доручення; 5) намагань схилити до укладання угоди про надання правової допомоги особу, що прийшла в нотаріальне об'єднання до іншого нотаріуса.

Аргументовано, що нотаріус повинен будувати свої стосунки з іншими нотаріусами на засадах взаємоповаги, а, відтак, уникати розголосу в засобах масової інформації (або поширення іншим способом) відомостей, що ганьблять іншого нотаріуса.

Доведено, що з метою обмеження рекламування нотаріальної діяльності, що пов'язано з корпоративним духом професії, нотаріус не може вдаватись до антиреклами стосовно іншого нотаріуса (нотаріального об'єднання) або використовувати цей метод в процесі рекламування своєї діяльності.

Акцентовано увагу, що у частині майнових стосунків з іншими нотаріусами, неетичним та некоректним буде вимагати винагороди від іншого нотаріуса за направлення йому клієнта.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоноване нове розв'язання наукового завдання щодо теоретико-правових основ компетентнісної діяльності нотаріуса в Україні, зокрема:

1. З'ясовано, що генеза розвитку деонтологічних засад діяльності нотаріуса характеризується своєю непослідовністю, значний відбиток накладають історичні явища та процеси, які мали місце на території України в той чи інший проміжок часу.

Визначено ключові зміни інституту нотаріату під час його еволюції історичного розвитку, зокрема: 1) поява необхідності реєстрації та запису до урядових книг приватних актів (кінець XIV ст.); 2) прийняття Положення про нотаріальну частину на нормативному рівні (Судовий статут 1864 року); 3) запровадження присутності нотаріусів у столицях, губерніях та повітових містах (XIX ст.); 4) закріплення офіційного статусу на нормативному рівні, питань про майновий стан нотаріуса під час здійснення своєї діяльності, запровадження символу – печатки як приналежності до певної території (губернії) та ієрархії нотаріусів (XIX ст.); 5) поява гарантій нотаріальної діяльності: наявність свідків під час вчинення нотаріальної дії, введення поняття «нотаріальна таємниця» та вимог до ведення нотаріальної документації – реєстрів (1866 р.); 6) закріплення положень щодо вікового, освітнього цензів, введення дворічного нотаріального стажу, суми початкової застави, обмеження дисциплінарної відповідальності, введення інституту помічника нотаріуса, розсильного; розширення кола нотаріальних дій за рахунок введення нових видів засвідчень, усунення із нотаріальної практики свідків (1904 р.); 7) «чорні роки» історії нотаріату – скасовано приватну власність; нотаріат, як складову частину попередньої системи правопорядку, майже нівельовано, функції перерозподілені між органами РАЦС та суддями (1917-1921 рр.); 8) Прийняття Положення про державний нотаріат, яким передбачалось створення (відновлення) нотаріальних контор (1921 р.);

9) закріплення норм про оплату праці нотаріуса (1930 р.); 10) прийняття Закону України «Про нотаріат» (1993 р.).

2. Запропоновано під професійним обов'язком нотаріуса розуміти діяльність нотаріуса, пов'язану з виконанням його процесуальних обов'язків у зв'язку з реалізацією функцій його діяльності, яка характеризується рівнем правової культури та правової свідомості нотаріуса, його поведінкою (як правовою, так і в побуті), що орієнтується на принципи моралі, які склались у нотаріаті і реалізуються через сферу особистих і професійних якостей нотаріуса.

3. Доведено, що деонтологічні принципи діяльності нотаріуса сформовано в результаті еволюційних історичних процесів, які знайшли своє закріплення та відображення у сучасних принципах Міжнародного нотаріату: 1) у 1965 р. – законності, лояльності і чесності, об'єктивності та справедливості; 2) у 1986 р. – незалежності, неупередженості, дотримання правил професійної деонтології; 3) у 2004 р. – професійної таємниці, вільного вибору нотаріуса; 4) у 2005 р. – публічності та професійності, правової безпеки клієнта.

4. Встановлено, що стандарти нотаріальної діяльності є зразком діяльності нотаріусів, яким повинна відповідати їх поведінка; це концентрований вираз суспільних уявлень про місце і роль нотаріату в суспільному житті. Виокремлено в якості міжнародних стандартів нотаріальної діяльності: статус нотаріуса; правову та територіальну юрисдикцію; термін виконання обов'язків; професійну підготовку та підвищення кваліфікації; право відмовитись від виконання функцій; дотримання законності, прав людини; особисту реалізацію повноважень нотаріусом; обов'язкове членство; рекламу; професійну добросовісність та юридичну відповідальність; фінансову солідарність; сумісність професії; грошове забезпечення.

5. Визначено, що національні стандарти професійної діяльності нотаріуса – це передбачені міжнародними актами, чинним законодавством

вимоги до якості відповідних нотаріальних дій, а також напрацьовані нотаріальною практикою методи та способи організації роботи нотаріуса в цілому та в окремих правових чи іншого роду ситуаціях, які дозволяють йому діяти найбільш ефективно. Аргументовано, що національні стандарти нотаріальної діяльності характеризуються законодавчою регламентацією (8 стандартів закріплено у Законі України «Про нотаріат») та відомчою (7 стандартів передбачено Кодексом правил професійної етики нотаріусів України).

6. Обґрунтовано, що професійно-етична характеристика особистості нотаріуса уособлюється поєднанням якостей: а) особистих – у сфері пошукової, конструктивної, документальної та комунікативної діяльності; б) професійних – правова культура, правова свідомість, правова поведінка нотаріуса.

7. Аргументовано, що особливості взаємовідносин нотаріуса з клієнтом відзначаються рядом професійних ознак – необхідністю всіляко забезпечувати дотримання прав та інтересів клієнта, кваліфікованістю нотаріуса під час реалізації своєї діяльності (стриманість у висловлюваннях, коректність ведення діалогу, виважений тон власних міркувань, логічність та влучність коментарів), додержанням конфіденційності інформації в силу виконання ним своїх професійних обов'язків, процесуальною самостійністю нотаріуса, моральним характером взаємодії нотаріуса з клієнтом, що передбачає низку вимог, які ґрунтуються на добровільності взаємодії, уникненням будь-яких проявів нав'язливої поведінки нотаріуса.

8. Встановлено, що стосунки між нотаріусами повинні будуватись на засадах колегіальності, взаємної поваги представників професії, дотримання професійних прав нотаріусів, довіри і професійної взаємодії, усіх основних принципів нотаріальної етики, а також проявляти коректність і доброзичливість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Apalkova, I. Notary in Ukraine: establishment and introduction of digital technologies. *ScienceRise: Juridical Science*, (2(16), 27–32. (2021). <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2021.235308>.
2. Deiss-Helbig, Elisa and Uwe Remer-Bollow. “Exploring the Impact of Local Presence on Attitudes towards Asylum Seekers.” *Paper prepared for the ECPR General Conference 2017, Oslo, September 1*. 2017. URL : <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/978917e3-b578-4e7d-9efab83dfa852721.pdf>.
3. Deontology and Rules of Organization for Notariats. URL : <https://www.uinl.org/organizacion-de-la-funcion>.
4. Donnikova, I., & Kovban, A. Moral-legal self-regulation of freedom of conscience: culturological aspect. *Amazonia Investiga*, 9(32), 2020. 28–35.
5. Gilligan, Carol In a Different Voice: Psychological Theory and Women’s Development. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. 1982. ISBN 9780674445444.
6. Henry T. Greely, Mind Reading, Neuroscience, and the Law, in A Primer on Criminal Law and Neuroscience 121 (Stephen Morse and Adina L. Roskies eds., 2014). *Healthc. Ethic.* 446, 452. 2020; *McCarthy-Jones, supra note 2*, at 7.
7. Kamal A. The Law of Cyber-Space. An Invitation to the Table of Negotiations. Geneva : United Nations Institute for Training and Research, 2015. URL : https://www.un.int/kamal/sites/www.un.int/files/The%20Ambassador%27s%20Club%20at%20the%20United%20Nations/the_law_of_cyber-space.pdf.
8. Kovban, A., Kohut, I. (2019). Formation of a Corporate Social Responsibility Strategy of Companies in EU Countries. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol 5, No 3. 2019. P. 82–90. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-3-82-90>.

9. Le notariat dans le monde, d. Commission de coop ; ration notariale internationale d'U.I.N.L, 2001. 412 p.
10. Marcel A. Just et al., Machine Learning of Representations of Suicide and Emotion Concepts Identifies Suicidal Youth, 1 Nat. Hum. Behav. 911. 2017.
11. Mendel T. Freedom of Information as an Internationally Protected Human Right. *Comparative Media Law Journal*. January/June 2003. No. 1. URL : <https://www.article19.org/data/files/pdfs/publications/foi-as-an-international-right.pdf>.
12. Myshchak I. Constitutional and legal guarantees of religious freedom in Ukraine: some shortcomings and gaps in current legislation. *Constitutional process in Ukraine: political and legal aspects*. No 10 (66). 2019. 3–7.
13. Principles of notarial ethics. URL : <https://www.uinl.org/principios-de-deontologia>.
14. Robert A. Mason and Marcel A. Just, Neural Representation of Physics Concepts, 27 Psychol. Sci. 904. 2016.
15. Vdovichen V., Vdovichena, L. Professional Responsibility of Notaries: Ontological Aspect. *Eur. JL & Pub. Admin.* 2019. № 6. P. 148.
16. Veselov M. Administrative and legal ensure of “the best interests of the child” in the field of junior justice. *Public Administration and Law Review*. 2020. Issue 3. P. 49–56. DOI: 10.36690/2674-5216-2020-3-49.
17. William Schabas, *The Universal Declaration of Human Rights: The Travaux Préparatoires* (2013), at 283. *See also the Plan of the Draft Outline of an International Bill of Rights*, at 305–7.
18. Авторгов А.М. Приватні виконавці: правила реклами і конкуренції. *Юрліга*. 2019. URL : https://jurliga.ligazakon.net/ua/analytics/188218_privatn-vikonavts-pravila-reklami--konkurents.
19. Алексеева Ж.М. Образ юриста в сучасній європейській культурі : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.12. Київ, 2008. 175 с.
20. Ария С. Мир спасет доброта. О нравственных началах адвокатской деятельности. *Российская юстиция*. 1996. № 2. С. 49.

21. Аршава І.О. Державне управління розвитком нотаріату в умовах трансформації українського суспільства : дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Дніпропетровськ, 2013. 203 с.
22. Базовые принципы системы латинского нотариата : утв. 18 января 1986 г. Бюро при Комиссии по международному сотрудничеству Международного союза латинского нотариата и Постоянным советом в Гааге 13–15 марта 1986 г. URL : <https://www.c-z-s.ru/doc/notariat/law/bazovyye-principiyi-sistemyi-latinskogo-notariata.- utverzhde.pdf>.
23. Баранкова В. Мала енциклопедія нотаріуса. 2013. URL: yurradnik.com.ua.
24. Баранкова В. Перспективи реформування нотаріату України: організаційний та процесуальний аспекти. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2009. № 4(46). С. 24.
25. Барановский С. Пасынки Фемиды. *Нотариальный вестник*. 1903. № 2. С. 7-8
26. Барко В.І., Остапович В.П., Барко В.В. Шляхи оптимізації професійного психологічного відбору кандидатів на службу до Національній поліції України. *Право і Безпека*. 2017. № 1. С. 12-19.
27. Бахман К.О. Служебное и материальное положение нотариусов (По поводу проекта новой редакции положения о нотариальной части). Либава, 1911. 50 с.
28. Бегичев А.В., Фролова Е.Е. Историческое формирование нотариата латинского типа с середины XIX века и по настоящее время. *Юридические науки*. Москва. 2017. С. 90-94
29. Бисага Ю.Ю. Нотаріат у конституційній системі держави: історико-правові аспекти. Конституційноправові академічні студії. 2015. Вип. 2. С. 82.
30. Білозьоров Є. Правові гарантії прав та свобод людини і громадянина у сфері діяльності міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2008. 16 с.

31. Білоскурська О.В. Взаємозв'язок конституційних обов'язків та конституційної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 86–89.
32. Білуха М.Т. *Методологія наукових досліджень* : підручник. Київ: АБУ, 2002. 480 с.
33. Білько К.Ф. *Адміністративно-правове забезпечення організації та діяльності нотаріату в Україні* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2015. С. 23.
34. Бірюкова А. М. *Реклама адвокатської діяльності як прояв впливу процесу глобалізації. Підприємництво, господарство і право*. 2018. №8. С. 202–206.
35. Боборыкин А. *Опыт реформы нотариата как сословия (Нотариальные советы и новая такса вознаграждения)*. К., 1917. 70 с.
36. Бойко В.В. *Енергія емоцій в общении: взгляд на себя и на других*. М.: Информ. издат. дом Филин, 1996. 210 с.
37. Бойчук Ю.Д. *Сучасні підходи до розуміння сутності здоров'я людини та суміжних з ним понять. Загальна теорія здоров'я та здоров'я збереження* : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю.Д. Бойчука. Харків : Вид. Рожко С.Г., 2017. С. 5–16.
38. Боняк В.О. *Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності* : навчальний посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 224 с.
39. Булеца С.Б. *Право фізичної особи на життя та здоров'я як об'єкт цивільно-правової регламентації: порівняльно-правовий аналіз регулювання в Україні, Угорській, Словацькій та Чеській республіках* : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2005. 24 с.
40. Бурибаев Е.А. *Организация нотариата и нотариальной деятельности: опыт государств-участников Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР)*. Москва : Библио-Глобус, 2016. 428 с.

41. Васильєв А.С. Судові та правоохоронні органи України: підручник / А.С. Васильєв. Харків: «Одісей», 2006. 345 с.
42. Витрук Н.В. Социально-правовой механизм реализации конституционных прав и свобод. *Конституционный статус личности в СССР* / под ред. Б.Н. Топорнина М. : Юрид. лит-ра, 1980. С. 195–196.
43. Вільна енциклопедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
44. Власов А. Профессиональная деятельность адвоката. *Российская юстиция*. 2001. № 6. С. 30-31.
45. Волощук І.В. Теорія прав дитини: сучасний стан розробки проблеми. *Митна справа*. 2015. № 2(98), ч. 2, кн. 1. С. 19-24.
46. Вольман И.С. Юбилей русского нотариата. *Вестник права*. 1916. № 15-16. С. 384-388.
47. Гарбуз К.С. Правове регулювання статусу суб'єктів нотаріальної діяльності в Україні. *Правова держава*. 2015. С. 191-194.
48. Гасман А. Изменения Положения о нотариальной части за полвека. *Вестник Права*. 1916. № 15-16. С. 377-384.
49. Глобінець М.Г. Поняття контрольного провадження у сфері нотаріату. *Право та управління*. 2011. № 2. С. 80-84.
50. Гончарова А.С. До питання кримінальної відповідальності нотаріуса. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 227–231.
51. Горбань Н.С. Принципи нотаріального процесу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2014. 21 с. URL : <https://mydisser.com/ua/avtoref/view/29073.html>.
52. Горовенко Т.Г. Особенности процедуры привлечения нотариуса к ответственности. *Нотариат*. 2016. № 4. С. 11–19.
53. Горшенев В.М., Шахов И.Б. Контроль как правовая форма деятельности. М. : Юрид. лит., 1987. 176 с.
54. Граница права: закон, мораль и понятие права. URL : <https://ethics.harvard.edu/event/boundary-law-law-morality-and-concept-law>

55. Гуледза А. Нотаріальні системи сучасності організаційно-правовий аспект. *Форум права*. 2011. № 4. С. 162-166.
56. Гулевська Г.Ю. Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2004. 205 с.
57. Гулевська Г.Ю. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання нотаріальної діяльності та пріоритети запозичення в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 7. С. 57-61.
58. Гура І.В. Нотаріат як публічно-правовий інститут охорони та захисту прав громадян. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 1(1). С. 57-63.
59. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. К., 2008. 495 с.
60. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності: теоретичні, практичні та деонтологічні аспекти : навч. посіб. URL : http://pidruchniki.ws/10650913/pravo/advokatska_diyalnist.
61. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. М., 1955. 1292 с.
62. Данюк Л.В. Контроль за організацією нотаріальної діяльності (проблемні питання). *Держава та регіони*. 2010. № 2. С. 36-40.
63. Державне управління: теорія і практика / [за заг. ред. В.Б. Авер'янова]. К. : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
64. До лав адвокатів Київської області прийняли нових юристів. URL : <https://radako.com.ua/news/do-lav-advokativ-kiyivskoyi-oblasti-priynyali-novih-yuristiv-foto>.
65. Долинська М. Особливості вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування. *Вісник Львів. ун-ту. Серія юрид.* 2011. Вип. 53. С. 197–203.
66. Долинська М. Функції українського нотаріату поняття та види. *Форум права*. 2011. № 4 С. 208-212.

67. Долинська М.С. До питання історіографії та методології дослідження інституту українського нотаріату та нотаріального законодавства. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 1. 2015. С. 136-145.
68. Долинська М.С. Основні принципи нотаріального процесуального права України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 55-58.
69. Дякович М.М. Нотаріальне право України : навчальний посібник. Київ: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 686 с.
70. Європейський кодекс нотаріальної етики. URL : <http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2018/01.pdf>
71. Єдиний реєстр нотаріусів. URL : <https://ern.minjust.gov.ua>.
72. Єлов В.А. Основи адвокатської етики : посіб. викладача ; за заг. ред. Н.А. Рудницької. К. : Прецедент, 2010. 132 с.
73. Єфіменко Л.В. Принципи та функції нотаріальної охорони цивільних прав та інтересів. *Бюл. М-ва юстиції України*. 2013. № 9. С. 36–43.
74. Єфіменко Л.В. Теоретико-методологічні засади нотаріату України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 9. С. 30–36.
75. Загальна кількість адвокатів у ЄРАУ в розрізі регіональної присутності станом на 11.11.2020. URL : https://unba.org.ua/assets/uploads/6c69e4fd29427d8746b0_file.pdf.
76. Заломов В.А. Методологические основы изучения истории нотариата. *Правовое поле современной экономики*. 2012. № 2. С. 78–82.
77. Заповіді нотаріату. URL : <http://vinnotariat.com.ua/notariat/zapovidi-notariatu/>.
78. Зобов'язальне право України: Підручник / За ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубевої. Київ.: Істина, 2015. 848 с.
79. Историография. Советская историческая энциклопедия. М.: Сов. энцикл., 1965. Т. 6. 1022 с.

80. Ісаханова Н.І. Репутація на ринку юридичних послуг: гра за правилами та без. *Юридична газета online*. 2018. № 12-13 (614-615). URL : <https://yur-gazeta.com/publications/legal-business-in-ukraine/reputaciya-na-rinku-yuridichnih-poslug-gra-za-pravilami-ta-bez.html>.

81. Карнаух Т.М. Нотаріат як інститут превентивного правосуддя в Україні. *Актуальні проблеми цивільного права та процесу : матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. пам'яті Ю. С. Червоного*, (Одеса, 16 груд. 2011 р.). Нац. ун-т «Одеська юридична академія» ; [уклад. : Гонгало Р. Ф., Андронов І. В.]. О. : Фенікс, 2011. С. 42-46.

82. Кельман М.С. Юридична наука: проблеми методології: монографія. Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2011. 492 с.

83. Кириченко Ю.І. Актуальні питання приватної нотаріальної діяльності. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2014. № 2. С. 17–24.

84. Кінаш У.Я. Суб'єкти державної нотаріальної діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 5. Том 1. С. 188-191.

85. Коваленко К.В. Загальна та спеціальна дисциплінарна відповідальність. *Форум права*. 2008. № 2. С. 231–236.

86. Кодекс правил професійної етики нотаріусів України : Затверджений черговим З'їздом нотаріусів України від 20.04.2018 р. URL : <https://npu.ua/wp-content/uploads/2018/06/Кодекс-професійної-етики-нотаріу.pdf>.

87. Кодекс професійної етики приватних виконавців : Затверджений рішенням Першого З'їзду приватних виконавців України від 14.11.2017 р. № 1. URL : <https://www.ae.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Кодекс-професійної-етики-приватних-виконавців.pdf>.

88. Козаєва Н. Голови відділень НПУ про самоврядування та розвиток нотаріату. 2020. № 38. С. 8.

89. Комаров В. Проблеми латинського нотаріату: український досвід нормоутворення. *Вісник Академії правових наук України : збірник наукових праць*. 2007. № 1 (48). С. 137.

90. Комаров В.В., Баранкова В.В. Проблеми латинського нотаріату: український досвід нормоутворення. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 1(48). С. 129–141.

91. Компанейцев С.В. Деонтологічні засади діяльності адвоката: поняття, ознаки. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vlduvs_2012_3_36.pdf

92. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. № 254к/96ВР. *Законодавство України: база даних / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

93. Корнієнко П.С. Нотаріат як елемент системи правозахисної діяльності в Україні. *Судова апеляція*. 2018. № 3. С. 77-84.

94. Кравцов С. Підходи до формування вітчизняної системи професіологічних досліджень. *Український соціум*. 2009. № 4. С. 59–69.

95. Кудрявцев В.Н. Социальные деформации. М. : ИГПАН, 1992. 133 с.

96. Ладіна Л.С. Поняття та завдання адміністративної відповідальності в системі юридичної відповідальності приватного нотаріуса за українським законодавством. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2 (63). С. 72–76.

97. Латинський нотаріат. URL : https://studopedia.com.ua/1_5392_latinskiy-notariat.html.

98. Лефтеров В.О. Проблеми психологічного здоров'я та надання психологічних послуг населенню. *Інтегративна антропологія*. 2013. № 2 (22). С. 47–50.

99. Лошицький М.В. Теоретико-правові засади адміністративно-поліцейської діяльності держави : дис...доктора юрид. наук. Київ, 2014. 403 с.
100. Лубшев Ю.Ф. Нотариат в России : учебник. Москва : Профобразование, 2014. 832 с.
101. Маржина А. Зародження правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні: історико-правовий аспект. *Law. State. Technology*, (3), 15-19. 2021. URL : <https://doi.org/10.32782/LST/2021-3-3>.
102. Михальчишин Н.Л., Сенів Л.А. Сутність прояву конкуренції на ринку юридичних послуг. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2014. № 1 (52). С. 237–244.
103. Нелін О.І. Актуальні проблеми функціонування системи нотаріату в Україні: спроба концентричного рівного визначення. *Юридична Україна*. 2017. № 1. С. 64-69.
104. Нелін О.І. Еволюція спадкового права в Україні (історичноправовий аспект): дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.01. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2010. 415 с.
105. Нелін О.І. Нотаріат і квазінотаріат в Україні: окремі дискусійні питання. *Юридична Україна*. 2012. № 8. С. 19-22.
106. Нелін О.І. Правова природа нотаріального акту в новітній парадигмі українського права. *Юридична Україна*. 2013. № 11(131). С. 4-8.
107. Нелін О.І. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2015. С. 503.
108. Невзорова І.В. Генеза розвитку деонтологічних засад діяльності нотаріуса. *Науковий збірник «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції»*. № 2. Дніпро, 2020. С. 14-18.
109. Невзорова І.В. Еволюція інституту нотаріату XIX-XX століть : новації та недоліки в нормативних документах. *Правова освіта: науковий погляд молодих вчених: матеріали II науково-практичної конференції до*

Міжнародного дня освіти (м. Київ, 22 січня 2021 р.). Київ: Громадська організація «Фундація науковців та освітян», 2021. С. 88-91.

110. Невзорова І.В. Міжнародні деонтологічні стандарти діяльності нотаріату. *Науковий журнал «Юридичний бюлетень»*. № 11. Херсон, 2019. С. 84-90.

111. Невзорова І.В. Поняття та зміст правової поведінки нотаріуса. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 21-22 червня 2019 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. С. 18-19.

112. Невзорова І.В. Поняття та ознаки деонтологічних засад діяльності нотаріуса. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 14-15 червня 2019 р.). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 14-15.

113. Невзорова І.В. Правова культура та правова свідомість нотаріуса. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 14-15 червня 2019 р.). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 12-14.

114. Невзорова І.В. Сучасні стандарти діяльності нотаріуса. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. № 61. Ужгород, 2020. С. 32-35.

115. Невзорова І.В. Професійний обов'язок нотаріуса як основа його належної поведінки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 334-335.

116. Невзорова І.В. Національні стандарти нотаріальної діяльності в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 1 (volume 2). м. Братислава, Словацька Республіка. 2021. С. 63-67.

117. Нєвзорова І.В. Сутність деонтологічних засад діяльності нотаріуса. *Науковий журнал «Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України»*. № 19. Одеса, 2019. С. 33-37.

118. Нотариат и нотариальный процесс : учебник для студ. юрид. вузов / В.В. Комаров, В.В. Баранкова. Харків : Консум, 1999. 240 с.

119. Нотаріальна палата України в Міжнародному Союзі Нотаріату. URL : http://npu.in.ua/pro-npu/npu_v_msln.

120. Нотаріат в Україні : підручник / В.В. Комаров, В.В. Баранкова ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків : Право, 2011. 384 с.

121. Нотаріат в Україні : навчальний посібник / Ю.В. Нікітн, С.С. Бичкова, А.Г. Чубенко, В.К. Матвійчук, Е.О. Гіда, Т.П. стименко, Н.О. Чучкова. 4-те вид., доп. і пероб. / За заг. ред. докт. юрид. наук, професора Ю.В. Нікітіна. Київ : ВНЗ «Національна академія управління»; «Алерта», 2016. 586 с.

122. Нотаріат в Україні: підручник / В.В. Комаров [и др.] ; ред. В.В. Комаров. К. : Юрінком Інтер, 2006. 320 с.

123. Нотаріат України : Книга 1. Організація нотаріату з практикумом : підручник у трьох книгах / за заг. ред. д.ю.н., професора, заслуженого юриста України С.Я. Фурси. 3-те вид., доповн. і переробл. Київ: Алерта, 2015. 484 с.

124. Об утверждении Правил профессиональной этики нотариуса: постановление Министерства Юстиции Республики Беларусь, 16 ноября 2004 г., № 37, 8/11704 : с изм. и доп. от 20.05.2014 г., № 116 URL : https://etalonline.by/document/?regnum=w20411704&q_id=3757955.

125. Осауленко О.І. Юридична деонтологія : навчальний посібник. К. : Істина, 2008. 224 с.

126. Очерк истории этики / под. ред. Б.А. Чагина и др. М. : «Мысль», 1969. С. 37-39.

127. Павлик П.М., Кілічава Т.М. Нотаріат України. Київ: Університет «Україна», 2007. 201 с.
128. Паскар А.Л. Роль етичних стандартів поведінки у професійній діяльності адвоката. *Етика правника: тези доповідей та повідомлень учасників круглого столу* / за заг. ред. Т. Б. Вільчик. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2021. С. 93-96.
129. Пашинский А.И. Юридическая энциклопедия. М., 2001. С. 1217-1218.
130. Петрицин Н.Т. До питання про сутність юридичної відповідальності. *Часопис академії адвокатури України*. 2012. № 1. С. 222–225.
131. Подгорецкий П. Наиболее желательные изменения в организации современного нотариата. *Журнал Министерства юстиции*. 1906. № 7. С. 165-219
132. Позиція нотаріальної палати щодо законопроекту № 9311. URL : <https://npu.org.ua/news/poziciya-notarialno%D1%97-palati-ukra%D1%97nishhodo-zakonoproektu-9311/>.
133. Поклонська О.Ю., Компанейцев С.В. Професіограма адвокатської діяльності та професіоналізм адвоката: поняття та сутність URL : <http://uk.x-pdf.ru/5yuridicheskie/1425329-1-poklonska-kompaneycev-uchenie-zapiski-tavrisheskogo-nacionalnogo-universiteta-vernadsckogo-seriya-yuridicheskie-nauki-t.php>.
134. Почтовий М.М. Принципи правової політики України. *Право і Безпека*. 2009. № 5. С. 6-9 URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2009_5/PB-5/PB-5_1.pdf.
135. Правила адвокатської етики : Затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/mus28627>.

136. Правила професійної етики нотаріусів України : Наказ Міністерства юстиції України від 04.10.2013 № 2104/5. *Законодавство України : база даних / Верховна Рада України*. URL : <https://rada.gov.ua/>

137. Принципи нотаріальної етики. URL : <http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2018/04.pdf>

138. Про затвердження Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату. Наказ Міністерства юстиції України від 31.08.2011 року № 923. *Законодавство України : база даних / Верховна Рада України*. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/923-2011-%D0%BF>

139. Про затвердження Порядку видачі свідоцтва про право на вчинення нотаріальних дій щодо оформлення спадкових прав. Наказ Міністерства юстиції України від 07.12.2016 р. № 3595/5. *Законодавство України : база даних / Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1620-16#Text>.

140. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5. *Законодавство України : база даних / Верховна Рада України*. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>.

141. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 624. *Законодавство України : база даних / Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/624-2015-%D0%BF#Text>.

142. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України : Наказ Міністерства юстиції України від 04.10.2013 р. № 2104/5. *Офіційний вісник України*. 2013. № 82. С. 580.

143. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України : Наказ Міністерства юстиції України від 14.03.2013 р. № 431/5. *Офіційний вісник України*. 2013. № 24. С. 531.

144. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України : Наказ Міністерства юстиції України від 07.06.2021 р. № 2039/5. *Законодавство України : база даних / Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0759-21#Text>.

145. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.

146. Про Міністерство юстиції України : Постанова КМУ від 02.07.2017 № 228. *Законодавство України : база даних / Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF>.

147. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР. *Законодавство України : база даних / Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>.

148. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII *Законодавство України : база даних / Верховна Рада України*. URL : <https://rada.gov.ua/>.

149. Професійна етика та правила організації нотаріату. Міжнародний союз нотаріату. Нотаріальна палата України. URL : http://npu.in.ua/mizhnarodnij-notariat/profesiyna_etika_ta_pravila_organizatsi%D0%87_notariatu#.

150. Професіограма адвоката. URL : https://otherreferats.allbest.ru/law/00155104_0.html.

151. Професія, спеціальність та кваліфікація юриста. URL : https://studopedia.su/12_11834_professiya-spetsialnist-ta-kvalifikatsiya-yurista.html

152. Резнікова В.В. Сталий розвиток національної економіки неможливий без економічного багатоманіття. *Юридичний Вісник України*. 2021. № 12 (1341). С. 6–7.

153. Романовская О.В., Романовский Г.Б. Нотариат в Российской Федерации: Проблемы развития. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. С. 68.

154. Сабитова А.А., Жалмагамбет Е.Н. Нотариат как орган по защите прав участников договорных отношений. *Международное партнерство в образовании и науке: глобальные вызовы современности: сборник докл. междунар. науч. конгресса (10-15 сентября 2019 г.): в 3 частях.* УстьКаменогорск, 2019. Ч. 1. С. 179–185.

155. Сваткова Д. Конкурентна противага. *Український юрист.* 2013. № 07-08. URL : <http://jurist.ua/?article/362.10>.

156. Сидорова Т.А. Историография как интеллектуальная история: проблемы междисциплинарности и контекста. *Теории и методы исторических наук: шаг в XXI век : материалы научно-практической конференции (г. Москва, 12–14 ноября 2008 г.).* М., 2008. С. 236–238.

157. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. Пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.

158. Слинько Д.В. Загальні принципи юридичного процесу. *Порівняльно-аналітичне право.* 2019. № 1. С. 49–53.

159. Слинько Д.В. Юридичний процес: історія, теорія, практика : монографія. Харків : НТМТ, 2017. 415 с.

160. Соломко О.В. Приватний виконавець vs державний: конкуренти чи партнери? Проблеми взаємодії та досвід спільної роботи. *Юрист & Закон.* 2019. № 12. URL : https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA01256.

161. Сопілко І.М. Інститут нотаріату в механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина. *Стратегія розвитку України.* 2011. С. 190.

162. Сотников С.Л. Страхование профессиональной ответственности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Томск, 2010. 26 с.

163. Татарчук І.В. Нотаріат України : навч. посіб для підготовки до іспитів. Київ : Центр учбової л-ри, 2019. 332 с.

164. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Юристъ, 2001. 776 с.
165. Тернистий шлях українського нотаріату. *Юридична газета*. 2017. № 35 (585). URL : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/ternistiy-shlyah-ukrayinskogo-notariatu.html>
166. Философский словарь / [под ред. И. Т. Фролова]. М. : Политиздат, 1991. 560 с.
167. Філософія права : підручник/ [Під ред. О.Г.Данильяна]. Харків, «Право». 2009. С. 179-182.
168. Фріс І.П. До питання про принципи діяльності нотаріату в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 22. С. 121–124.
169. Фріс І.П. До питання про функції нотаріату. URL : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/apvchzu/2008_20/authors/fris.pdf
170. Фундаментальні принципи системи Латинського Нотаріату. URL : <http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/83.pdf>
171. Фурса С.Я. Теорія нотаріального процесу. Київ : Знання, 2013. 596 с.
172. Фурса С.Я. Чи можлива конкуренція серед нотаріусів? *Право України*. 2001. № 5. С. 65–70.
173. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Спадкове право. Теорія та практика : навчальний посібник для здобувачі вищої освіти в вищих навчальних закладів. Київ : Атіка, 2002. 496 с.
174. Худенко М.В. Етичні та правові аспекти конкуренції осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 3(95), 2021. С. 233-240. URL : <https://doi.org/10.33766/2524-0323.95.233-240>.
175. Цивільне право України : навч. посіб : у 2 т. Т. 1 / Ю.Ф. Іванов, О.В. Куриліна, М.В. Іванова. Київ : Алерта, 2019. 340 с.

176. Цивільне та сімейне право України : підруч. / за ред. Харитоновна Є.О., Голубєвої Н.Ю. Київ.: Правова єдність, 2009. 968 с.
177. Чеботарєва И.Ю. Реклама и профессиональная деятельность юриста. *Научная электронная библиотека «Киберленинка»*. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/reklama-i-professionalnaya-deyatelnost-yurista>
178. Червона пігулка для нотаріату. URL : https://zib.com.ua/ua/132119-e-notariat_mozhe_stati_realnistyu_za_umovi_zakonodavchih_zmi.html.
179. Череватенко І. Принципи безпосередності та диспозитивності у нотаріальному провадженні щодо посвідчення безспірних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 53–57.
180. Черниш В.М. До питання про історіографію вітчизняного нотаріату: історико-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 39–47.
181. Черниш В. Професійний обов'язок як структурний елемент деонтологічних засад діяльності нотаріуса. URL : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/66180/%C2>.
182. Черниш В.М. Правова політика і проблеми нотаріальної професії: науково-критичний дискурс. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (102). С. 139-146.
183. Чижмарь К.І. Інститут нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2015. 350 с.
184. Чижмарь К.І. Методологічні засади дослідження інституту нотаріату. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія право. 2014. Вип. 26. С. 90–92.
185. Чижмарь К.І. Питання історіографії дослідження інституту нотаріату. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія право. 2014. Вип. 25. С. 69–70.
186. Шевчук Л. Нотаріальна реформа 1864-1866 рр. в оцінках сучасників. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2014. Випуск 59. С. 156-162.

187. Шевчук Л. Основоположні принципи Латинського нотаріату та їх реалізація в Україні: історико-правовий аспект. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Випуск 66. С. 103-110.

188. Шепитько В. Нотариальная тайна: уголовно-процессуальные способы получения информации. *Мала енциклопедія нотаріуса, науково-практичний журнал*. № 6 (24). 2005. С. 44-48.

189. Шишленко В.Г. Правове регулювання та організація діяльності нотаріату України. *Форум права*. 2010. № 4. С. 971-975.

190. Шишленко В.Г. Щодо реформування нотаріату України. *Форум права*. 2012. № 1. С. 1091-1099.

191. Шкляр С.В. Що не так із системою примусового виконання судових рішень в Україні. *Економічна правда*. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/03/3/671563/>.

192. Шульга А.М. Юридично значуща поведінка: «негативна» і «позитивна» відповідальність. *Право і безпека*. 2012. № 1. С. 55–58.

193. Этика адвоката. М. : Издательство “Юрлитинформ”, 2007. 592 с.

194. Юридична деонтологія. URL : http://www.pravo.vuzlib.net/book_z953_page_22.html.

195. Яроцкий Н. Замечания на проект новой редакции положения о нотариальной части, составленной в 1904 г. СПб., 1910. 78 с.

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент
Заслужений юрист України

Андрій ФОМЕНКО

10. 2021 року

АКТ

«10» жовтня 2021

м. Дніпро

**про впровадження у навчальний процес
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ основних
результатів дисертації Невзорової Ірини Володимирівни «Теоретико-
правові основи компетентнісної діяльності нотаріуса» на здобуття
наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» (галузь
знань 08 Право)**

Комісія у складі: Юнін О.С. (голова) – доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, перший проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ; Шевченко С.І. – кандидат юридичних наук, директор Навчально-наукового інституту заочного навчання та підвищення кваліфікації; Селіхов Д.А. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права

уклала цей акт про те, що основні результати наукового дослідження Невзорової І.В. «Теоретико-правові основи компетентнісної діяльності нотаріуса» використовуються у навчальному процесі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, зокрема, при підготовці навчально-методичних комплексів та викладанні дисциплін «Теорія держави і права», «Актульні питання теорії держави і права», «Юридична деонтологія».

Голова комісії:

Члени комісії:

Олександр ЮНІН

Сергій ШЕВЧЕНКО

Дмитро СЕЛІХОВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. Президента Науково-дослідного
інституту публічного права,
доктор юридичних наук, професор

29.10.2021 р.

Сергій КОРОЄД

АКТ

**впровадження результатів дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» (галузь знань 08 Право)
Нєвзорової Ірини Володимирівни «Теоретико-правові основи
компетентнісної діяльності нотаріуса» у науково-дослідну роботу Науково-
дослідного інституту публічного права**

Комісія в складі: в.о. президента Науково-дослідного інституту публічного права, доктора юридичних наук, професора Коросда Сергія Олексійовича (голова комісії), завідувача аспірантури, доктора юридичних наук, доцента Сороки Лариси Володимирівни, завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, кандидата юридичних наук, старшого дослідника Куркової Ксенії Миколаївни, склала цей акт про те, що матеріали дисертації Нєвзорової Ірини Володимирівни на тему: «Теоретико-правові основи компетентнісної діяльності нотаріуса» (на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» (галузь знань 08 Право) мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються у науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права, а саме для подальшого розроблення наукових питань щодо дослідження теоретичних та прикладних аспектів дослідження компетентнісної діяльності нотаріуса, його деонтологічних засад і використовується Інститутом в межах реалізації теми науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації №0115U005495).

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової роботи працівників відділів та аспірантів Науково-дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертації Нєвзорової Ірини Володимирівни на тему: «Теоретико-правові основи компетентнісної діяльності нотаріуса» (на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» (галузь знань 08 Право) вважати впровадженими в науково-дослідну роботу Науково-

дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки теорії держави та права.

Голова комісії:

Сергій КОРОЄД

Члени комісії:

Лариса СОРОКА

Ксенія КУРКОВА

ДІЯЛЬНІСТЬ НОТАРІУСА В УКРАЇНІ АНКЕТА

Шановні респонденти!

Заповнюйте, будь ласка, анкету, виходячи з Вашого досвіду, знань та розуміння проблеми. Об'єктивність висновків за результатами анкетування залежить від повноти та щирості Ваших відповідей. Уважно прочитайте запитання, оберіть відповіді із запропонованих варіантів або напишіть власний варіант. Анкета є анонімною.

Дякуємо за допомогу!

1. Стать:

1. Чоловіча
2. Жіноча

2. Вік:

1. До 25 років
2. 26-35 років
3. 36-45 років
4. 46-55 років
5. 56 років більше

3. Професійний статус:

1. Працівник нотаріату України
2. Цивільна особа

4. Як Ви вважаєте, у чому сьогодні полягають головні проблеми нотаріату України (не більше 5 варіантів відповіді)?

1. Не усунуті колізії в установленому законодавством механізмі забезпечення охорони нотаріальної таємниці
2. Актуальним є внесення змін до цивільного процесуального законодавства в частині встановлення судової процедури по розкриттю нотаріусами інформації
3. Брак співробітників нотаріальних контор
4. Неповажне ставлення до громадян з боку співробітників державних нотаріальних контор
5. Тяганина і тривале очікування вирішення питань у державних нотаріальних конторах
6. Відсутність квотування посад нотаріусів (гранична кількість нотаріусів в нотаріальному окрузі)
7. Слабкий контроль за нотаріальною діяльністю
8. Не визначена система та компетенція нотаріальних органів в Україні
9. Остаточно законодавчо не визначені функції нотаріату

10. Недотримання правил професійної етики нотаріуса
11. Створення перешкод працівникам органів юстиції у здійсненні ними функцій по забезпеченню державного контролю за роботою нотаріуса
12. Негативний добір нотаріусів, коли до нотаріату потрапляють низькокваліфіковані та схильні до корупційних дій юристи
13. Міграція кращих кадрів у суміжні сегменти ринку праці (адвокатура, юридична консультація, аудиторські фірми)
14. Наявність в Україні двох категорій нотаріусів надає нотаріату певну невизначеність, що не узгоджується із загальною тенденцією реформування державності
15. Інше (напишіть) _____
16. Важко відповісти

5. Завдяки яким заходам можна вирішити проблеми нотаріату в Україні (не більше 5 варіантів відповіді)?

1. Глобальне реформування системи нотаріату України
2. Ухвалення законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку забезпечення охорони нотаріальної таємниці»
3. Необхідно забезпечити об'єктивність і прозорість нотаріальної діяльності
4. Організація роботи нотаріусів у важкодоступних і малонаселених районах країни
5. Законодавче закріплення особливого порядку набуття і припинення статусу нотаріуса, обов'язкове періодичне підтвердження нотаріусом кваліфікації
6. Встановлення критеріїв визначення чисельності нотаріусів
7. Посилення контролю за діяльністю нотаріусів, в тому числі з боку органів державної влади
8. Врегулювання фінансової сторони діяльності нотаріату, визначення економічно обґрунтованих розмірів нотаріальних тарифів й єдиного порядку їх обчислення і стягнення
9. Широке використання потенціалу нотаріату для позасудового врегулювання спорів (медіації)
10. Перехід до єдиного нотаріату з поступовим припиненням діяльності державних нотаріальних контор, що дозволить суттєво зменшити державні видатки на їх утримання та сприятиме економії бюджетних коштів
11. Перехід до Е-нотаріату
12. Розширення кількості дій, які можуть вчиняти нотаріуси, наприклад нотаріат отримає право реєструвати шлюби, розлучення, забезпечувати докази, тощо
13. Передача низки повноважень органу професійного самоврядування нотаріусів
14. Запровадження в Україні змішаної системи тарифів на нотаріальні послуги

15. Впровадження єдиного реєстру нотаріусів України, за типом адвокатського
16. Інше (напишіть) _____
17. Важко відповісти

6. Як Ви вважаєте, чи є сьогодні необхідність у прийнятті нового Закону України «Про нотаріат» (тільки 1 відповідь)?

1. Безумовно, необхідність нового ЗУ «Про нотаріат» очевидна, дуже застаріли не тільки певні підходи, а й основні поняття; новий закон повинен відображати місце і роль нотаріату у правовій системі
2. Такої необхідності сьогодні немає, чинний ЗУ «Про нотаріат» актуальний, як і раніше
3. Важко відповісти

7. На Вашу думку, у чому, насамперед, мають полягати зміни у чинному законодавстві України, що регулює діяльність нотаріату (тільки 1 відповідь)?

1. Заборонити неправомірне, необґрунтоване, таке, що суперечить закону, втручання у діяльність НПУ з боку органів державної влади
2. Передача контрольних функцій за професійною діяльністю нотаріусів до компетенції НПУ і врегулювання на законодавчому рівні порядку делегування представників нотаріальної спільноти до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату
3. Функція затвердження правил професійної етики нотаріусів повинна бути закріплена за З'їздом нотаріусів України, а не затверджуватися профільним міністерством
4. Інше (напишіть) _____
5. Важко відповісти

8. Як Ви вважаєте, чи є сьогодні актуальними питання законодавчого врегулювання етики нотаріуса?

1. Безумовно так
2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Безумовно ні
5. Важко відповісти

9. Наскільки актуальною сьогодні є необхідність реформування і вдосконалення інституту нотаріату як одного з інструментів захисту прав і законних інтересів громадян (тільки 1 відповідь)?

1. Дуже актуальною, реформування потребують усі без виключення аспекти функціонування інституту
2. Скоріше актуальною, реформування потребують певні аспекти нотаріальної діяльності

3. Скоріше неактуальною, є необхідність тільки в незначних корегуваннях нотаріальної діяльності
4. Абсолютно неактуальною, нотаріальна система працює злагоджено і бездоганно
5. Важко відповісти

10. Які стратегічні кроки у реалізації реформи нотаріату є сьогодні першочерговими (по 1 відповіді у кожному рядку)?

	Безумовно так	Скоріше так	Скоріше ні	Безумовно ні
Запровадження електронної системи нотаріату				
Перехід до єдиного нотаріату				
Саморегулювання нотаріальної професії				

11. Які основні переваги демонструє запровадження електронної системи нотаріату (не більше 5 варіантів відповіді)?

1. Безпека
2. Доступність нотаріальних дій для громадян
3. Якість нотаріальних дій
4. Зменшення часу на вчинення нотаріальної дії
5. Захист нотаріального документу від підробки
6. Відмова від ведення паперових книг обліку діяльності нотаріуса
7. Зменшення кількості документів, які особа має подавати для вчинення нотаріальної дії
8. Автоматизація низки процесів у діяльності нотаріусів
9. Ефективна інформаційна взаємодія між державними інформаційними ресурсами
10. Ведення нотаріального архіву в електронній формі
11. Впровадження єдиного реєстру нотаріальних дій
12. Інтеграція реєстрів та баз даних з електронною системою нотаріату
13. Запровадження програмного забезпечення «мобільний нотаріат», який дозволяє громадянам, не приходячи до нотаріальної контори, оформити деякі прості документи (наприклад, довіреність)
14. Інше (напишіть) _____
15. Важко відповісти

12. Які позитивні зміни у нотаріальній системі Україні можливі завдяки процесу реформування (не більше 5 варіантів відповіді)?

1. Посилення державного контролю за нотаріальною діяльністю
2. Поширення кількості дій, які можуть вчиняти нотаріуси
3. Надання нотаріальним актам підвищеної доказової і виконавчої сили
4. Збільшення ролі правових гарантій для громадян і організацій при зверненні до нотаріуса

5. Забезпечення дотримання нотаріальної таємниці
6. Встановлення законодавчого врегулювання порядку розкриття інформації, що становить нотаріальну таємницю
7. Дотримання гарантій незалежності нотаріусів
8. Відмова від архаїчних нотаріальних дій та активне використання усіх можливостей електронної нотаріальної системи
9. Створення в Україні нотаріату, що відповідає міжнародним нормам, перехід до стандартів ЄС
10. Доступність базових нотаріальних дій для соціально незахищених верств населення
11. Передача низки повноважень органу професійного самоврядування нотаріусів
12. Надання нотаріусам ексклюзивних функцій, що забезпечує, зокрема, економічну свободу нотаріуса за рахунок тих дій та послуг, які він надає громадянам
13. Подолання корупції у сфері юстиції
14. Економія державного бюджету завдяки ліквідації державних нотаріальних контор
15. Економія часу і гроші громадян та бізнесу
16. Забезпечення доступності нотаріальних дій для громадян та бізнесу
17. Інше (напишіть) _____
18. Важко відповісти

13. На Вашу думку, що саме сьогодні особливо потребує вдосконалення (по 1 відповіді у кожному рядку):

	Так	Скоріше так	Скоріше ні	Ні
Правові норми нотаріальної діяльності				
Питання організації нотаріальної діяльності				

14. У чому має полягати особливий порядок набуття статусу нотаріуса (по 1 відповіді у кожному рядку)?

	Так	Скоріше так	Скоріше ні	Ні
Встановлення вікового цензу (не менше 25 і не більше 70 років)				
Встановлення додаткових вимог до осіб, які претендують на посаду нотаріуса (дієздатність; відсутність непогашеної або не знятої судимості; відсутність захворювання, що перешкоджає виконанню професійних обов'язків нотаріуса; відсутність громадянства іншої держави)				

Зміна порядку формування складу конкурсної комісії шляхом обов'язкового включення до неї представників науки, громадських організацій, що займаються забезпеченням захисту прав громадян та представників суддівського співтовариства				
Надання права територіальним органам Міністерства юстиції проводити перевірку достовірності документів та відомостей, представлених претендентом для участі в іспиті на стажування у нотаріуса, в кваліфікаційному іспиті, у конкурсі на заміщення вакантної посади нотаріуса				

15. Як Ви думаєте, наскільки сьогодні дотримуються основні принципи нотаріальної етики (по 1 відповіді у кожному рядку)?

	Дотримується	Не дотримується
Принцип незалежності		
Принцип законності		
Принцип об'єктивності і неупередженості		
Принцип конфіденційності		
Принцип гнучкості		
Принцип добросовісності		
Принцип чесності		
Принцип гуманізму		
Принцип демократизму		

16. Чи існує необхідність у внесенні змін до правил професійної етики нотаріусів України?

1. Обов'язково так
2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Ні
5. Важко відповісти

17. Як Ви вважаєте, чи вплине членство України у міжнародній неурядовій організації – Міжнародній спілці нотаріату (МСН) на розвиток самоврядування у нотаріальному співтоваристві, нотаріальної етики і стандартів в сучасному українському нотаріаті?

1. Безумовно так

2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Безумовно ні
5. Важко відповісти

18. Як Ви вважаєте, правила професійної етики нотаріусів в Україні повинні затверджуватися (тільки 1 відповідь):

1. Державним регулятором в особі профільного міністерства (відповідно до чинного законодавства України)
2. Самими нотаріусами в особі Нотаріальної палати України
3. Важко відповісти

19. На Вашу думку, у чому сьогодні полягає основна функція діяльності Нотаріальної палати України, як органу професійного самоврядування нотаріусів (не більше 3 варіантів відповіді)?

1. Представницька функція (представлення інтересів нотаріальних палат та нотаріусів у державних та інших установах)
2. Координація діяльності нотаріату
3. Забезпечення захисту соціальних та професійних прав нотаріусів
4. Контроль за дотриманням нотаріусами правил професійної етики
5. Забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників
6. Гармонізація законодавства (участь у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю)
7. Здійснення наглядових функцій за формуванням корпусу нотаріусів
8. Організація страхування нотаріальної діяльності
9. Представництво інтересів нотаріату у різних міжнародних організаціях
10. Розповсюдження принципів Латинського нотаріату
11. Інше (напишіть) _____
12. Важко відповісти

20. Чи згодні Ви з тим, що деонтологічні цінності і принципи Міжнародної спілки нотаріату повинні надихати держави нотаріату латинського типу на гармонізацію національної моделі професійної поведінки нотаріуса з міжнародними стандартами?

1. Безумовно так
2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Безумовно ні
5. Важко відповісти

21. Як Ви вважаєте, стандарти етичних вимог, що відображені у Кодексі професійної етики нотаріусів України є більш деталізованими, ніж стандарти у Європейському кодексі нотаріальної етики (тільки 1 відповідь)?

1. Так, у вітчизняному Кодексі усі етичні вимоги до професійної діяльності нотаріуса регламентовані та деталізовані, а Європейський кодекс нотаріальної етики є актом саморегулювання самих нотаріусів, не має статусу міждержавної угоди, і тому пріоритет у правозастосуванні завжди буде віддаватися національним законодавством
2. Ні, Кодекс професійної етики нотаріусів України є менш деталізованим, а стандарти професійної поведінки ним не врегульовані, на відміну Європейського кодексу нотаріальної етики
3. Важко відповісти

22. Чи є необхідність у запозиченні досвіду іноземних держав з організації діяльності інституту нотаріату в Україні?

1. Безумовно так
2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Безумовно ні
5. Важко відповісти

23. Чи згодні Ви з тим, що удосконалення адміністративно-правового забезпечення організації та діяльності системи нотаріату в Україні, що потребує вивчення зарубіжного досвіду організації діяльності сучасного нотаріату та тенденцій його розвитку з метою запозичення позитивних здобутків і врахування негативних аспектів дасть змогу удосконалити адміністративно-правове забезпечення організації та діяльності нотаріату й на високому професійному рівні виконувати покладені на нього завдання в умовах сучасних потреб суспільства, підвищить престиж професії нотаріуса і відкриє дорогу вітчизняному нотаріату до міжнародної спільноти?

1. Безумовно так
2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Безумовно ні
5. Важко відповісти

24. Яка модель нотаріальної системи є найбільш актуальною для України (тільки 1 відповідь)?

1. «Латинська» система – за прикладом Германії, Франції, Італії, Іспанії, Литви, Естонії, Грузії, Польщі, Туреччини, Росії, тощо (нотаріус є публічною посадовою особою, держава контролює його діяльність; нотаріус є особою вільної юридичної професії; діяльність нотаріуса обмежується територіально; нотаріуси об'єднуються у професійні самоврядні громадські організації, які виконують адміністративні та контрольні функції)
2. «Англосаксонська» система – за прикладом Англії, США, Австралії, Сінгапуру, Кіпру, Індії, Канади, Північної Ірландії, Австралії, Нової

Зеландії, тощо (базується на судовому прецеденті, судовому розгляді цивільних справ та переважаючій силі у системі засобів доказування показань свідків над письмовими документами; до компетенції нотаріальних органів входить лише посвідчення документів і підписів; факти, викладені у нотаріальному документі, мають бути перевірені в суді)

3. Важко відповісти

25. Чи потребує європейська інтеграція України та перехід до латинської моделі нотаріату суттєвих змін, розв'язання теоретичних і прикладних проблем (по 1 відповіді у кожному рядку)?

	Так	Скоріше так	Скоріше ні	Ні
Удосконалення поняття «нотаріат»				
Визначення основних функцій нотаріату				
Визначення принципів нотаріальної діяльності				
Правовий статус нотаріуса та помічника нотаріуса				
Порядок реєстрації нотаріальної діяльності та вимог до робочого місця нотаріуса				
Порядок допуску до професії				
Порядок проведення перевірки роботи нотаріусів відповідними органами юстиції з чіткою регламентацією формування складу комісії, яка здійснює такі перевірки				
Порядок професійної підготовки та підвищення кваліфікації нотаріусів				
Умови та порядок зупинення та припинення нотаріальної діяльності				
Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України				

**Розподіл даних за результатами соціологічного опитування
за темою дослідження:
«ДІЯЛЬНІСТЬ НОТАРІУСА В УКРАЇНІ»**

Таблиця 1. Розподіл опитаних за категорією «стать»:

	Кількість	%
Чоловіча	287	57,4
Жіноча	213	42,6
Усього:	500	100,0

Таблиця 2. Розподіл респондентів за критерієм «вік»:

	Кількість	%
До 25 років	69	13,8
26-35 років	118	23,6
36-45 років	127	25,4
46-55 років	112	22,4
56 років більше	74	14,8

Таблиця 3. Розподіл респондентів за спрощеним критерієм «професійний статус»:

	Кількість	%
Працівник нотаріату України	220	44,0
Цивільна особа	280	56,0

Таблиця 4. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, у чому сьогодні полягають головні проблеми нотаріату України?»

	Кількість	%
Не усунуті колізії в установленому законодавством механізмі забезпечення охорони нотаріальної таємниці	86	17,2
Актуальним є внесення змін до цивільного процесуального законодавства в частині встановлення судової процедури по розкриттю нотаріусами інформації	77	15,4
Брак співробітників нотаріальних контор	61	12,2
Неповажне ставлення до громадян з боку співробітників державних нотаріальних контор	108	21,6
Тяганина і тривале очікування вирішення питань у державних нотаріальних конторах	165	33,0
Відсутність квотування посад нотаріусів (гранична кількість нотаріусів в нотаріальному окрузі)	96	19,2
Слабкий контроль за нотаріальною діяльністю	79	15,8

Не визначена система та компетенція нотаріальних органів в Україні	304	60,8
Остаточного законодавчо не визначені функції нотаріату	291	58,2
Недотримання правил професійної етики нотаріуса	280	56,0
Створення перешкод працівникам органів юстиції у здійсненні ними функцій по забезпеченню державного контролю за роботою нотаріуса	83	16,6
Негативний добір нотаріусів, коли до нотаріату потрапляють низькокваліфіковані та схильні до корупційних дій юристи	193	38,6
Міграція кращих кадрів у суміжні сегменти ринку праці (адвокатура, юридична консультація, аудиторські фірми)	216	43,2
Наявність в Україні двох категорій нотаріусів надає нотаріату певну невизначеність, що не узгоджується із загальною тенденцією реформування державності	316	63,2
Інше	0	0
Важко відповісти	12	2,4

Таблиця 5. Розподіл відповідей на запитання «Завдяки яким заходам можна вирішити проблеми нотаріату в Україні?»

	Кількість	%
Глобальне реформування системи нотаріату України	349	69,8
Ухвалення законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку забезпечення охорони нотаріальної таємниці»	111	22,2
Необхідно забезпечити об'єктивність і прозорість нотаріальної діяльності	221	44,2
Організація роботи нотаріусів у важкодоступних і малонаселених районах країни	185	37,0
Законодавче закріплення особливого порядку набуття і припинення статусу нотаріуса, обов'язкове періодичне підтвердження нотаріусом кваліфікації	274	54,8
Встановлення критеріїв визначення чисельності нотаріусів	93	18,6
Посилення контролю за діяльністю нотаріусів, в тому числі з боку органів державної влади	171	34,2
Врегулювання фінансової сторони діяльності нотаріату, визначення економічно обґрунтованих розмірів нотаріальних тарифів й єдиного порядку їх обчислення і стягнення	190	38,0
Широкое використання потенціалу нотаріату для	137	27,4

позасудового врегулювання спорів (медіації)		
Перехід до єдиного нотаріату з поступовим припиненням діяльності державних нотаріальних контор, що дозволить суттєво зменшити державні видатки на їх утримання та сприятиме економії бюджетних коштів	280	56,0
Перехід до Е-нотаріату	318	63,6
Розширення кількості дій, які можуть вчиняти нотаріуси, наприклад нотаріат отримує право реєструвати шлюби, розлучення, забезпечувати докази, тощо	265	53,0
Передача низки повноважень органу професійного самоврядування нотаріусів	123	24,6
Запровадження в Україні змішаної системи тарифів на нотаріальні послуги	114	22,8
Впровадження єдиного реєстру нотаріусів України, за типом адвокатського	93	18,6
Інше	4	0,8
Важко відповісти	10	2,0

Таблиця 6. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, чи є сьогодні необхідність у прийнятті нового Закону України «Про нотаріат»?»

	Кількість	%
Безумовно, необхідність нового ЗУ «Про нотаріат» очевидна, дуже застаріли не тільки певні підходи, а й основні поняття; новий закон повинен відображати місце і роль нотаріату у правовій системі	372	74,4
Такої необхідності сьогодні немає, чинний ЗУ «Про нотаріат» актуальний, як і раніше	116	23,2
Важко відповісти	12	2,4

Таблиця 7. Розподіл відповідей на запитання «На Вашу думку, у чому, насамперед, мають полягати зміни у чинному законодавстві України, що регулює діяльність нотаріату?»

	Кількість	%
Заборонити неправомірне, необґрунтоване, таке, що суперечить закону, втручання у діяльність НПУ з боку органів державної влади	126	25,2
Передача контрольних функцій за професійною діяльністю нотаріусів до компетенції НПУ і врегулювання на законодавчому рівні порядку делегування представників нотаріальної спільноти до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату	167	33,4

Функція затвердження правил професійної етики нотаріусів повинна бути закріплена за З'їздом нотаріусів України, а не затверджуватися профільним міністерством	191	38,2
Інше	0	0
Важко відповісти	16	3,2

Таблиця 8. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, чи є сьогодні актуальними питання законодавчого врегулювання етики нотаріуса?»

	Кількість	%
Безумовно так	128	25,6
Скоріше так	185	37,0
Скоріше ні	131	26,2
Безумовно ні	44	8,8
Важко відповісти	12	2,4

Таблиця 9. Розподіл відповідей на запитання «Наскільки актуальною сьогодні є необхідність реформування і вдосконалення інституту нотаріату як одного з інструментів захисту прав і законних інтересів громадян?»

	Кількість	%
Дуже актуальною, реформування потребують усі без виключення аспекти функціонування інституту	215	43,0
Скоріше актуальною, реформування потребують певні аспекти нотаріальної діяльності	164	32,8
Скоріше неактуальною, є необхідність тільки в незначних корегуваннях нотаріальної діяльності	87	17,4
Абсолютно неактуальною, нотаріальна система працює злагоджено і бездоганно	26	5,2
Важко відповісти	8	1,6

Таблиця 10. Розподіл відповідей на запитання «Які стратегічні кроки у реалізації реформи нотаріату є сьогодні першочерговими?»

	Безумовно так		Скоріше так		Скоріше ні		Безумовно ні	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Запровадження електронної системи нотаріату	287	57,4	137	27,4	45	9,0	31	6,2

Перехід до єдиного нотаріату	285	57,0	116	23,2	59	11,8	40	8,0
Саморегулювання нотаріальної професії	182	36,4	157	31,4	93	18,6	68	13,6

Таблиця 11. Розподіл відповідей на запитання «Які основні переваги демонструє запровадження електронної системи нотаріату?»

	Кількість	%
Безпека	173	34,6
Доступність нотаріальних дій для громадян	291	58,2
Якість нотаріальних дій	207	41,4
Зменшення часу на вчинення нотаріальної дії	318	63,6
Захист нотаріального документу від підробки	150	30,0
Відмова від ведення паперових книг обліку діяльності нотаріуса	214	42,8
Зменшення кількості документів, які особа має подавати для вчинення нотаріальної дії	226	45,2
Автоматизація низки процесів у діяльності нотаріусів	362	72,4
Ефективна інформаційна взаємодія між державними інформаційними ресурсами	279	55,8
Ведення нотаріального архіву в електронній формі	304	60,8
Впровадження єдиного реєстру нотаріальних дій	268	53,6
Інтеграція реєстрів та баз даних з електронною системою нотаріату	255	51,0
Запровадження програмного забезпечення «мобільний нотаріат», який дозволяє громадянам, не приходячи до нотаріальної контори, оформити деякі прості документи (наприклад, довіреність)	143	28,6
Інше	0	0
Важко відповісти	12	2,4

Таблиця 12. Розподіл відповідей на запитання «Які позитивні зміни у нотаріальній системі України можливі завдяки процесу реформування?»

	Кількість	%
Посилення державного контролю за нотаріальною діяльністю	104	20,8
Поширення кількості дій, які можуть вчинити нотаріуси	248	49,6
Надання нотаріальним актам підвищеної доказової і виконавчої сили	93	18,6
Збільшення ролі правових гарантій для громадян і організацій при зверненні до нотаріуса	116	23,2
Забезпечення дотримання нотаріальної таємниці	182	36,4
Встановлення законодавчого врегулювання порядку	196	39,2

розкриття інформації, що становить нотаріальну таємницю		
Дотримання гарантій незалежності нотаріусів	387	77,4
Відмова від архаїчних нотаріальних дій та активне використання усіх можливостей електронної нотаріальної системи	305	61,0
Створення в Україні нотаріату, що відповідає міжнародним нормам, перехід до стандартів ЄС	436	87,2
Доступність базових нотаріальних дій для соціально незахищених верств населення	260	52,0
Передача низки повноважень органу професійного самоврядування нотаріусів	249	49,8
Надання нотаріусам ексклюзивних функцій, що забезпечує, зокрема, економічну свободу нотаріуса за рахунок тих дій та послуг, які він надає громадянам	368	73,6
Подолання корупції у сфері юстиції	341	68,2
Економія державного бюджету завдяки ліквідації державних нотаріальних контор	232	64,6
Економія часу і гроші громадян та бізнесу	242	48,4
Забезпечення доступності нотаріальних дій для громадян та бізнесу	258	51,6
Інше	0	0
Важко відповісти	10	2,0

Таблиця 13. Розподіл відповідей на запитання «На Вашу думку, що саме сьогодні особливо потребує вдосконалення?»

	Так		Скоріше так		Скоріше ні		Ні	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Правові норми нотаріальної діяльності	196	39,2	195	39,0	68	13,6	41	8,2
Питання організації нотаріальної діяльності	139	27,8	238	47,6	73	14,6	50	10,0

Таблиця 14. Розподіл відповідей на запитання «У чому має полягати особливий порядок набуття статусу нотаріуса?»

	Так	Скоріше так	Скоріше ні	Ні
--	-----	-------------	------------	----

	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Встановлення вікового цензу (не менше 25 і не більше 70 років)	243	48,6	116	23,2	84	16,8	57	11,4
Встановлення додаткових вимог до осіб, які претендують на посаду нотаріуса (дієздатність; відсутність непогашеної або не знятої судимості; відсутність захворювання, що перешкоджає виконанню професійних обов'язків нотаріуса; відсутність громадянства іншої держави)	313	62,6	129	25,8	42	8,4	16	3,2
Зміна порядку формування складу конкурсної комісії шляхом обов'язкового включення до неї представників науки, громадських організацій, що займаються забезпеченням захисту прав громадян та представників суддівського співтовариства	202	40,4	173	34,6	86	17,2	39	7,8
Надання права територіальним органам Міністерства юстиції проводити перевірку достовірності документів та відомостей, представлених претендентом для участі в іспиті на стажування у нотаріуса, в кваліфікаційному іспиті, у конкурсі на заміщення вакантної посади нотаріуса	198	39,6	182	36,4	72	14,4	48	9,6

Таблиця 15. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви думаєте, наскільки сьогодні дотримуються основні принципи нотаріальної етики?»

	Дотримується	Не
--	--------------	----

			дотримується	
	Кількість	%	Кількість	%
Принцип незалежності	304	60,8	196	39,2
Принцип законності	481	96,2	19	3,8
Принцип об'єктивності і неупередженості	344	68,8	156	31,2
Принцип конфіденційності	365	73,0	135	27,0
Принцип гнучкості	317	63,4	183	36,6
Принцип добросовісності	303	60,6	197	39,4
Принцип чесності	436	87,2	64	12,8
Принцип гуманізму	291	58,2	209	41,8
Принцип демократизму	288	57,6	121	42,4

Таблиця 16. Розподіл відповідей на запитання «Чи існує необхідність у внесенні змін до правил професійної етики нотаріусів України?»

	Кількість	%
Обов'язково так	189	37,8
Скоріше так	165	33,0
Скоріше ні	83	16,6
Ні	49	9,8
Важко відповісти	14	2,8

Таблиця 17. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, чи вплине членство України у міжнародній неурядовій організації – Міжнародній спілці нотаріату (МСН) на розвиток самоврядування у нотаріальному співтоваристві, нотаріальної етики і стандартів в сучасному українському нотаріаті?»

	Кількість	%
Безумовно так	203	40,6
Скоріше так	146	29,2
Скоріше ні	94	18,8
Безумовно ні	41	8,2
Важко відповісти	16	3,2

Таблиця 18. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, правила професійної етики нотаріусів в Україні повинні затверджуватися:»

	Кількість	%
Державним регулятором в особі профільного міністерства (відповідно до чинного законодавства України)	191	38,2
Самими нотаріусами в особі Нотаріальної палати	287	57,4

України		
Важко відповісти	22	4,4

Таблиця 19. Розподіл відповідей на запитання «На Вашу думку, у чому сьогодні полягає основна функція діяльності Нотаріальної палати України, як органу професійного самоврядування нотаріусів?»

	Кількість	%
Представницька функція (представлення інтересів нотаріальних палат та нотаріусів у державних та інших установах)	360	72,0
Координація діяльності нотаріату	470	94,0
Забезпечення захисту соціальних та професійних прав нотаріусів	415	83,0
Контроль за дотриманням нотаріусами правил професійної етики	386	77,2
Забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників	217	43,4
Гармонізація законодавства (участь у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю)	338	67,6
Здійснення наглядових функцій за формуванням корпусу нотаріусів	252	50,4
Організація страхування нотаріальної діяльності	183	36,6
Представництво інтересів нотаріату у різних міжнародних організаціях	274	54,8
Розповсюдження принципів Латинського нотаріату	77	15,4
Інше	0	0
Важко відповісти	16	3,2

Таблиця 20. Розподіл відповідей на запитання «Чи згодні Ви з тим, що деонтологічні цінності і принципи Міжнародної спілки нотаріату повинні надихати держави нотаріату латинського типу на гармонізацію національної моделі професійної поведінки нотаріуса з міжнародними стандартами?»

	Кількість	%
Безумовно так	208	41,6
Скоріше так	160	32,0
Скоріше ні	79	15,8
Безумовно ні	35	7,0
Важко відповісти	18	3,6

Таблиця 21. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, стандарти етичних вимог, що відображені у Кодексі професійної етики

нотаріусів України є більш деталізованими, ніж стандарти у Європейському кодексі нотаріальної етики?»

	Кількість	%
Так, у вітчизняному Кодексі усі етичні вимоги до професійної діяльності нотаріуса регламентовані та деталізовані, а Європейський кодекс нотаріальної етики є актом саморегулювання самих нотаріусів, не має статусу міждержавної угоди, і тому пріоритет у правозастосуванні завжди буде віддаватися національному законодавству	278	55,6
Ні, Кодекс професійної етики нотаріусів України є менш деталізованим, а стандарти професійної поведінки ним не врегульовані, на відміну Європейського кодексу нотаріальної етики	135	27,0
Важко відповісти	87	17,4

Таблиця 22. Розподіл відповідей на запитання «Чи є необхідність у запозиченні досвіду іноземних держав з організації діяльності інституту нотаріату в Україні?»

	Кількість	%
Безумовно так	201	40,2
Скоріше так	165	33,0
Скоріше ні	81	16,2
Безумовно ні	43	8,6
Важко відповісти	10	2,0

Таблиця 23. Розподіл відповідей на запитання «Чи згодні Ви з тим, що удосконалення адміністративно-правового забезпечення організації та діяльності системи нотаріату в Україні, що потребує вивчення зарубіжного досвіду організації діяльності сучасного нотаріату та тенденцій його розвитку з метою запозичення позитивних здобутків і врахування негативних аспектів дасть змогу удосконалити адміністративно-правове забезпечення організації та діяльності нотаріату й на високому професійному рівні виконувати покладені на нього завдання в умовах сучасних потреб суспільства, підвищить престиж професії нотаріуса і відкриє дорогу вітчизняному нотаріату до міжнародної спільноти?»

	Кількість	%
Безумовно так	214	42,8
Скоріше так	198	39,6
Скоріше ні	47	9,4
Безумовно ні	29	5,8
Важко відповісти	12	2,4

Таблиця 24. Розподіл відповідей на запитання «Яка модель нотаріальної системи є найбільш актуальною для України?»

	Кількість	%
«Латинська» система – за прикладом Германії, Франції, Італії, Іспанії, Литви, Естонії, Грузії, Польщі, Туреччини, Росії, тощо (нотаріус є публічною посадовою особою, держава контролює його діяльність; нотаріус є особою вільної юридичної професії; діяльність нотаріуса обмежується територіально; нотаріуси об'єднуються у професійні самоврядні громадські організації, які виконують адміністративні та контрольні функції)	397	79,4
«Англосаксонська» система – за прикладом Англії, США, Австралії, Сінгапуру, Кіпру, Індії, Канади, Північної Ірландії, Австралії, Нової Зеландії, тощо (базується на судовому прецеденті, судовому розгляді цивільних справ та переважаючій силі у системі засобів доказування показань свідків над письмовими документами; до компетенції нотаріальних органів входить лише посвідчення документів і підписів; факти, викладені у нотаріальному документі, мають бути перевірені в суді)	87	17,4
Важко відповісти	16	3,2

Таблиця 25. Розподіл відповідей на запитання «Чи потребує європейська інтеграція України та перехід до латинської моделі нотаріату суттєвих змін, розв'язання теоретичних і прикладних проблем?»

	Так		Скоріше так		Скоріше ні		Ні	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Удосконалення поняття «нотаріат»	171	34,2	235	47,0	53	10,6	41	8,2
Визначення основних функцій нотаріату	292	58,4	154	30,8	36	7,2	18	3,6
Визначення принципів нотаріальної діяльності	277	55,4	168	33,6	40	8,0	15	3,0
Правовий статус нотаріуса та помічника нотаріуса	230	46,0	197	39,4	46	9,2	27	5,4
Порядок реєстрації нотаріальної діяльності та	100	20,0	218	43,6	99	19,8	83	16,6

вимог до робочого місця нотаріуса									
Порядок допуску до професії	140	28,0	204	40,8	86	17,2	70	14,0	
Порядок проведення перевірки роботи нотаріусів відповідними органами юстиції з чіткою регламентацією формування складу комісії, яка здійснює такі перевірки	126	25,2	209	41,8	91	18,2	74	14,8	
Порядок професійної підготовки та підвищення кваліфікації нотаріусів	184	36,8	171	34,2	77	15,4	68	13,6	
Умови та порядок зупинення та припинення нотаріальної діяльності	162	32,4	183	36,6	90	18,0	65	13,0	
Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України	299	59,8	144	28,8	34	6,8	23	4,6	

Діаграми за результатами соціологічного опитування
за темою дослідження:
«ДІЯЛЬНІСТЬ НОТАРІУСА В УКРАЇНІ»

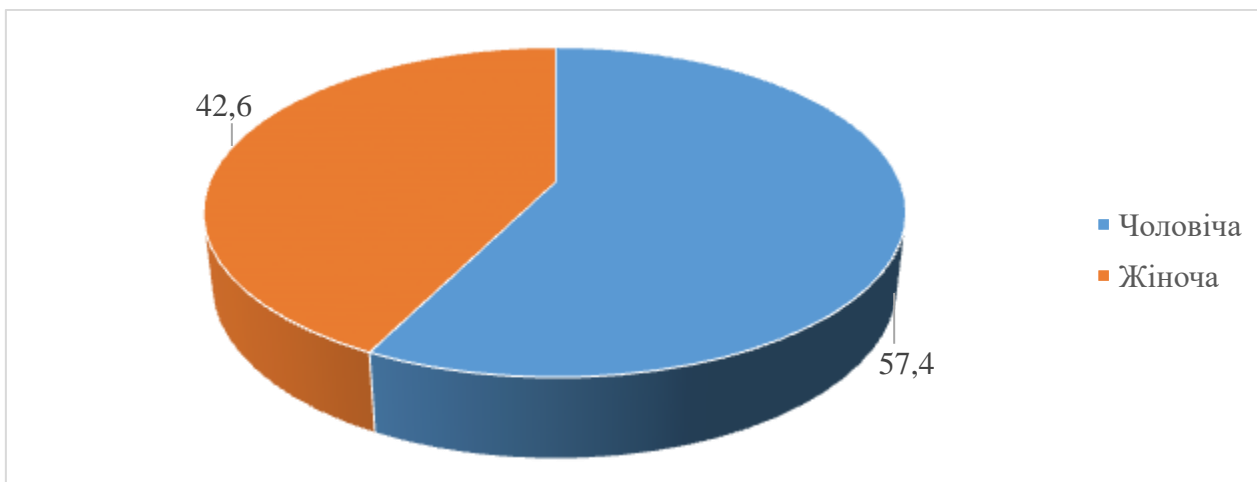

Рис. 1. Розподіл опитаних за категорією «стать», %

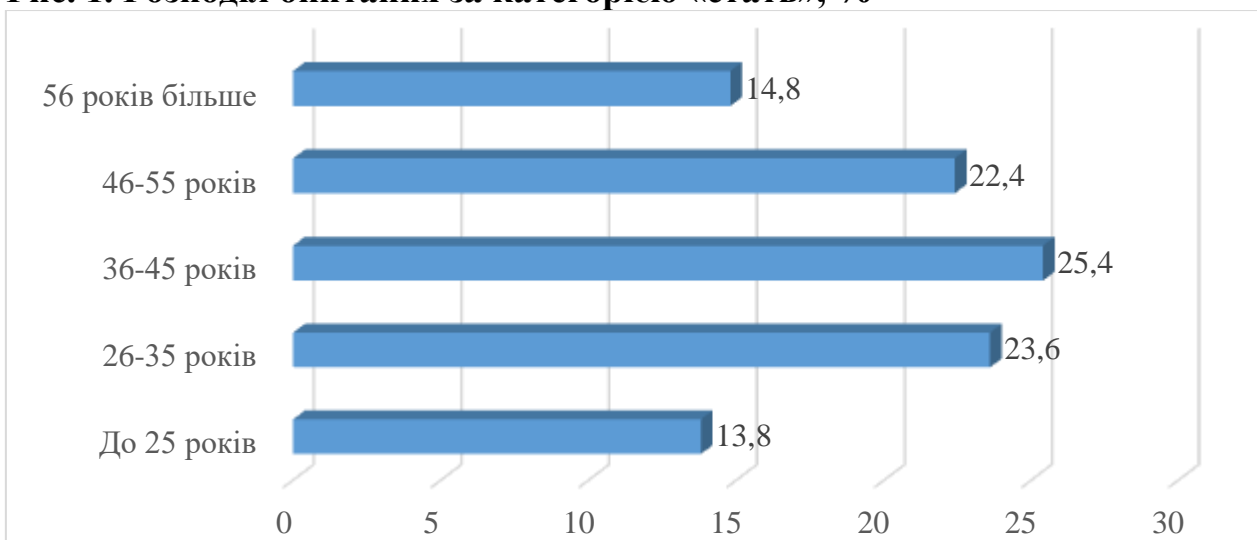

Рис. 2. Розподіл респондентів за критерієм «вік», %

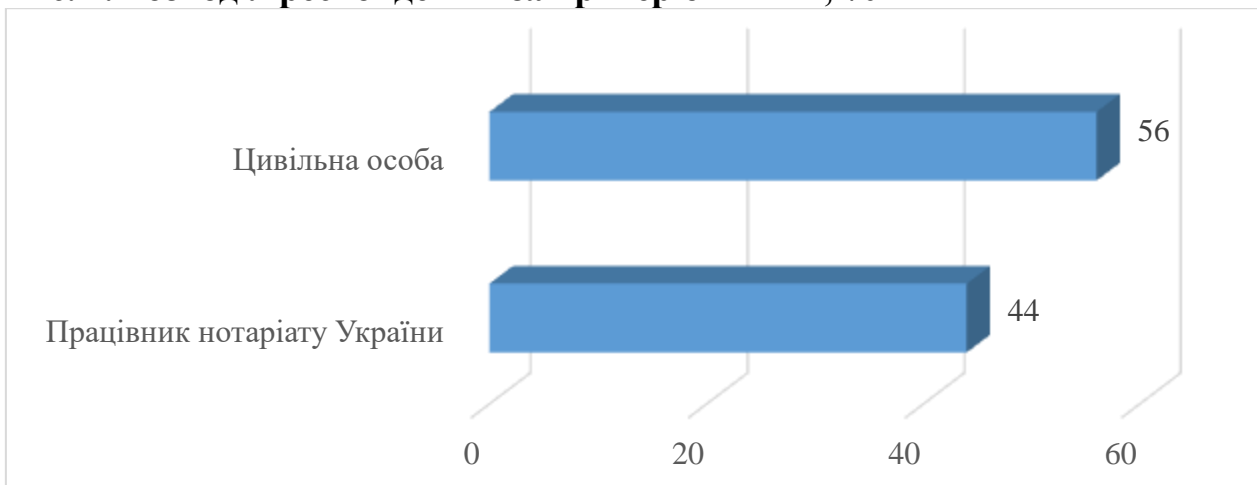

Рис. 3. Розподіл респондентів за критерієм «професійний статус», %

Рис. 4. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, у чому сьогодні полягають головні проблеми нотаріату України?», %

Рис. 5. Розподіл відповідей на запитання «Завдяки яким заходам можна вирішити проблеми нотаріату в Україні?», %

Рис. 6. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, чи є сьогодні необхідність у прийнятті нового Закону України «Про нотаріат»?», %

Рис. 7. Розподіл відповідей на запитання «На Вашу думку, у чому, насамперед, мають полягати зміни у чинному законодавстві України, що регулює діяльність нотаріату?», %

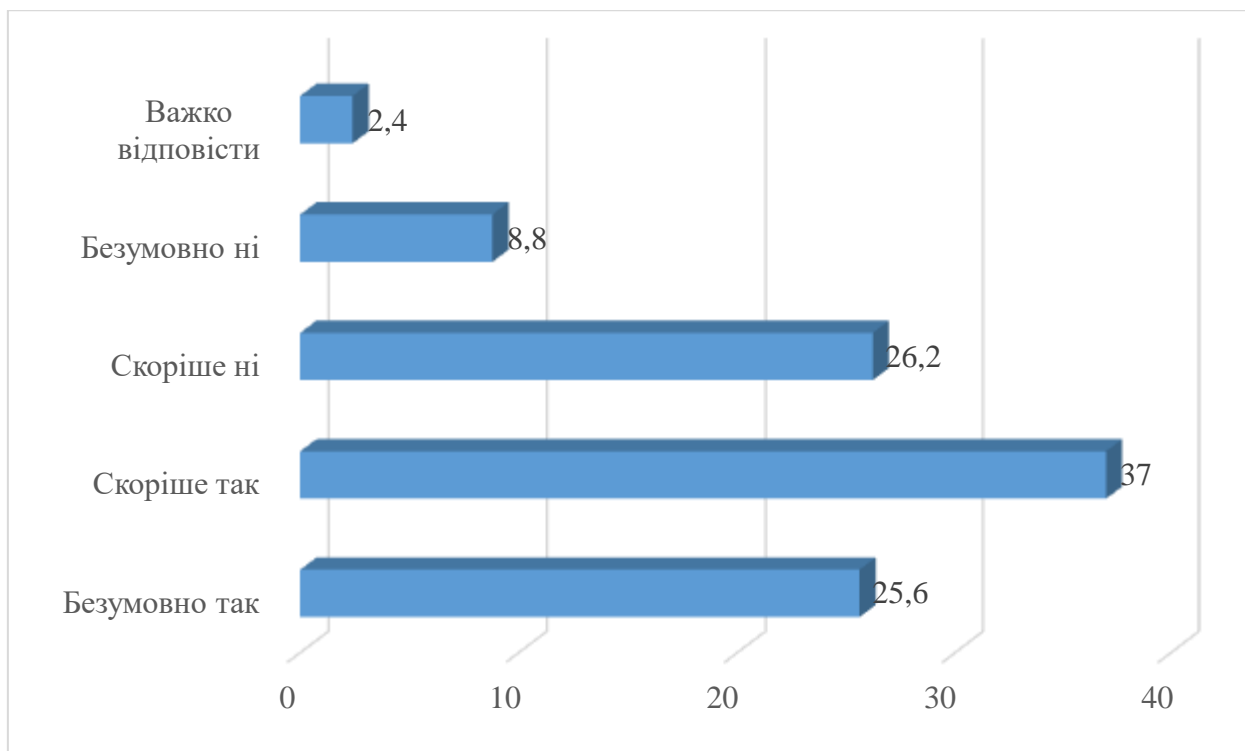

Рис. 8. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, чи є сьогодні актуальними питання законодавчого врегулювання етики нотаріуса?», %

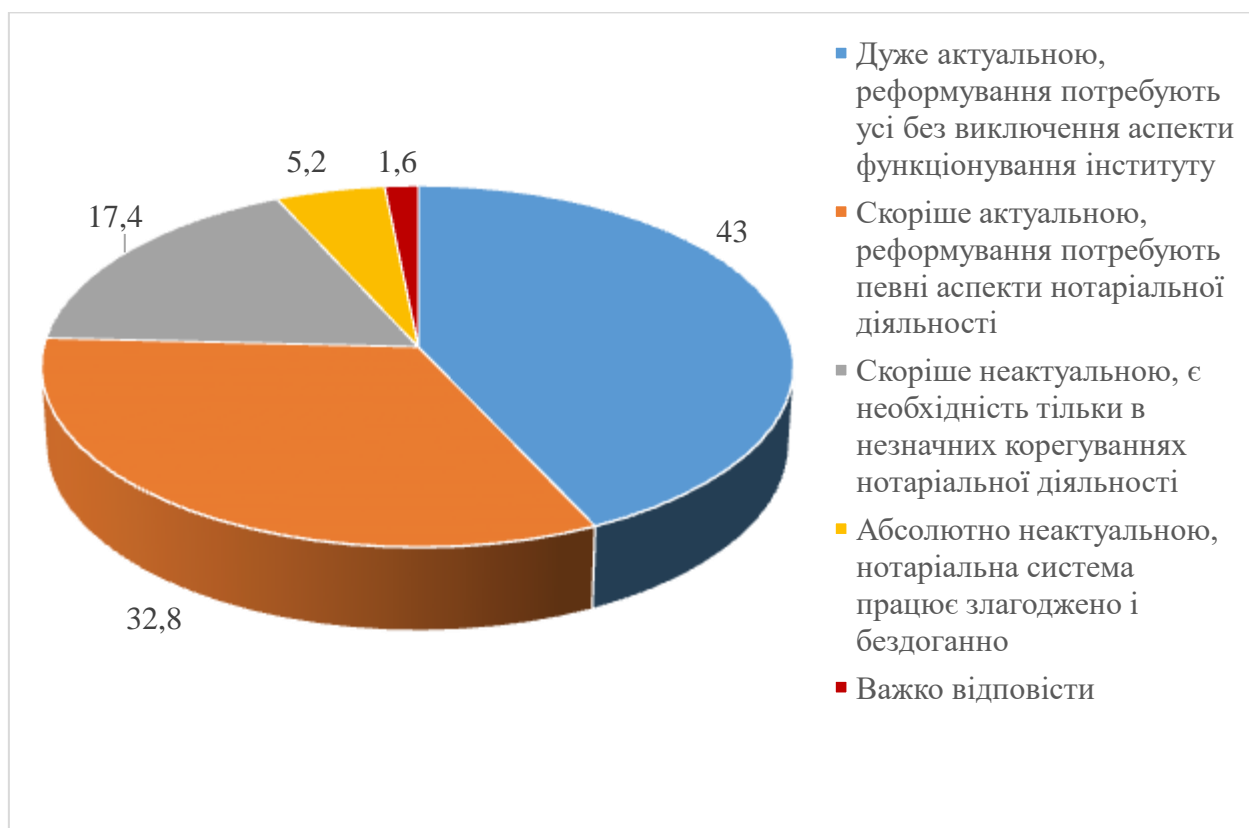

Рис. 9. Розподіл відповідей на запитання «Наскільки актуальною сьогодні є необхідність реформування і вдосконалення інституту нотаріату як одного з інструментів захисту прав і законних інтересів громадян?», %

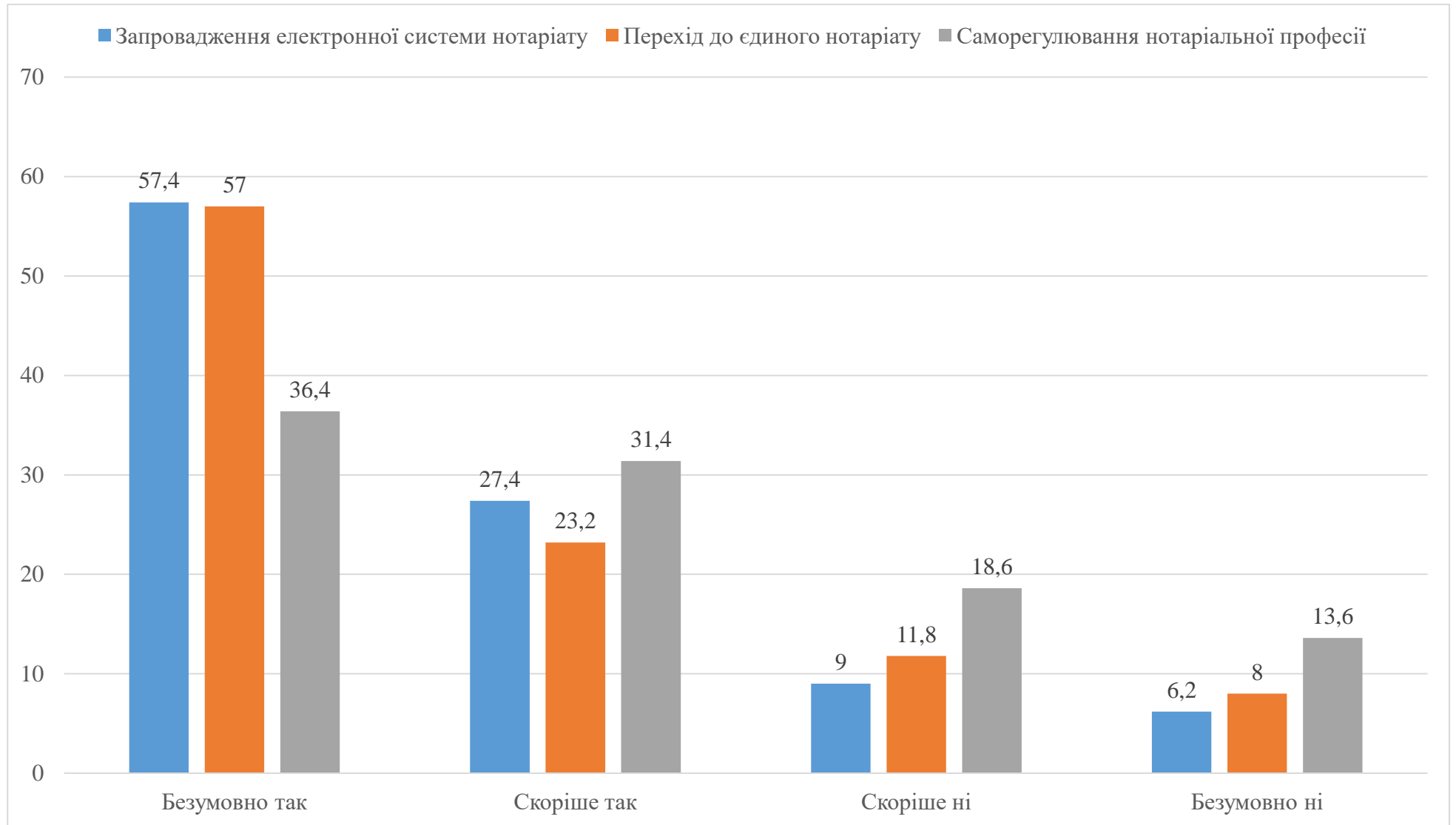

Рис. 10. Розподіл відповідей на запитання «Які стратегічні кроки у реалізації реформи нотаріату є сьогодні першочерговими?», %

Рис. 11. Розподіл відповідей на запитання «Які основні переваги демонструє запровадження електронної системи нотаріату?», %

Рис. 12. Розподіл відповідей на запитання «Які позитивні зміни у нотаріальній системі України можливі завдяки процесу реформування?», %

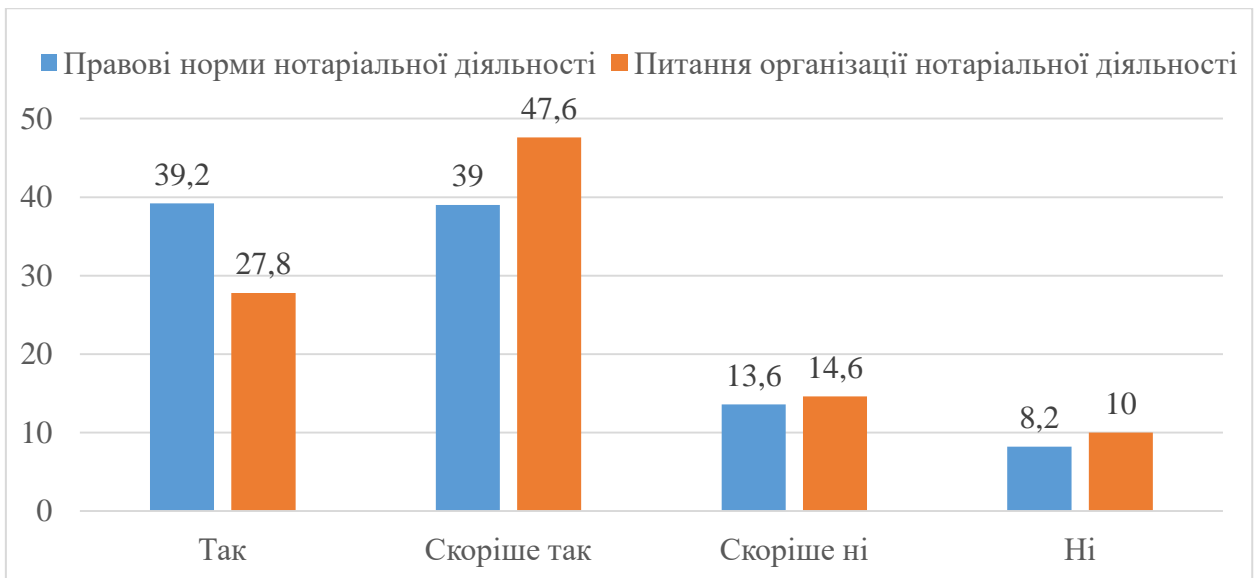

Рис. 13. Розподіл відповідей на запитання «На Вашу думку, що саме сьогодні особливо потребує вдосконалення?», %

Рис. 14. Розподіл відповідей на запитання «У чому має полягати особливий порядок набуття статусу нотаріуса?», %

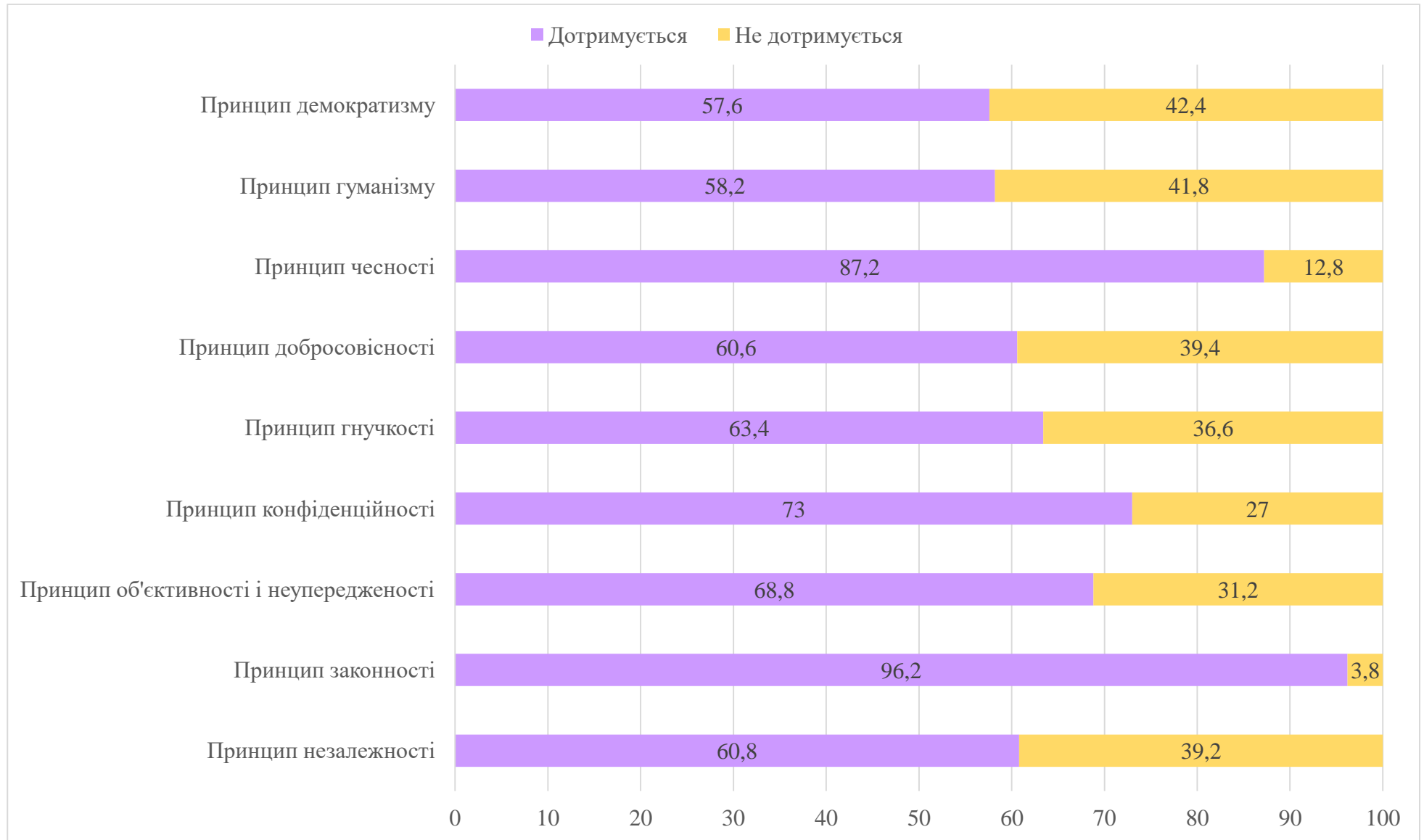

Рис. 15. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви думаєте, наскільки сьогодні дотримуються основні принципи нотаріальної етики?», %

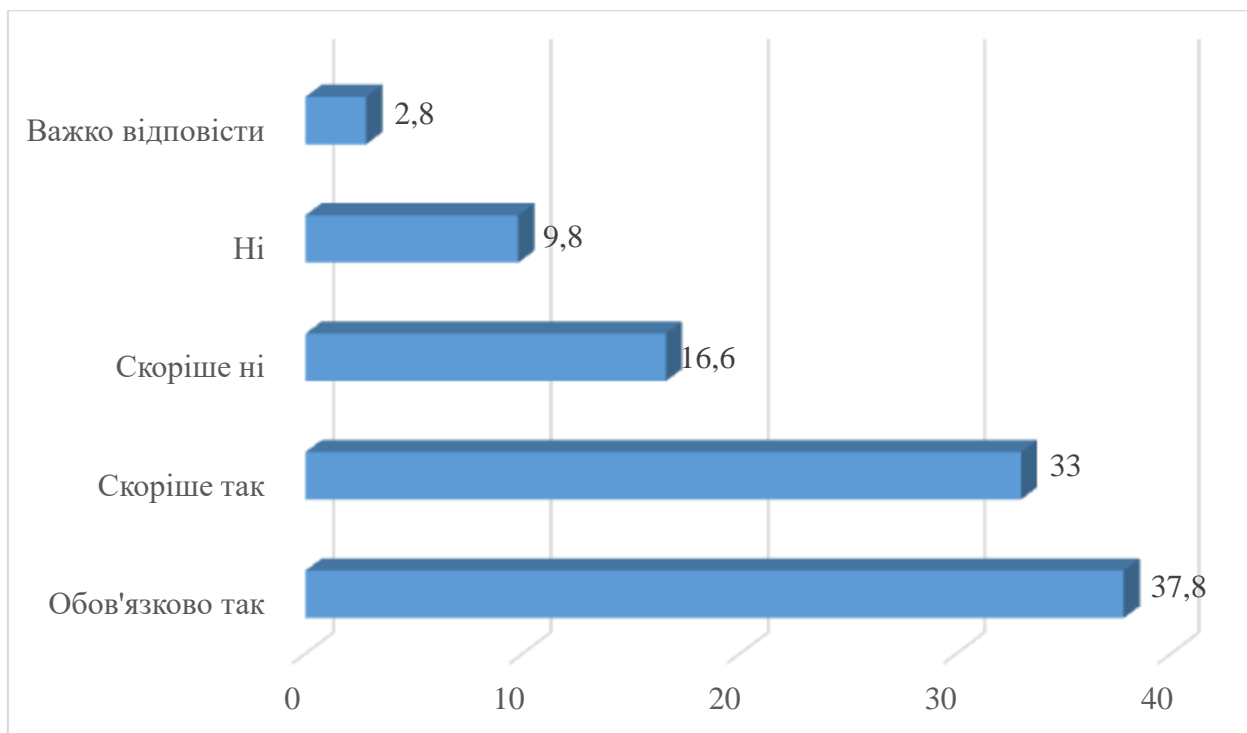

Рис. 16. Розподіл відповідей на запитання «Чи існує необхідність у внесенні змін до правил професійної етики нотаріусів України?», %

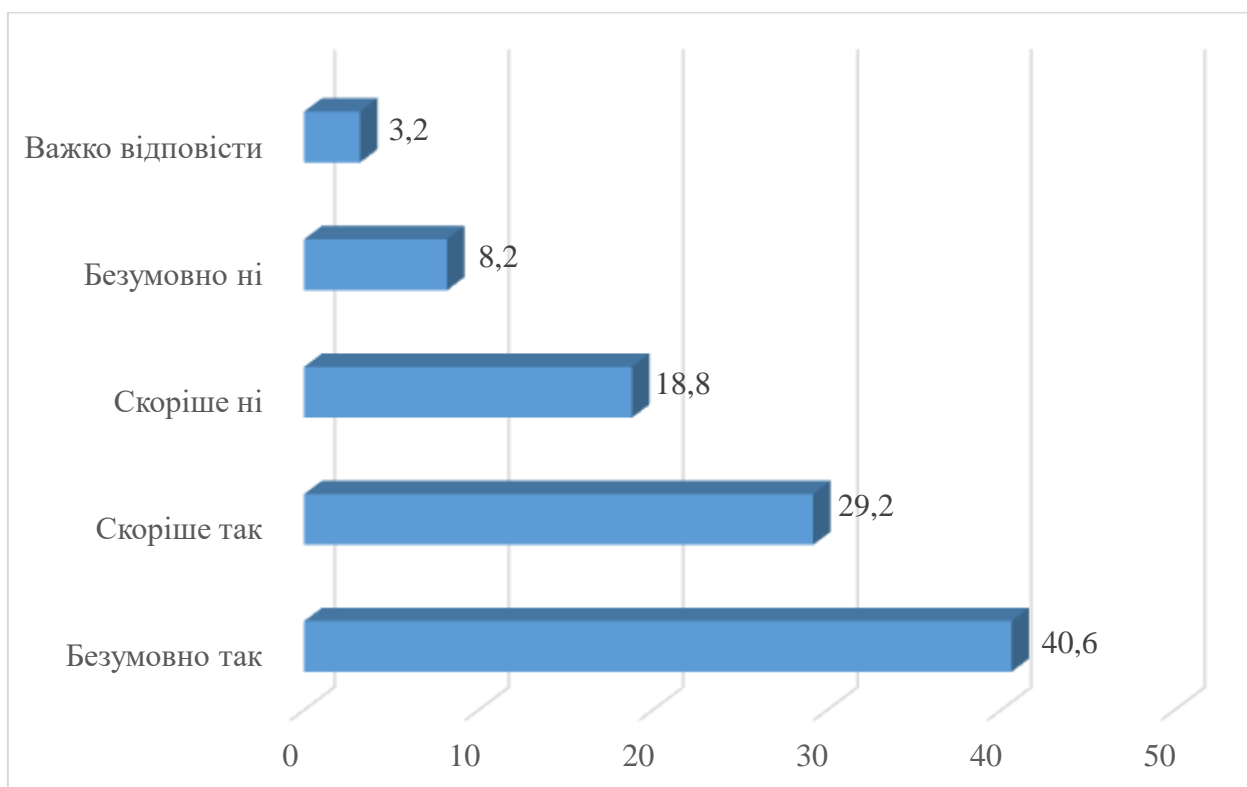

Рис. 17. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, чи вплине членство України у міжнародній неурядовій організації – Міжнародній спілці нотаріату (МСН) на розвиток самоврядування у нотаріальному співтоваристві, нотаріальної етики і стандартів в сучасному українському нотаріаті?», %

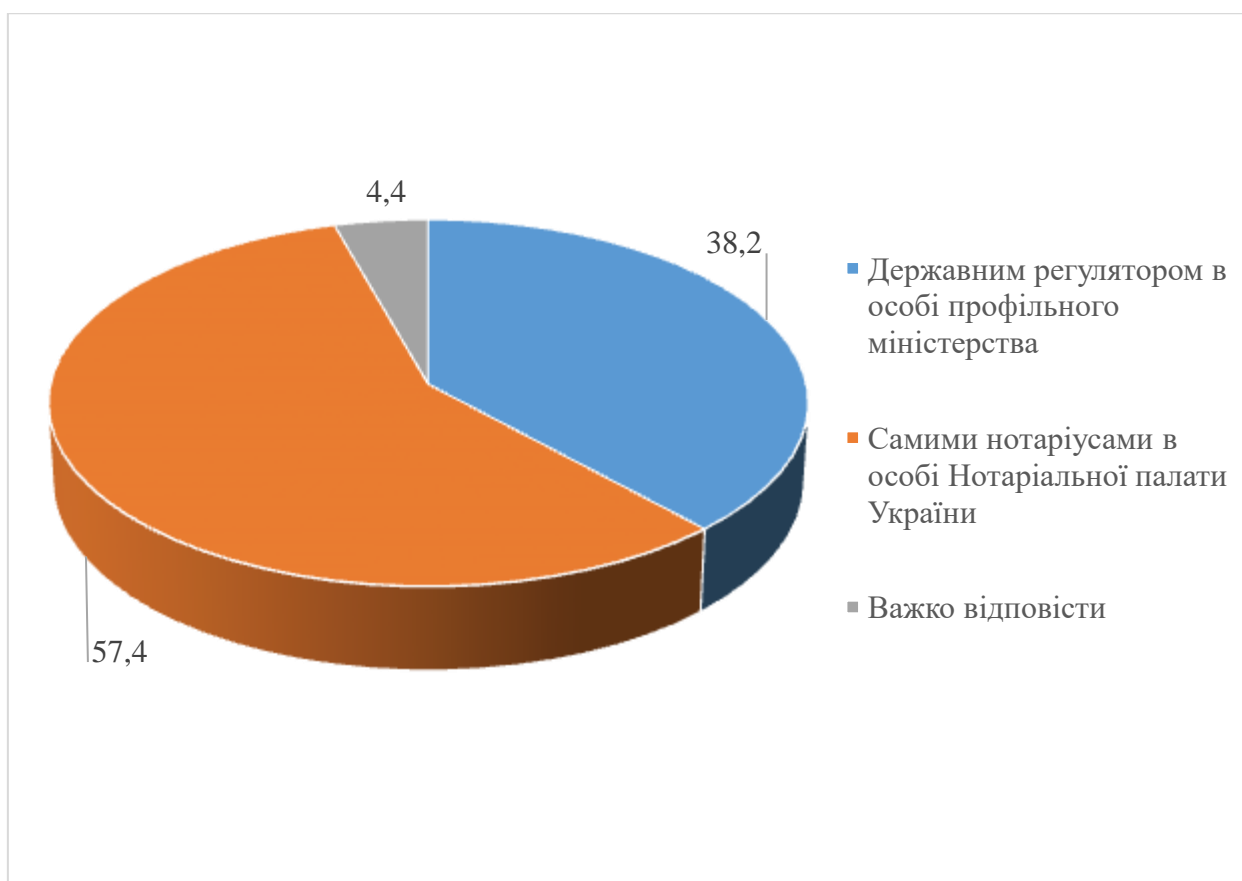

Рис. 18. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, правила професійної етики нотаріусів в Україні повинні затверджуватися:», %

Рис. 19. Розподіл відповідей на запитання «На Вашу думку, у чому сьогодні полягає основна функція діяльності Нотаріальної палати України, як органу професійного самоврядування нотаріусів?», %

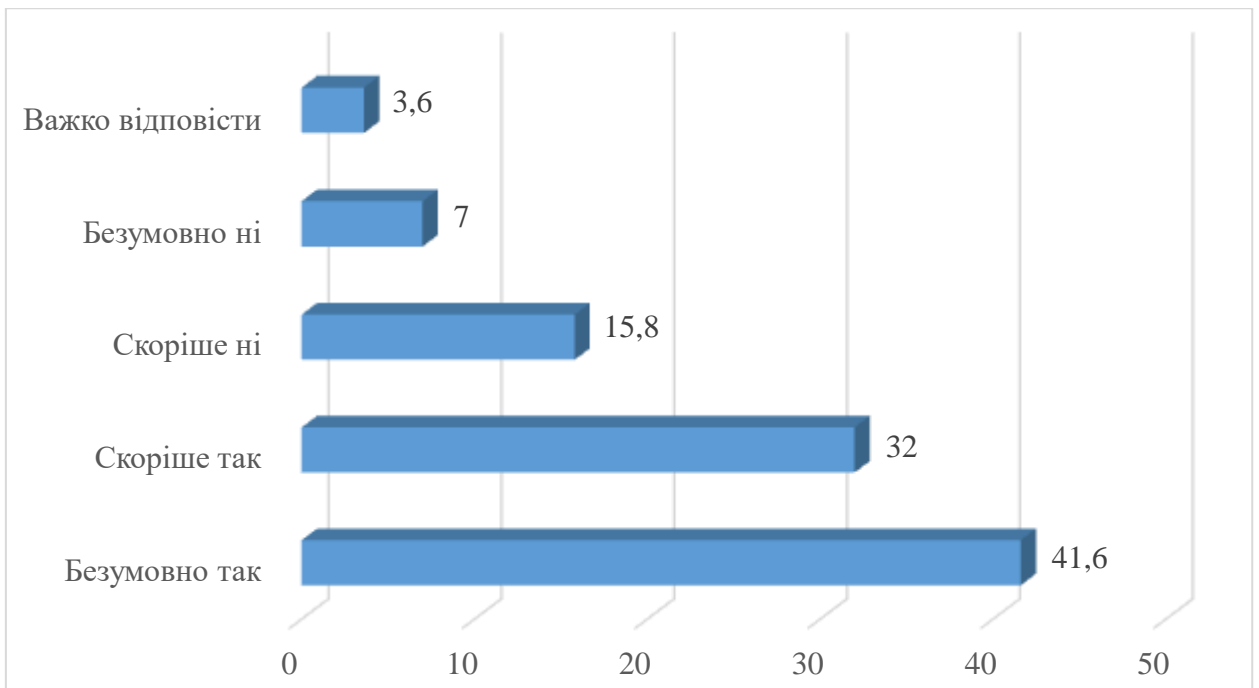

Рис. 20. Розподіл відповідей на запитання «Чи згодні Ви з тим, що деонтологічні цінності і принципи Міжнародної спілки нотаріату повинні надихати держави нотаріату латинського типу на гармонізацію національної моделі професійної поведінки нотаріуса з міжнародними стандартами?», %

Рис. 21. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, стандарти етичних вимог, що відображені у Кодексі професійної етики нотаріусів України є більш деталізованими, ніж стандарти у Європейському кодексі нотаріальної етики?», %

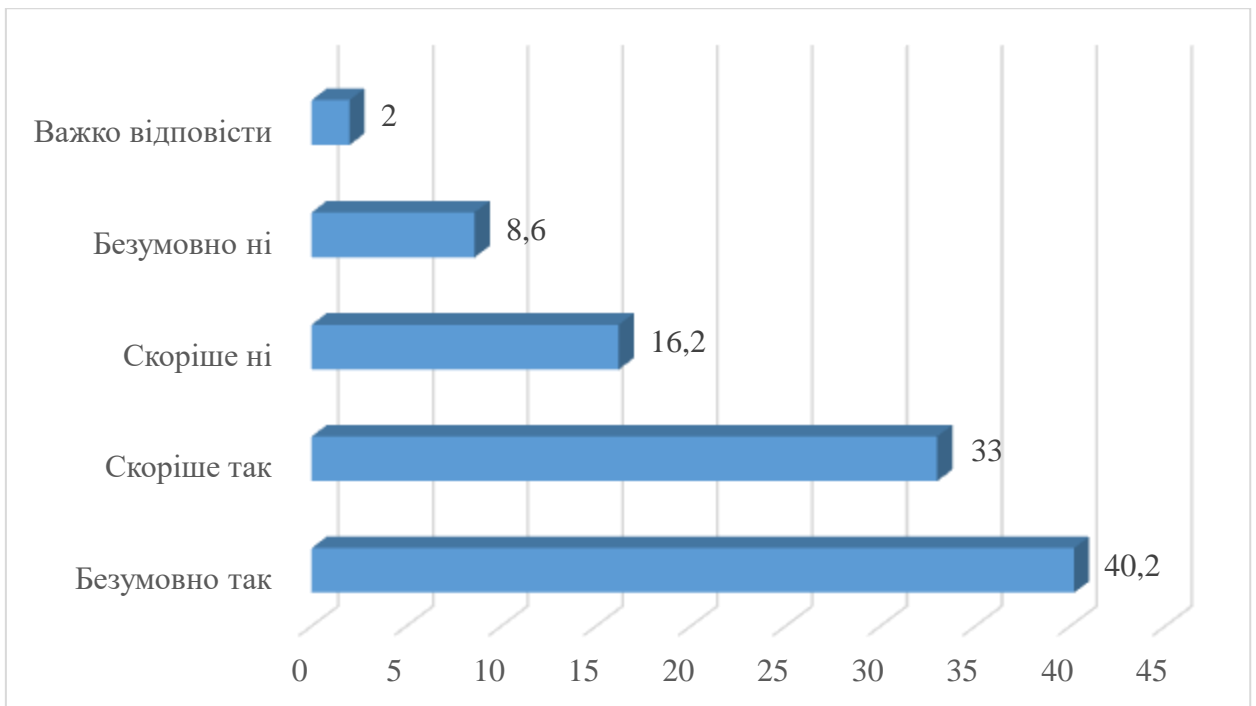

Рис. 22. Розподіл відповідей на запитання «Чи є необхідність у запозиченні досвіду іноземних держав з організації діяльності інституту нотаріату в Україні?», %

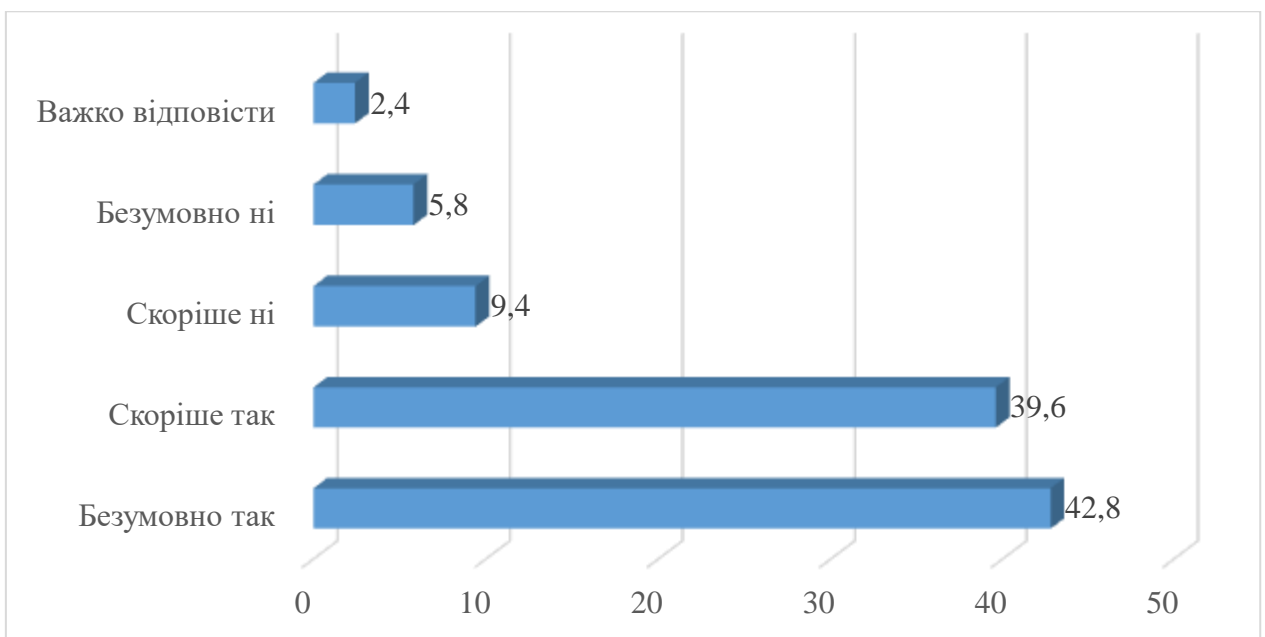

Рис. 23. Розподіл відповідей на запитання «Чи згодні Ви з тим, що удосконалення адміністративно-правового забезпечення організації та діяльності системи нотаріату в Україні, що потребує вивчення зарубіжного досвіду організації діяльності сучасного нотаріату та тенденцій його розвитку з метою запозичення позитивних здобутків і врахування негативних аспектів дасть змогу удосконалити адміністративно-правове забезпечення організації та діяльності нотаріату в умовах сучасних потреб суспільства, підвищить престиж професії нотаріуса і відкриє дорогу вітчизняному нотаріату до міжнародної спільноти?», %

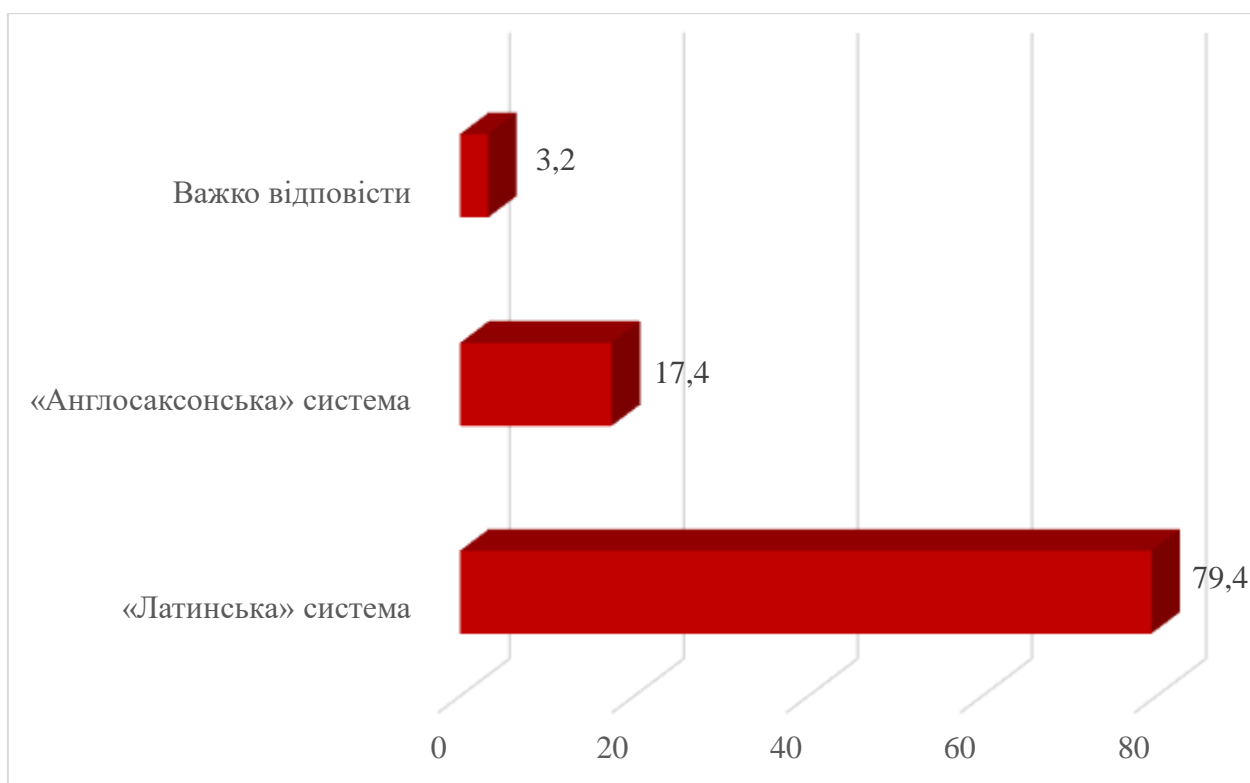

Рис. 24. Розподіл відповідей на запитання «Яка модель нотаріальної системи є найбільш актуальною для України?», %

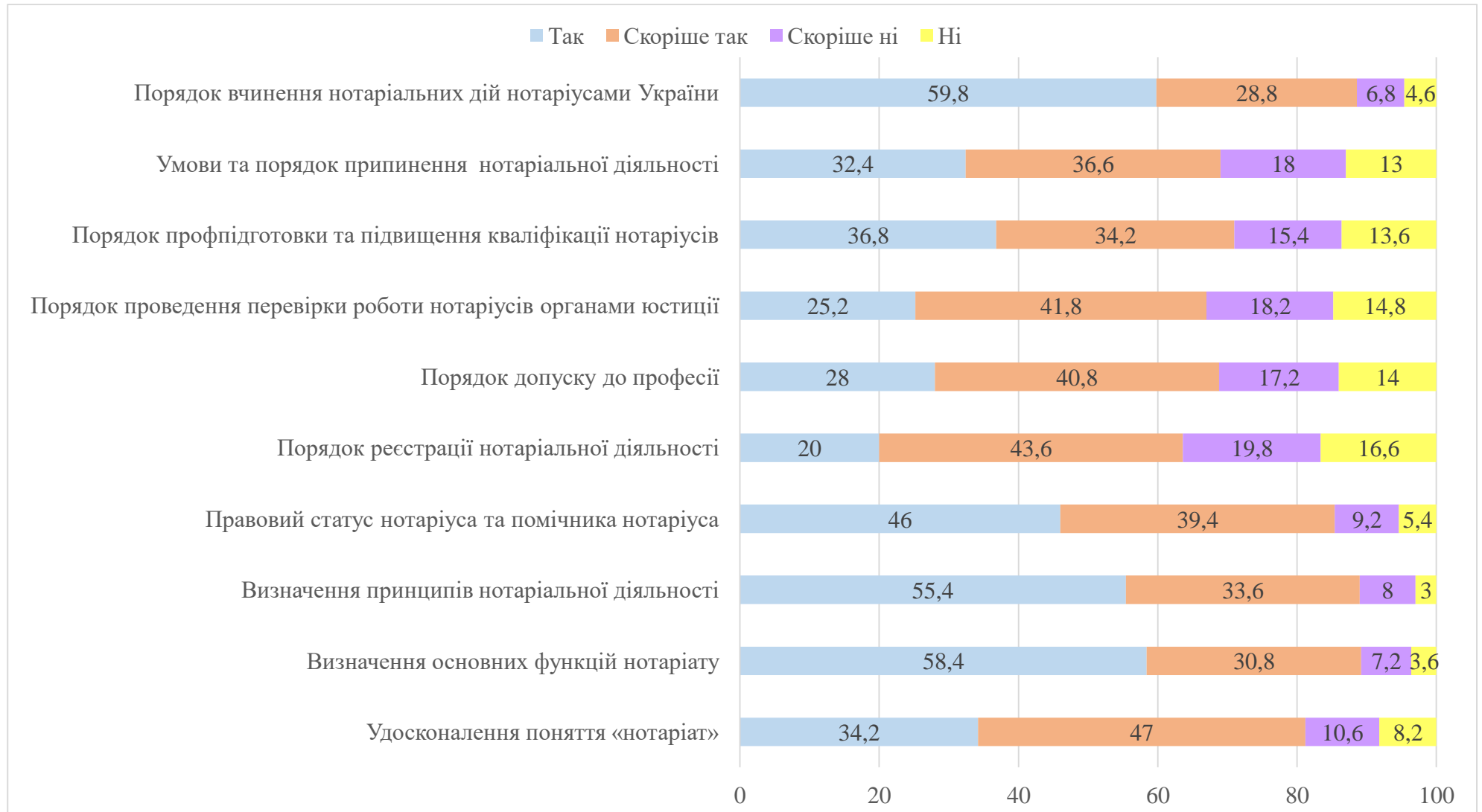

Рис. 25. Розподіл відповідей на запитання «Чи потребує європейська інтеграція України та перехід до латинської моделі нотаріату суттєвих змін, розв’язання теоретичних і прикладних проблем?»»,